

Språk i et globalisert næringsliv

Bruk av norsk og engelsk i maritim industri sektor

Benedikte Homme Holstad

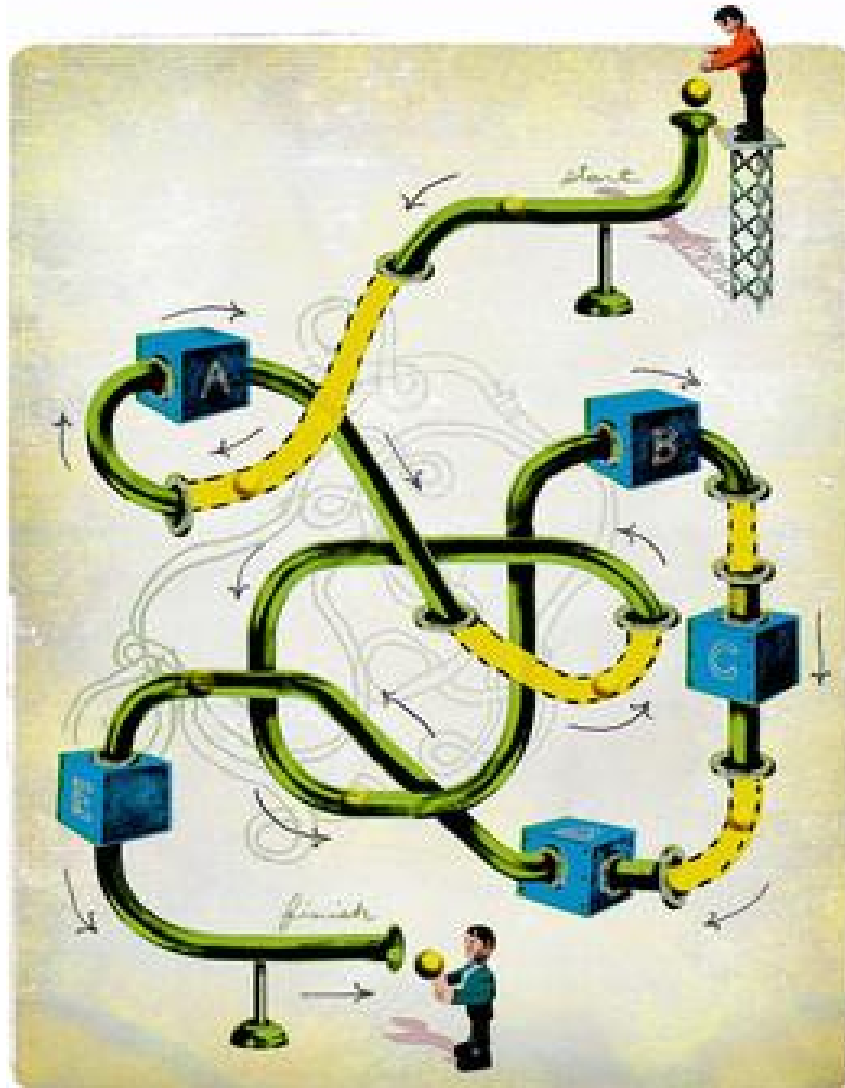
Masteroppgave i nordisk, særlig norsk, språkvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Våren 2012

Benedikte Homme Holstad

©richardborge.com

SPRÅK I ET GLOBALISERT NÆRINGSLIV

Bruk av norsk og engelsk i maritim industrisektor

Masteroppgave i nordisk språkvitenskap

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Universitetet i Oslo

Mai 2012

© Benedikte Homme Holstad

2012

Språk i et globalisert næringsliv ó Bruk av norsk og engelsk i maritim industrisektor

Benedikte Homme Holstad

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

SAMMENDRAG

Denne oppgaven betrakter bruksfordelingen mellom norsk og engelsk i norsk næringsliv med utgangspunkt i undersøkelser av språksituasjonen i maritim industrisektor. Oppgaven diskuterer fordelingen mellom de to språkene med støtte i sociolingvistiske teorier, og forskningsspørsmålene som oppgaven forsøker å besvare, kretser rundt hvorvidt det finnes tegn til tap av språklige domener for norsk eller andre spor av pågående språkutviklinger i denne sektoren. Dataene som danner grunnlaget for diskusjonen, er innhentet via to nettbaserte spørreundersøkelser og fire informantintervjuer gjennomført i perioden november 2011 til mars 2012.

Resultatene viser at svært mye av den skriftlige kommunikasjonen i de utvalgte bedriftene foregår på engelsk, herunder arbeid tilknyttet diverse tekniske dokumenter, arbeid i datasystemer og omtaler av fag og produkter. Engelsk brukes også i mer hjemlige kommunikasjonskontekster som ikke gjør krav på et lingua franca. Dataene antyder at det har skjedd en utvikling i retning av en større andel engelsk i disse bedriftene, og at engelsk er dominerende på de mest offentlige, offisielle språkbruksområdene.

Oppgaven betrakter den tiltakende bruken av engelsk i sammenheng med globaliseringsprosessene som berører verdens industrier, og argumenterer for at internasjonaliseringen av bedrifters eierstrukturer, overføringen av produksjonsledd til lavkostland og utviklingen mot mer spesialiserte industrivirksomheter favoriserer bruk av engelsk, ettersom alle disse fører til at det oppstår stadig flere arenaer for lingua franca-kommunikasjon. Oppgaven fremholder at den tiltakende bruken av engelsk beror på funksjonelle hensyn ó hensynet til hva som er praktisk og hensiktsmessig ó og antyder at den samlede effekten av de enkelte bedriftenes funksjonelle språkvalg kan minne om usynlig hånd-prosesser ó til sammen synes disse valgene nemlig å skissere et mønster av at norsk blir sjeldnere brukt på visse bedriftsinterne språkarenaer, der engelsk overtar. Den utstrakte bruken av engelsk i sektoren som granskes her, skriver seg fra den betydelige kommunikasjonsverdien engelsk har som lingua franca-varietet, ikke fra symbolske verdier som hefter ved denne.

TAKKSIGELSER

En akademisk halvmaraton er til endes, og resultatet som foreligger ville ikke blitt til uten hjelp og bidrag fra en hel rekke velvillige sjeler. En stor takk til veiledere Svein Lie og Unn Røyneland for trivelige veiledningssamtaler, gode råd og rettelser og tålmodighet underveis i prosessen. Hjertelig takk til de fire informantene og til alle respondentene som svært sjenerøst har gitt av sin tid og erfaring til gode for et lite stykke forskning om språk i nåtidens og fremtidens næringsliv ó deres bidrag har vært helt avgjørende for tilblivelsen av denne oppgaven! Takk til Mor og Far og til Ann-Helén og Trond for gode råd i og om prosessen, især til Mor som også var med på deler av feltarbeidet som sjåfør for sin datter som ikke har sertifikatet. Takk til Språkrådet for stipend, til Kristin for metodiske og grafiske mønstre, til Magnus for lån av metodebok, til Espen og Kjetil for teknisk assistanse og til Lars for assistanse med historiske referanser. Takk til Anette for konstruktive frokostrutiner, til Trefoldighet Jentekor og Vokal og til Bærum Vokalensemble for musikalske adspredelser i prosjektperioden, og til gode venner for gode stunder nå og ellers. Og sist, men så absolutt ikke minst: Takk til deg, kjære Mats, for all din godhet og tålmodighet. En snillere mann kunne jeg ikke drømt om.

Oslo, mai 2012

Benedikte Homme

INNHold

1	INNLEDNING	1
1.1	Utgangspunktet for studien.....	2
1.2	Forskningsstatus	4
1.3	Utgangsspørsmål i studien	7
1.4	Definisjoner	8
2	TEORI.....	11
2.1	Sosiolingvistisk teori.....	11
2.2	Språkkontakt	14
2.2.1	Generelt	14
2.2.2	Domene og domenetap.....	16
2.2.3	Diglossi	19
2.3	Globalisering og engelsk som globalt lingua franca	20
2.3.1	Globalisering og språklig globalisering	20
2.3.2	Engelsk som globalt lingua franca	21
2.3.3	Engelsk globalt	22
2.4	Språklig økonomi	25
2.4.1	Engelskens anselige Q-verdi	25
2.4.2	Usynlig hånd-teorier og lingvistiske markeder	26
2.4.3	Aktørvalg i et globalt lingvistisk marked.....	27
2.5	Språklig mangfold	27
2.5.1	Språklig mangfold i en globalisert verden	27
2.5.2	Parallelspråklighet eller «profesjonell tospråklighet»	28
3	UTVALG OG METODE.....	30
3.1	Utgangspunkt.....	30
3.2	Utvalget: norsk maritim industri.....	31
3.3	Den første kartleggingen.....	33
3.3.1	Utvalg.....	33
3.3.2	Undersøkelsesopplegg	35
3.4	Den andre kartleggingen	37
3.4.1	Utvalg.....	37

3.4.2	Undersøkelsesopplegg	38
3.5	De kvalitative intervjuene	39
3.5.1	Undersøkelsesopplegg	39
3.5.2	Utvalg.....	40
3.6	Dataenes pålitelighet og validitet	41
4	RESULTATER	44
4.1	Norsk er hovedspråket internt – men langt ifra enerådende	44
4.1.1	Norsk internt i bedriftene	44
4.1.2	Forekomster av engelsk internt i bedriftene	50
4.2	Engelsk på nær alle skriftlige domener.....	53
4.2.1	Engelsk i «dokumentasjon»	53
4.2.2	Engelsk i skriftlige korrespondanser som (kanskje) skal deles	59
4.3	Engelsk som systemspråk	65
4.3.1	Engelsk i diverse datasystemer.....	65
4.3.2	Engelsk på nettsider	71
4.4	Engelsk om fag og produkter	73
4.4.1	Teknologiens språk er først og fremst engelsk	73
4.4.2	Innovative virksomheter, men lite språklig innovasjon	79
4.5	Valg av språk er valg av hva som er praktisk	85
4.5.1	En gylden regel om hensiktsmessighet	85
4.5.2	Naturlige skillelinjer mellom norsk og engelsk	87
4.6	Utvikling og fremtidsutsikter	91
4.6.1	Engelsk som stadig viktigere?	91
4.6.2	Bedriftsstrukturer i endring, språksituasjoner i endring	95
5	DISKUSJON.....	100
5.1	Engelsk i lingua franca-kommunikasjon og i potensiell sådan.....	100
5.1.1	Stadig flere arenaer for lingua franca-kommunikasjon i en ny, globalisert økonomi 101	
5.1.2	En del skriftlige korrespondanser anses som potensiell lingua franca-kommunikasjon.....	102
5.1.3	Praktisk, profesjonell tospråklighet i en internasjonalisert sektor.....	103
5.2	Antydninger til en diglossiliknende situasjon.....	104
5.2.1	En nokså tydelig funksjonsfordeling mellom de to språkene	105

5.2.2	Funksjonsfordelingen som opphav til ulike underdomener for språkbruk.....	106
5.2.3	Bruksfordelingen mellom norsk og engelsk synes å være noe sammenfallende med skillet mellom private og offentlige kommunikasjonsituasjoner	107
5.3	Teknologiens språk er opphav til kodevekslingspraksiser	109
5.3.1	Kodeveksling, men kanskje også “full bruk av engelsk”?	110
5.3.2	En pragmatisk, ikke-nasjonal holdning til språk.....	111
5.4	Språklig «funksjonalisme» kan være opphav til usynlig hånd-prosesser	113
5.4.1	Funksjonelle årsaker, ikke “mote-årsaker”	114
5.4.2	Funksjonelle, pragmatiske valg kan være opphav til usynlig hånd-prosesser ...	115
5.5	Resultatene av denne studien sett i forhold til tidligere undersøkelser	117
5.6	Avtakende bruk av norsk på enkelte avgrensede underdomener	119
6	AVSLUTNING.....	126
6.1	Oppsummering av resultatene.....	126
6.2	Forslag til videre forskning	127
6.3	Fremtidsperspektiver om språk i et globalisert næringsliv	127
	LITTERATUR	130
	VEDLEGG.....	132

Braj Kachrus sirkelmodell	23
Figur 1: Hovedspråk i bedriften (Utvalg 1)	45
Figur 2: Hovedspråk i bedriften (Utvalg 2) í	45
Figur 3: Arbeidsspråk internt i bedriften (Utvalg 1)í í	45
Figur 4: Språk i intern/ekstern kommunikasjon (Utvalg 2).....	45
Figur 5: Bruk av norsk på ulike nivåer i bedriftene (Utvalg 1).....	47
Figur 6: Bruk av norsk på ulike nivåer i bedriftene (Utvalg 2).....	47
Figur 7: Engelsk som arbeidsspråk blant øvrige ansatte (Utvalg 1) í í í í í í í í í í í	51
Figur 8: Engelsk som arbeidsspråk på ledelsesnivå (Utvalg 1) í í í í í í í í í í í í	...51
Figur 9: Engelsk som arbeidsspråk på ledelsesnivå (Utvalg 2) í í í í í í í í í í í í	..52

Figur 10: Engelsk som arbeidsspråk blant øvrige ansatte (Utvalg 2).....	52
Figur 11: Engelsk der norsk er mulig (Utvalg 1) í í í í í í í í í í í í í í í í í	52
Figur 12: Engelsk der norsk er mulig (Utvalg 2)í í í í í í í í í í í í í í í í í í	.52
Figur 13: Tekniske årsaker til bruk av engelsk (Utvalg 2)	66
Figur 14: Teknologiens språk (Utvalg 1) í	.í 73
Figur 15: Teknologiens språk (Utvalg 2) í	.73
Figur 16: Norske fagbegreper (Utvalg 1) í	...74
Figur 17: Norske fagbegreper (Utvalg 2) í	...74
Figur 18: Innovativ virksomhet (Utvalg 1) í	.í í í í .80
Figur 19: Innovativ virksomhet (Utvalg 2) í	..80
Figur 20: Språklig innovasjon (Utvalg 1).....	80
Figur 21:Språkkurs initiert av bedriften (Utvalg 1).....	84
Figur 22: Nødvendigheten av engelsk i dag (Utv.1) í í í í í í í í í í í í í í í í í	92
Figur 23: Bruken av engelsk i dag (Utvalg 2).....	92
Figur 24: Utviklingen i bruksområder for norsk (Utvalg 2)	92
Figur 25: Bruken av engelsk i årene som kommer (Utvalg 2).....	93
Figur 26: Språk i stillingsutlysninger (Utvalg 1) í í í í í í í í í í í í í í í í í	94
Figur 27: Språk i stillingsutlysninger (Utvalg 2) í í í í í í í í í í í í í í í í í	.94
Figur 28: Ansattes opprinnelse (Utvalg 1) í	.í í ..95
Figur 29: Ansattes opprinnelse (Utvalg 2) í	...95
Figur 30: Konserntilhørighet (Utvalg 1) í	..96
Figur 31: Konserntilhørighet (Utvalg 2) í	...96

1 INNLEDNING

I 1648 markerte Freden i Westfalen slutten på trettiårskrigen stridigheter mellom europeiske stater, og på religionskonfliktene som hadde preget Europa i flere tiår og til sist kulminert i trettiårskrigen (Carpentier & Lebrun, 1987:181). Fredsslutningen markerte også overgangen til en mer moderne organisering av de europeiske statene og forholdet mellom disse: Ideen om et samlet Europa med én og samme religion ble erstattet av et system med en rekke suverene europeiske stater ansvarlige for egne, nasjonale interesser (Blin, 2006:5-6,172). De to hovedtraktatene som utgjorde fredsavtalen av 1648, var formulert på latin (Melchers & Shaw, 2003:178). Ved overgangen til syttenhundretallet hadde fransk erstattet latin som europeisk fellesspråk og prestisjespråk, og de internasjonale fredstraktatene undertegnet i Utrecht (1713) og Wien (1815) i de påfølgende århundrene, var skrevet kun på fransk. Kommunikasjonen mellom Robert Walpole ó Storbritannias første statsminister fra 1718 ó og den tyskfødte kong George I foregikk imidlertid fortsatt på latin; Dette var det eneste språket de to hadde felles, ettersom kongen ikke snakket engelsk og Walpole snakket verken fransk eller tysk. Attenhundretallets romantiske tankegods gav en oppsving for bruken av de mange nasjonalspråkene i Europa; Datidens lærde behersket gjerne deres egne morsmål i tillegg til fransk ó språket for kultur og internasjonalt diplomati ó , tysk ó vitenskapens språk ó og engelsk ó det fremste handels- og industrispråket. Engelskens status tiltok så mot slutten av attenhundretallet, i takt med utviklingene i amerikansk og britisk industrivirksomhet. Verdenskrigene på nittenhundretallet bidro videre til å svekke den posisjonen både tysk og fransk hadde hatt som internasjonale fellesspråk, og engelsk ble gitt ytterligere status ved at amerikansk deltakelse hadde vært avgjørende for krigens utfall. Versailles-traktaten var formulert både på engelsk og fransk, men utover nittenhundretallet overtok engelsk stadig mer som internasjonalt *lingua franca*, ettersom USA i disse årene inntok posisjonen som verdens ledende økonomi (Melchers & Shaw, 2003:178-179).

De siste hundreårene har altså flere ulike språk hatt status som internasjonale *lingua franca* og prestisjespråk. Etter hvert som kinesiske markeder blir stadig mer integrert i resten av verdensøkonomien, er det ikke umulig at kinesisk mandarin med tiden vil kunne komme til å få en slik funksjon. I våre dager er det like fullt fortsatt engelsk som opptar posisjonen som det fremste fellesspråket for kommunikasjoner på tvers av landegrenser, og dette vil nok være situasjonen i mange år fremover. Vår tids globaliseringsprosesser skaper også stadig flere fora der internasjonale fellesspråk er nødvendige, hvilket bidrar til å øke engelskens innflytelse

ytterligere. Denne varietetens enorme rekkevidde som lingua franca gjør at den stadig erobrer nye bruksområder og også somme nasjonalspråklige arenaer som ikke gjør krav på bruk av et lingua franca. Av den grunn har enkelte vært og er stadig bekymret for hvordan global engelsk påvirker og utfordrer verdens nasjonalspråk, så også hvilken innflytelse engelsk i våre dager øver på norsk på en del nasjonale arenaer. Én slik arena er norsk næringsliv, som kanskje er den samfunnssektoren som opplever globaliseringsprosessene mest direkte og med størst effekt (Reve, 2007).

1.1 Utgangspunktet for studien

De siste årene har sentrale språkdokumenter pekt på samfunnsområder der norsk språk er særlig utsatt for engelskspråklig påvirkning. I slike sammenhenger er det ofte tale om *domener* for språkbruk. Et av de omtalte domenene er navngitt som *næringslivet* eller «private bedrifter som driver næring» (Språkrådet, 2010). Næringslivsdomenet er, ved siden av høyere utdanning og forskning, antatt å være

«det området som er mest utsatt for press fra engelsk»

(Språkrådet, 2005:107)

St. meld. Nr. 48 (2002-2003) fremhevet i sin tid viktigheten av å hindre at norsk språk blir

«trengt til sides av engelsk innenfor sentrale delar av samfunnslivet».

Flere språkdokumenter har senere gjentatt viktigheten av å hindre slikt *domenetap*, blant dem språkmeldingen *Mål og mening* (Regjeringen, 2008:15) som fremholder at

«Engelsk har i dag vunne seg ein unik posisjon som vår tids internasjonale hjelpespråk. Det knyter seg difor så sterk prestisje til bruk av engelsk at både små og store nasjonalspråk verda over møter stadig sterkare tevling frå engelsk også på sin eigen språklege heimemarknad.»

Den samme språkmeldingen konstaterer at bruk av fremmedspråk i næringslivet er langt fra å være noe nytt fenomen, men at omfanget av utenlandsk eierskap i våre dager øker og at moderne kommunikasjoner så vel som nedbygging av handelshinder letter tilgangen til utenlandske markeder. Alt dette fører til at bedrifter må bruke engelsk oftere enn før (Norge, 2008:124-125). Språkmeldingen fastholder videre at

«Når engelsk vinn stadig sterkare innpass til fortrengsel for norsk, står vi overfor faren for såkalla *domenetap*, dvs. at norsk språk blir trengt til sides og ikkje lenger er i bruk innanfor eit bestemt samfunnsområde.»

Konstateringene om faren for domenetap hviler på en grunnleggende forventning om at bruk av engelsk som *internasjonalt hjelpespråk* ó såkalt *lingua franca* ó påvirker «språklige hjemmemarkeder», altså språkbruken på mer hjemlige språkarenaer. Slike antakelser er imidlertid kun i liten grad belagt ved konkrete studier av ulike språkdomener. Særlig lite undersøkt er språkforholdene i norske bedrifter. Allerede i Språkrådets presentasjon av *Handlingsplan for styrking av norsk språk* (2001) nedfelte rådet et ønske om å kartlegge bruken av engelsk i næringslivet. I dag, elleve år senere, fremstår likevel dette domenet fortsatt som et noe ubeskrevet blad, blant annet fordi omfanget av sektoren gjør det vanskelig å kartlegge språksituasjonen heri på et helhetlig vis. Kun noen få, mindre undersøkelser har tatt for seg bruk av og holdninger til norsk og engelsk i norsk næringsliv (mer om disse i avsnitt 1.2 nedenfor). For øvrig synes diskusjoner om «næringslivet» som domene for norsk språk å preges av en betydelig mangel på empiri.

Dette prosjektet hadde til hensikt å innhente ny kunnskap om språksituasjonen i norsk næringsliv, for å forsøke å bøte på kunnskapsmangelen omkring disse forholdene. Jeg ønsket å innhente data som kunne utdype og bekrefte eller avkrefte antakelsene om engelskspråklig påvirkning og dominans innenfor en utvalgt sektor av språkdomenet –næringslivetø Mitt håp var at en slik praktisk granskning ville kunne utgjøre et nytt empirisk bidrag til debatten om norsk som fremtidsspråk. Praktiske granskninger av denne sorten lar seg også gjennomføre uten å bekjenne seg til noen ideologisk fraksjon i debatten om engelskspråklig innflytelse. Diskusjonene som dreier seg om nasjonalspråk i møte med global engelsk har ofte en utpreget politisk slagside¹. Dette prosjektet har et *verdinøytralt* utgangspunkt og knytter seg ikke til noe språkpolitisk eller ideologisk standpunkt. Jeg har tilstrebet å granske bruken av norsk og engelsk i norske bedrifter på et upartisk, upolitiserende vis, i tråd med akademiske prinsipp og metoder. Rapportene fra de eksisterende undersøkelsene inneholder enkelte *beskrivelser* av språktilstandene i norsk næringsliv, men de rommer få eller ingen *forklaringer* av hvorfor situasjonen er slik den er. En vesentlig hensikt med prosjektet var derfor også å innhente data som kan utgjøre slike forklaringer, data som kunne tilføre *explanans* til *explanandum* (Mæhlum, 1999:13).

¹ Slik for eksempel (Melchers & Shaw, 2003:30) og (Kelly-Holmes & Mautner, 2010:12) påpeker.

1.2 Forskningsstatus

I utredninger og diskusjoner om domenetapsproblematikken har næringslivet lenge blitt nevnt i samme åndedrag som «akademia». *Norsk i hundre!* antyder at næringslivet ó i tillegg til forskning og høyere utdanning ó er det samfunnsdomenet der internasjonaliseringen har kommet lengst (Språkrådet, 2005:107). Likevel er det nesten utelukkende akademien som har blitt gransket i studier om bruksområder for norsk språk. Internasjonaliseringen av høyere utdanning og bruken av engelsk som følger derav, har vært tema for flere undersøkelser de siste årene. Disse har gransket fordelingen mellom norsk og engelsk innenfor et domene der engelsk ser ut til å bli stadig viktigere.

Én slik studie er doktoravhandlingen til Ragnhild Ljosland, en *domenestudie* om engelsk som akademisk språk i Norge. Ljosland har gransket hvilke faktorer som påvirker valget av norsk og engelsk i akademiske kontekster. Hennes avhandling tar først for seg det engelske språkets stilling ved universitetene i Nord- og Vest-Europa. Deretter har Ljosland gransket en utvalgt studieretning ved NTNU og betraktet når og på hvilke måter engelsk, norsk og andre språk blir brukt, holdninger til denne fordelingen og motivasjonene bak vedtak om å la engelsk bli offisielt undervisningsspråk (Ljosland, 2008 (i forordet)). Ljoslands avhandling viser at incentiver til bruk av engelsk både kommer «ovenfra» ó gjennom Bologna-avtalen og andre avtaler og reformer som berører universitetene ó og «nedenfra» ó ved at forskere og fagmiljøer *selv* tar initiativ til å bruke engelsk i forskning og undervisning (Ljosland, 2008:299). Avhandlingen avdekket videre en tendens til å bruke engelsk i formelle kontekster og norsk i mindre formelle kontekster, samt frekvente tilfeller av kodeveksling: I muntlig referering av fagtermer kodevekslet studentene til engelsk, og i muntlige ytringer på engelsk kodevekslet de til norsk der de ikke fant det engelske ordet de lette etter og for å gi ordforklaringer (Ljosland, 2008:302). Et sentralt funn i Ljoslands domenestudie av universitets-Norge er at engelsk ikke bare brukes der det kreves av kommunikasjonssituasjonen, men også for å «gi økt prestisje og for å gjøre koplinger til visse fellesskap» (Ljosland, 2008(i sammendraget)).

Vera Schwach ved NIFU (Nordisk Institutt for studier av Innovasjon, Forskning og Utdanning) utførte i 2009 en pilotstudie om språkbruk og språkvalg i høyere utdanning, på oppdrag av Språkrådet. Schwach kartla det kvantitative omfanget av masterprogrammer på engelsk i Norge, og fant at 27 prosent av landets studenter var innskrevet på et engelskspråklig masterprogram. 19 prosent av utdanningsprogrammene hadde engelsk som

undervisningsspråk. Ved mange av de engelskspråklige programmene fantes imidlertid «brede innslag av norsk», og kartleggingen antydte at alle de største engelskspråklige masterprogrammene i realiteten var parallellspråklige (Schwach, 2009:37). En bør derfor skille mellom to typer engelskspråklige masterprogrammer: parallellspråklige programmer og mer enspråklig engelske programmer, skriver Schwach. Blant de parallellspråklige programmene pekte særlig økonomiske studieprogrammer og programmer tilknyttet matematisk-naturvitenskapelige og medisinske fag seg ut som parallellspråklige fagområder. Schwachs studie viste at omfanget av masterprogrammer på engelsk så langt er begrenset, men at intensjonen om engelskspråklige programmer i kombinasjon med at en økende andel masteroppgaver skrives på engelsk, bidrar til å styrke den akademiske posisjonen til engelsk på bekostning av norsk (Schwach, 2009:39).

Fordelingen mellom norsk og engelsk innenfor *næringslivsdomenet* har hittil ikke vært gjenstand for slike omfattende granskninger, ei heller granskninger fra et språkvitenskapelig ståsted. Inger-Lise Schwab (2006) har betraktet engelskens inntog i norsk næringsliv fra et antropologisk perspektiv: Hun har studert språklig globalisering på mikronivå ved å observere et studentkull på et engelskspråklig masterprogram. I masteroppgaven «Learning to walk the walk» beskriver hun hvordan studentene brukte engelsk for å skape gruppetilhørighet innad i studentkullet så vel som for å delta i et «internasjonalt fellesskap av likesinnede» (Schwab, 2007). Schwab fant imidlertid at studentene opererte med to strengt adskilte språkarenaer: Yrkeslivet og privatlivet. All aktivitet tilknyttet yrkeslivet kunne dermed foregå på engelsk uten at det var til hinder for å bruke norsk i alle andre kommunikasjonssituasjoner.

Av de få andre studiene som finnes om språkforhold i norsk næringsliv, er de fleste utformet som spørreundersøkelser om *holdninger* til bruk av de to språkene. I 2005 gjennomførte Språkrådet en spørreundersøkelse om bruksområder for norsk og engelsk i tjue av de største bedriftene i Norge. Tolv av disse bedriftene hadde engelsk som primært konsernspråk ó likevel indikerte undersøkelsen at det kun var på to arenaer at engelsk var det dominerende språket: Som møtespråk i styret og som korrespondansespråk (Regjeringen, 2008:125). I 2008 gjennomførte TNS Gallup (på oppdrag fra Språkrådet) en undersøkelse om holdninger til norske bedrifters bruk av engelsk i reklame og markedsføring. Både holdningene i befolkningen og holdningene til bedriftslederne ble undersøkt. Svarene viste en viss skepsis ó både i befolkningen og blant bedriftslederne ó til bruk av engelsk i reklame. De fleste bedriftslederne vurderte bruk av engelsk som lite viktig for internkommunikasjoner,

mens for nær halvparten av bedriftene var muntlig engelsk likevel vesentlig i møte med kunder og leverandører.

Arbeidet med norsk terminologi i en rekke nasjonale fagmiljøer ble kartlagt av Standard Norge i 2004. Også denne undersøkelsen var initiert av daværende Norsk språkråd. Kartleggingen besto i en spørreundersøkelse om holdningene til og infrastrukturene omkring terminologiarbeidet i 109 norske virksomheter som arbeidet med terminologi og fagspråk. Kartleggingen viste at «oppsiktsvekkende 100 %» mente det er viktig å utvikle norsk terminologi og fagspråk: Til tross for en stadig sterkere globalisering i mange fagmiljøer mente nær alle de spurte at det ikke er tilstrekkelig å ha termer på engelsk og andre fremmedspråk. I konklusjonen fra Standard Norge trekkes dette frem som et sterkt ønske om å kunne bruke norsk i faglig kommunikasjon. Respondentene oppgav at det særlig var innenfor fagområdene «miljø og sikkerhet», «tekniske fag» og «it», samt «andre» behovet for å utvikle norsk terminologi var størst. Kartleggingen viste videre at arbeidet med terminologikutvikling i svært stor grad ble ansett som et redskap for andre formål, først og fremst oversettelse. Det kom frem at dette arbeidet ofte foregår på tvers av yrkesgrupper og faggrenser og at det finnes stor villighet til samarbeid innad i terminologimiljøet så vel som et uutnyttet potensial til tverrfaglige samarbeid. (S. Norge, 2004)

Andre sider ved språksituasjonen i norsk næringsliv er lite eller ikke undersøkt, så også fordelingen mellom norske og engelske fagbegreper og den generelle fordelingen mellom bruken av de to språkene. *Mål og menings* konstateringer om næringslivsdomenet støtter seg i stor grad til Höglins (2001) rapport om engelsk i Norden og *Norsk i hundre!* (2005). Disse to antyder at det særlig er i de største bedriftene at engelsk står sterkt. Samtidig regner de med store variasjoner mellom de ulike sektorene og de ulike bedriftsnivåene i slike hensyn. *Norsk i Hundre!* fremholder at det er lite som tyder på at engelsk i utstrakt grad brukes der norsk like gjerne kunne vært brukt. Språkrapportene som har utkommet etter *Mål og mening* etterlyser fortsatt forskning om språkbruk i næringslivet og arbeidslivet. Den nyeste av disse konstaterer at «Det er et generelt bilde at hele sektoren er lite undersøkt» (Språkrådet, 2011:27). De eksisterende undersøkelsene om bruk av norsk og engelsk i norsk næringsliv har like fullt etablert noen få teser om språkforholdene på dette domenet. Enkelte av disse er tatt med som hypoteser til testing i denne studien, disse er beskrevet i neste avsnitt. Slik har de tidligere undersøkelsene fungert som en form for referanseramme for dette prosjektet.

1.3 Utgangsspørsmål i studien

Det mest sentrale forskningsspørsmålet i denne studien er:

*Utgjør den maritime industrisektoren et felt der bruken av norsk avtar i slik grad at det kan være tale om domenetap for norsk språk?*²

Studien gransker altså maritim industrisektor som et eget språkdomene, et eget *felt* og språksamfunn tilhørende det overordnede språkdomenet *norsk næringsliv*. Spørsmålet over innbefatter en del andre delspørsmål som kan belyse ulike sider ved spørsmålet om et eventuelt domenetap i dette næringslivssegmentet:

- Har bruken av engelsk i *lingua franca*-øyemed ó som internasjonalt fellesspråk ó noen innvirkning på bruken av norsk i andre sammenhenger?
- Hvordan ser bruksmønsteret ut for de to språkene, altså i hvilke deler av virksomhetene står de to sterkt/svakt? Er engelsk det dominerende språket i deler av virksomhetene, og i så fall i hvilke?
- Eksisterer en funksjonsdeling som minner om en diglossisk situasjon³ i denne sektoren, eller minner fordelingen mellom norsk og engelsk mer om parallellspråklighet, altså at bruken av begge varieteter står sterkt?
- Er mangel på faglige, tekniske begreper på norsk en årsak til at engelsk blir brukt? Hvilke former for engelskspråklige innslag medfører i så tilfelle en slik terminologimangel?⁴

Spørsmålet om hvorvidt bruken av engelsk i *lingua franca*-kommunikasjoner innvirker på forekomstene av norsk i andre sammenhenger, berører en sentral problemstilling i studien, nemlig spørsmålet om engelsk kun brukes der kommunikasjonssituasjonene gjør det *nødvendig*, eller om engelsk også brukes der det ville vært mulig å kommunisere på norsk. Ljosland (2008) fant at enkelte studentsamtaler foregikk på engelsk selv om alle deltakerne i

² Ettersom det maritime næringslivssegmentet som domene for språkbruk må sies å omfatte flere ulike *underdomener*, har jeg her valgt begrepet «felt», for å unngå å forveksle det overordnede domenet *maritim industrisektor* med de underliggende språkdomenene som tilhører dette. Mer om innholdet i domenebegrepet i 1.4 og 2.2.2.

³ En situasjon med et høystatus-språk og et lavstatus-språk, mer om dette i avsnitt 2.2.3

⁴ ; Altså er det i så fall tale om innslag av engelske uttrykk i kodevekslingstilfeller, eller er det tale om mer omfattende bruk av engelsk på setningsnivå og i hele korrespondanser? Mer om disse ulike forekomstene i 2.2.1 og 5.3.

samtalen var norske. Også i samtaler mellom bedriftsansatte kan en se for seg at bruken av engelsk ikke alltid avspeiler nødvendighet, men snarere andre forhold ved kommunikasjonssituasjonene. Å granske bruken av engelsk i forhold til nødvendighet i kommunikasjonssituasjoner er vesentlig i arbeidet med domenetapsspørsmål. Det er likevel ikke nødvendigvis klart hva *nødvendighet* i slike sammenhenger står for.

For å innhente mer forklarende data stiller studien også spørsmål om *årsakene* til språkfordelingen i sektoren. Dersom situasjoner i disse næringene til sammen *beskriver* en tiltakende andel engelsk, hvilke er i så tilfelle *forklaringene* på denne tendensen?

- Hvilke er motivene for bruk av norsk språk i den maritime sektoren?
- Hvilke er motivene for bruk av engelsk språk i den maritime sektoren?

Tilgjengeligheten av fagspråk og utviklingen av/mangelen på norsk terminologi i disse næringene kan angi enkelte slike motiver for bruk av norsk og engelsk i bedriftene.

Undersøkelsene som fra før av er gjort, har fremsatt enkelte påstander om språkforholdene i næringslivet, blant annet:

- Engelsk står sterkere i de store bedriftene (Regjeringen, 2008:124)
- Engelsk står sterkere lengre opp i hierarkiet i bedriftene, på ledelsesnivå: «Ju högre upp i företaget man är, desto mer engelska» (Höglén, 2002), gjengitt i *Mål og mening*
- Det er lite som tyder på at engelsk i utstrakt grad brukes der norsk like gjerne kunne vært brukt (Språkrådet, 2005:107).
- Engelsk er i større grad enn tidligere nødvendig på alle nivåer i bedriftene (både i intern- og eksternkommunikasjon) på grunn av EØS-avtalen og det europeiske arbeidsfellesskapet som følger av denne (Språkrådet, 2005:107).

Disse utsagnene danner bakgrunnen for noen av spørsmålene i mine undersøkelser om språkforholdene i en industrisektor som utgjør en svært betydelig del av norsk næringsliv.

1.4 Definisjoner

I det følgende vil «domene» referere til et «kunnskapsområde som et språk kan betegne og er i bruk om». Definisjonen tar utgangspunkt i *domene*-begrepet slik det er fremstilt av Laurén, Myking og Picht (2003 *Nordterm 2003/12*) (gjengitt i Ljosland 2008:36). Et domene er hos disse definert som «fagområde eller kunnskapsområde som et språk er brukende for». Deres

definisjon fokuserer altså på tilgjengeligheten av begreper og terminologi på et gitt språk. Den tar imidlertid ikke hensyn til hvorvidt begrepene og språket faktisk er i bruk og dette aspektet er vesentlig i diskusjonen om bruk av norsk på ulike samfunnsområder og er derfor inkludert her. Deler av fremstillingene vil også operere med begrepet om ulike *underdomener* som avgrensede deler av det mer overordnede domenet og det overordnede feltet og «den maritime industrisektoren». En mer detaljert fremstilling av domenebegrepet følger i avsnitt 2.2.2. *Diglossi* vil bli brukt om en karakteristisk funksjonsdeling mellom to språklige varieteter og i denne sammenhengen norsk og engelsk.⁵

Betegnelsen *engelsk* vil bli brukt om *angloamerikanske varieteter* som brukes i *lingua franca*-øyemed; altså som fellesspråk i kommunikasjon mellom parter med ulik språklig bakgrunn. Crystal (2003) har gitt slike varieteter fellesbetegnelsen «world standard spoken English» (Coupland, 2010:46), mens Melchers og Shaw (2003) omtaler dem som «international English» (Melchers & Shaw, 2003:179). Slike betegnelser ser bort fra at andre- eller fremmedspråksvarieteter av engelsk ofte kan skille seg fra engelske førstespråksvarieteter^{6 7}. Skillet mellom ulike engelskspråklige varieteter er imidlertid ikke vesentlig for spørsmålene i denne studien og det er grenseoppgangen mellom norsk og engelsk som her er det sentrale. Av den grunn skiller jeg ikke mellom første- og fremmedspråksvarieteter av engelsk i diskusjonene som følger. Studien reiser imidlertid spørsmål om bruk av engelsk der det også er mulig å bruke norsk, altså om bruk av engelsk i tilfeller som faller utenfor definisjonen av *lingua franca*-kommunikasjoner. Også disse tilfellene må inkluderes i begrepene om «bruk av engelsk», i det følgende vil derfor betegnelsen *engelsk* også gjelde bruk av *angloamerikanske varieteter* på ordnivå og i kommunikasjon der det ville vært mulig å bruke norsk.

Begrepene «maritim næring», «maritim industri» og «maritime bedrifter» vil brukes om bedrifter med virksomheter tilknyttet *skipsfart*, *skipsbygging* og *offshorevirksomhet* samt utstyrsproduksjon og utvikling av teknologi i tilknytning til disse tre. Dermed er en hel rekke ulike næringer innlemmet i næringslivssegmentet «den maritime industrisektoren» som er

⁵ Myers-Scotton (1993) (gjengitt i (Mæhlum, 2007:16,169) har tidligere brukt begrepet «elite closure» om en liknende funksjonsfordeling; en språkfordeling etablert av en elite i hensikt av å begrense andre gruppers sosiale eller politiske posisjon. Jeg velger her å holde meg til *diglossi*-begrepet, ettersom det i denne studiens kontekst ikke nødvendigvis er en *elite* som etablerer funksjonsfordelingen mellom norsk og engelsk.

⁶ En rekke steder i litteraturen om global engelsk skilles det mellom andrespråksvarieteter av engelsk og fremmedspråksvarieteter av engelsk (ofte forkortet ESL og EFL).

⁷ Disse førstespråksvarietetene er også betegnet som «innersirkel-varieteter»; opphavet til dette begrepet er beskrevet i avsnitt 2.3.3

nedslagsfeltet i denne studien. De maritime virksomhetene og valget av denne sektoren som studieobjekt er nærmere beskrevet i avsnitt 3.2.

2 TEORI

I dette kapitlet vil jeg presentere det teoretiske utgangspunktet for studier av språkbruk og språkvalg innenfor bestemte samfunnsområder. Avsnittene nedenfor gjengir teorier som på ulike måter kan belyse forskningsspørsmålene om bruk av norsk og engelsk innenfor det maritime næringslivssegmentet. Kapitlet tar utgangspunkt i sociolingvistiske teorier fremstilt av blant andre Blommaert, Fishman og Heller. Avsnittene om global engelsk tar utgangspunkt i litteratur av Chrystal og Pennycook. Blant de mange forfatterne som har beskrevet dette temaet, har disse skrevet om global engelsk på et noe mer verdinøytralt vis enn en rekke andre (Kelly-Holmes & Mautner, 2010:12). 2.1 er en kort presentasjon av sociolingvistikken og sociolingvistiske teorier. 2.2 tar for seg språkkontakt, *domene*-begrepet og *diglossi*. 2.3 beskriver globalisering og engelsk som det globale lingua franca. I 2.4 presenteres noen av de økonomiske analogiene som har blitt anvendt om språkvalg, herunder teorier om *usynlig hånd*-prosesser. Avsnitt 2.5 inneholder enkelte betraktninger om språklig mangfold og parallellspråklighet. Enkelte av teoriene som presenteres nedenfor vil også bli gjengitt i diskusjonskapitlet 5.0.

2.1 Sociolingvistisk teori

Den sociolingvistiske tilnærmingen innebærer en overgang fra fokus på struktur til fokus på funksjon og fra fokus på språklig form i isolasjon til språklig form i en menneskelig kontekst.

(Dell Hymes [1974:77], referert i (Blommaert, 2010:1), min gjengivelse)

Sociolingvistiske teorier skiller seg fra andre språkvitenskapelige disipliner ved at de betrakter språklige strukturer i sammenheng med en rekke *ekstralingvistiske faktorer* og i praksis sosiale forhold i vid forstand (Mæhlum, 1999:13). Sociolingvistikken knytter an til samfunnsvitenskapelige disipliner idet den søker å beskrive språkbruk som et sosialt fenomen og om mulig og etablere et årsaksforhold mellom språk og samfunn (Coulmas, 1997:2). Sociolingvistiske granskninger tar slik i betraktning individuelle og institusjonelle motiver for språkbruk og av den grunn er perspektiver fra denne delen av språkvitenskapen særlig velegnede til *forklaring* av språkbruk og språklige valg. Slik kan sociolingvistikken også sies å avansere fra andre, rent deskriptive deler av språkvitenskapen (se for eksempel Romaine 1984, gjengitt i Røyneland 2005:95). Forankringen i både språkvitenskapen og

samfunnsvitenskapen gjør at sosiolingvistikken i sin natur er tverrvitenskapelig (Mæhlum, Røyneland, Akselberg, & Sandøy, 2003:79).

De tidligste studiene som tilskrives sosiolingvistikken beskjeftiget seg særlig med *språklig variasjon* og sosiale faktorer som var opphav til slik variasjon; blant disse finnes Labovs klassiske undersøkelse av postvokalisk *ór* i talemål på Manhattan (Labov, 1966). I nyere tid har sosiolingvistiske studier stadig oftere tematisert *språkendring* som følge av språklig variasjon. Disse studiene har ofte kretset rundt spørsmål om årsaker til språkendring, mekanismer i språkendringer, hvilke faktorer som er forutsetningene for språkendringer og hvilke faktorer som kan motvirke språkendring. Flere sentrale teoretikere (deriblant Milroy 1992, Labov 1994 og Chambers 1994) mener at selve formålet med sosiolingvistikken bør være nettopp å *forklare og forutsi språkendringer* (Coulmas, 1997:6). Fra de tidligste dagene av har sosiolingvistikken kastet lys over hvordan språklig praksis utfyller bestemte funksjoner i ulike sosiale situasjoner og i organiseringen av samfunnet (Coulmas, 1997:9). Sosiolingvistiske studier har samlet og fremstilt konkret *empiri* om sammenhengene mellom sosiale faktorer og språklig variasjon: Studiene har ofte sammenstilt sosiale variabler og språklige uttrykk på systematisk vis. Slike fremgangsmåter gir sosiolingvistiske betraktninger en empirisk styrke, og gjør dem velegnede til nettopp å omtale, forklare og forutsi språkendringer.

Nyere litteratur om sosiolingvistiske teorier og sosiolingvistikkens historie skiller ofte mellom to retninger innenfor det sosiolingvistiske paradigmet (se for eksempel Coulmas 1997:15 og Wodak, Johnstone og Kerswill 2011:11). De to disiplinene er navngitt som *öthe social linguistics-skolenö* etter blant andre Hymes, Gumpertz, Labov og Trudgill, og *öthe sociology of language-skolenö* etter blant annet Fishman, Kloss og Ferguson. Retningene studerer språk som sosialt fenomen på ulike nivåer, av den grunn er de to retningene flere steder karakterisert som *mikro-* og *makro-sosiolingvistikk* (se for eksempel Meshtrie 2000:5). *Mikrostudier* av denne typen betrakter hvordan språklige uttrykk korrelerer med sosiale variabler som alder og kjønn, mens tilsvarende *makrostudier* kartlegger hvordan mer overordnede samfunnsforhold som språkholdninger og språkskifteprosesser innvirker på fordelingen mellom språklige uttrykk (Coulmas, 1997:2). Disse sistnevnte utgjør studier i *språksosiologi*. Slike leter etter funksjonelle, institusjonelle og normbaserte årsaker til organiseringer av språkbruk, eller svar på spørsmålet

öHvilket språk (eller hvilken språklige varietet) brukes hvor og med hvilken frekvens?ö

(Coulmas, 1997:350, min gjengivelse)

Spørsmålet er makro-orientert omformulering av Fishmans berømte spørsmål

öWho speaks (or writes) what language (or what language variety) to whom and when and to what end?ö

Fishman, 1972, gjengitt i Coulmas (1997:350)

Coulmasø spørsmål er utgangspunktet for språklige domenestudier, som gransker fordelingen mellom ulike språklige varieteter innenfor et gitt samfunnsområde. Slike studier må dermed sies å plassere seg innenfor det makroorienterte segmentet av sosiolingvistikken.

Enkelte sosiolingvistiske teorier har hevdet at «språk reflekterer samfunnet» ettersom språklig variasjon ofte har vist seg å korrelere med ulike sosiale variabler og anordninger (Mesthrie, 2000:316). Andre teorier innenfor det sosiolingvistiske paradigmet fremholder derimot at språkbruk og språklig variasjon ikke bare *reflekterer* virkeligheten, men at språk også langt på vei er med på å *skape* og opprettholde virkeligheter (Mesthrie, 2000:316,342). Den kritiske diskursanalysen etter Norman Fairclough har vokst ut fra dette standpunktet. Også Pierre Bourdieus betraktninger om symbolsk makt tar utgangspunkt i at all språkbruk bærer i seg og bidrar til å opprettholde sosiale virkeligheter (Mesthrie, 2000:342). Teoriene etter de to skriver seg inn i *den kritiske sosiolingvistikken* ó en underdisiplin som særlig beskjeftiger seg med forholdene mellom språk og maktforhold. Langt ifra alle teoretikere er enige i at sosiolingvistiske undersøkelser bør ha et slikt kritisk utgangspunkt (Mesthrie, 2000:317), og det er ingen tvil om at teoriene innenfor denne retningen er mer eller mindre politisk betonte. Analogiene til økonomien i Bourdieus språkteorier kan likevel være en nyttig innfallsvinkel i studier av næringslivets språkvalg. Bourdieus teorier er derfor nærmere beskrevet i avsnitt 2.4.1.

Før sosiolingvistikken ble definert som en egen språkvitenskapelig disiplin, var *språkkontakt* tema i flere sentrale studier av sosiale aspekter ved språkbruk. Einar Haugens studier av *The Norwegian Language in America* (1969) og Uriel Weinreichs *Languages in Contact: Findings and problems* (1953) er i dag regnet blant de viktigste opphavene til den moderne forskningen på språkkontakt. Weinreich studerte resultatene av språkkontakt ved å granske hvordan tospråklige talere i Sveits i ulike kommunikasjonssituasjoner beveget seg mellom ulike språklige systemer. Kontaktlingvistikken etter Weinreich var de påfølgende årene en viktig støttepilar for utviklingen av *sosiolingvistikk* som et eget fagområde i 1960-årene (Mæhlum, 2007:33). Selv om forskningen på språk i kontakt bygger på kunnskaper fra

en rekke andre fagområder (psykologi, pedagogikk, sosiologi og andre, se Mæhlum 2007:34), er *språkkontakt* regnet som et av sosiolingvistikkens underdomener. Forskningen på dette feltet studerer resultatene av at nye språk introduseres i et språksamfunn. Slike kontaktsituasjoner kan forekomme når tilgrensende språksamfunn får stadig mer og tettere kontakt, men svært ofte skyldes også språkkontakt spredningen av mer prestisjefylte språk, på grunn av kolonisering eller andre kulturelle erobringer (Mesthrie, 2000:248). Spredningen av engelsk som *lingua franca* i internasjonale kommunikasjon bør i en del henseender anses som slike erobringer, og elementer fra språkkontaktforskningen kan således være nyttige bakgrunnskunnskaper i studiet av global engelsk.

2.2 Språkkontakt

2.2.1 Generelt

Kontakten mellom ulike språklige varieteter har akselerert de de siste tiårene ó så også den vitenskapelige interessen for språkkontakt som lingvistisk fenomen (Mæhlum, 2007:9). Den nyere faglitteraturen om språkkontakt behandler særlig to temaer: Posisjonen til verdens minoritetsspråk og det økende behovet for internasjonale hjelpespråk. Engelskens posisjon som «*The lingua franca*» er mye omtalt i denne litteraturen (Mæhlum, 2007:10). Stadig oftere brukes *markedsbegreper* i litteraturen om språkkontakt: Ulike språklige varieteter tilskrives ulike verdier og utgjør kapitalen på et *språklig marked* (se for eksempel Thompson i (Bourdieu & Thompson, 1991:18). På de enkelte markedene utvikles hegemonier der varietetene plasseres i statushierarkier. To motvirkende krefter synes å regulere slike språklige markeder: Kreftene som fremmer språklig homogenitet på den ene siden, og mekanismer som dyrker det språklige mangfoldet på den andre; fremgangen til enkelte språk på bekostning av andre versus proteksjonistiske mekanismer. Disse motvirkende kreftene er til stede på de samme språklige markedene ó i de samme språksamfunnene ó og balansen mellom dem varierer lokalt og regionalt (Mæhlum, 2007:10). Norsk næringsliv kan betraktes som et slikt språklig marked. På dette markedet fremmes språklig homogenitet av en betydelig kraft: Engelskens rekkevidde som internasjonalt hjelpespråk. Språkbrukernes behov for og ønsker om å kommunisere på norsk utgjør motsatsen til engelskens homogeniserende kraft.

Mæhlum (2007:23-30) skisserer prototypiske resultater av kontaktsituasjoner mellom to gitte språk A og B. Blant de mulige utfallene av slike situasjoner er språkskifte, nye pidgin-

eller kreolvarieteter og diglossi.⁸ Modellene som illustrerer disse prosessene er, ifølge forfatteren selv, best egnet til å beskrive språkmøter på et samfunnsmessig nivå. De kan likevel være gode illustrasjoner av språkkontakt på mer underordnede nivåer, herunder språkkontakt på ulike samfunnsområder. Særlig to av Mæhlums modeller er interessante for studiet av språkbruk innenfor slike felt. Bruken av et lingua franca som kommunikasjonspråk mellom brukere av språkene A og B er hos Mæhlum uttrykt som

$$A + B \quad [A + C] + [B + C]$$

Modellen illustrerer at både A- og B-språkbrukerne fortsetter å anvende sine respektive varieteter, selv om de gjør bruk av et tredje hjelpespråk i kommunikasjoner mellom de to språkgruppene (Mæhlum, 2007:28). Språkskifteprosesser er uttrykt i modellen

$$A + B \quad B \text{ alternativt } B(a).$$

Denne modellen beskriver en kontaktsituasjon hvor utfallet er at brukerne av språk A har sluttet å bruke førstespråket sitt og gått over til å bruke språk B.⁹ «Den klassiske språklige konstellasjonen» i slike prosesser er kontakten mellom brukerne av et minoritetsspråk og brukerne av et majoritetsspråk, ifølge Mæhlum. Begrepene majoritet og minoritet kan i slike sammenhenger referere til en asymmetrisk maktrelasjon mellom de to grupperingene, ikke kun til numeriske forhold. Majoritetsspråket vil da være varieteten til den dominerende parten i forholdet. Men en slik asymmetri kan også vise seg ved at en varietet ó minoritetsspråket ó har mer begrensede anvendelsesmuligheter i språksamfunnet. I språkskifteprosesser har det ofte vist seg at slike minoritetsspråk *gradvis* mister sine tidligere bruksområder ó domener. Av den grunn kan det være nyttig å granske enkeltstående språkdomener med hensyn til slike prosesser. Språkskifteprosesser føres som regel an av de yngre generasjonene språkbrukere, og de mer uformelle språkdomenene synes å være mest resistente mot forandring, skriver

⁸ *Pidginspråk* er en betegnelse for nye varieteter som oppstår i møtet mellom talere av ulike morsmål, tradisjonelt som resultat av møter mellom europeiske koloniserere og folkeslag på de underlagte kontinentene (Mæhlum 2007:15). *Kreolspråk* er videreutviklede pidginspråk som har blitt morsmål for nye generasjoner (Mæhlum et al. 2003:55). Mer om diglossi i 2.2.3.

⁹ *Reminisenser* – etterlevninger – fra språk A kan komme til uttrykk som et *substrat* ved språk B; altså som fonetiske, prosodiske eller grammatiske spor etter språk A i språk B, uttrykt ved B(a) (Mæhlum, 2007:23, 136).

(Mæhlum, 2007:24). Mæhlums modeller skildrer prosesser som er relevante for beskrivelser av kontakten mellom norsk og engelsk på ulike språkdomener.¹⁰

Også *kodeveksling* er et kjent utfall av flerspråklighet og møter mellom ulike språklige varieteter på bestemte språkarenaer og innenfor bestemte språksamfunn. Kodeveksling viser seg som *kontekstbasert veksling mellom språklige varieteter* ó enten som variasjon mellom ulike samtalekontekster eller som variasjon innenfor én og samme ytring. *Situasjon, tema og rollerelasjoner* er alle kontekstuelle faktorer som kan innvirke på valget av språklig varietet eller *kode* i slike sammenhenger, og en rekke områder og situasjoner kan utgjøre arenaer for kodeveksling. Det vesentlige ved kodeveksling er at de enkelte språkbrukerne anvender de ulike varietetene i sine språklige repertoar i *ulike kontekster*. Enkelte teoretikere har ønsket å reservere begrepet om kodeveksling til betegnelsen av språklige vekslinger innenfor én og samme samtale, såkalt *situasjonsintern veksling* (Mæhlum et al., 2003:47). Andre teoretikere lar termen beskrive både slike vekslinger og språklige vekslinger som viser seg mellom ulike samtalsituasjoner. I studiet av vekslinger mellom norsk og engelsk innenfor bestemte segmenter av norsk samfunnsliv og i denne studiens sammenheng kan det være gunstig å operere med en slik vid definisjon, ettersom det kan være nyttig å ta i betraktning både mer overordnede situasjonsbaserte fordelinger mellom norsk og engelsk, og vekslingen mellom de to språkene innad i samtalsituasjoner. Diskusjonene i kapittel 5 vil av den grunn operasjonalisere denne vide definisjonen av kontaktfenomenet kodeveksling.

2.2.2 Domene og domenetap

*Domene*begrepet kan være nyttig for å skildre språkbruksmønstrene i flerspråklig kommunikasjon og i andre tilfeller av språkkontakt. Begrepet har blitt et frekvent innslag i språkdebatter de siste årene ó særlig som en del av diskusjoner om *domenetap*. I slike kontekster brukes begrepet i betydningen *samfunnsområde* som arena for språkbruk (Ljosland, 2008:24). Det er imidlertid ikke helt avgjort hva man skal forstå med begrepet «domene». Artikkelen «The Relationship between Micro- and Macro- Sociolinguistics in the Study of Who Speaks What Language to Whom and When» oppgis ofte som den første kilden til begrepet om språklige domener. Fishman brukte her begrepet om «klynger av muntlige

¹⁰ Legg merke til at når vi bruker denne andre modellen for å beskrive eventuelle språkskifteprosesser i bestemte deler av norsk næringsliv, utgjør engelsk språk B. I den første modellen er engelsk imidlertid det tredje hjelpespråket, fremstilt som språk C.

samtalsituasjoner som likner hverandre med hensyn til sted, tema og samtalepartnere» (etter beskrivelsen i Ljosland, 2008). Slike klynger fremkom av svarene på Fishmans spørsmål om

«Who speaks (or writes) what language (or what language variety) to whom and when and to what end?»

Fishman, 1972, gjengitt i Coulmas (1997:350)

Fishman definerte altså språklige domener ut fra språkbrukeres valg i den enkelte samtale, på *mikronivå*. Dagens anvendelse av domenebegrepet fokuserer i større grad på *årsakene* til at samtaler likner hverandre med hensyn til sted, tema og samtalepartnere. Denne bruken av begrepet definerer domener ut fra hvilke språkvalgmønstre som tegner seg på et mer overordnet, *makroorientert* nivå. Det behøver likevel ikke å være noen streng motsetning mellom disse to anvendelsene av domenebegrepet, de kan heller sies å fokusere på de ulike nivåene ved en domenebasert språkfordeling. Fishman var opptatt av den språklige oppførselen til den enkelte språkbruker (jf. «who»), men også av hvilke faktorer som bidrar til å skape språklige domener, blant dem samtaletema, sosiale relasjoner, selve språkarenaene og aktivitetssfærer (Coulmas, 1997:351) ó altså omstendigheter på et mer overordnet nivå. Språklige valg på samtalenivå vil alltid være forbundet med andre overordnede forhold, og klassifiseringen av overordnede språkarenaer vil alltid være forbundet med mønstrene av en rekke enkeltsamtaler. Undersøkelser av språklige domener bør av den grunn ta i betraktning begge disse nivåene. Og det er ikke nødvendigvis noe i veien for å definere *domene* som *samfunnsområde* der kommunikasjonene «likner hverandre med hensyn til sted, tema og samtalepartnere» (Ljosland, 2008:27) ó altså å inkludere begge de to begrepsinnholdene i definisjonen. Man må imidlertid avgjøre hvor omfattende eller avgrensede samfunnsområder som kan inngå i slike språklige *domener*.

Laurén, Myking og Picht (2005, gjengitt i (Ljosland, 2008:36) presenterer en noe snevrere definisjon av domenebegrepet. Hos dem er *domene* definert som «fagområde eller kunnskapsområde som eit språk er brukande for». Denne definisjonen legger større vekt på tilgjengelig fagterminologi og den konkrete utviklingen av begreper innenfor ulike fagdisipliner. Laurén et al. tar altså utgangspunkt i *tema* i beskrivelsen av domener. *Domenetap* er hos Laurén et al. definert som

«Statusendring som fører med seg tap av uttrykksmiddel innanfor eit kunnskapsområde for eit språk, på grunn av manglande (vidare)utvikling av dei fagspråklege uttrykksmidla.»

(Laurén et al., gjengitt i (Ljosland, 2008:36)

Med en slik definisjon kan «domene» betegne kun et begrenset fagområde eller en enkelt del av et fagområde. Også hos Brandt og Schwach (2005) beskrives domener som mer begrensede områder: Forfatterne presenterer begrepet *underdomener* om «avgrensede delområder» tilhørende det overgripende domenet *akademia*. En slik begrepsbruk kan være fordelaktig også i studiet av det overgripende området næringslivet og av den maritime industrisektoren som en helhet. For begge disse omfattende sektorene kan det med fordel skilles ut avgrensede *underdomener* for språkbruk, ettersom språkforholdene innenfor disse domene ser ut til å variere betydelig fra ett delområde til et annet. I ethvert tilfelle og uansett hvilken definisjon man velger å holde seg til, vil *et domene* ó slik Ljosland (2008:27) konstaterer ó være en konstruksjon, skapt av enten språkbrukerne selv eller forskeren som iakttar dem. Dermed finnes det ingen absolutt og korrekt inndeling i slike, og det blir opp til språkbrukerne eller forskerne å avgjøre hva som utgjør et språklig domene i de enkelte språksamfunnene.

Mæhlum (2007) beskriver *domenetap* som «et suksessivt skifte av språk innenfor et avgrenset samfunnsområde» (Mæhlum, 2007:166) Mæhlum knytter her domenetapsprosesser til skifter i morsmål, men lar definisjonen gjelde også for språkskifter på bestemte samfunnsområder, herunder «høyere utdanning og forskning eller i næringslivet». Ljosland (2008:307) oppretter et skille mellom «domenetap» og «registertap», for å kunne skjelne mellom tilfeller der et språk ikke *brukes* og tilfeller der et språk ikke *kan brukes*. «Domenetap» ønsker Ljosland å bruke om at et språk går ut av bruk på et bestemt samfunnsområde på grunn av domeneforvalternes handlinger, altså fordi språkbrukerne ikke bruker ó eller tar initiativ til å bruke ó det aktuelle språket. «Registertap» derimot betegner tilfeller der et språk ikke lenger er dugelig som uttrykksmiddel på visse områder, på grunn av en manglende utvikling av ordforrådet over tid. Skillet mellom domenetap og registertap er nyttig, fordi det illustrerer to ulike aspekter ved språklige praksiser: holdninger til språkbruk versus språk som et konkret verktøy. De to vil ikke nødvendigvis følge hverandre ó det kan finnes positive holdninger til et språk som likevel ikke brukes i praksis, og motsatt. Ellingsve (1999) omtaler og definerer en annen foranledning til at et nasjonalspråk ikke er i bruk på et bestemt samfunnsområde, såkalt *domenefraskrivelse* (Ellingsve, 1999:114). Også dette fenomenet knytter seg til språks funksjon som konkrete, kommunikative verktøy, og er av forfatteren beskrevet som

«at et fagmiljø eller språklige instanser *bevisst* unnlater å utvikle en nasjonal fagterminologi for et fagområde, og dermed fratar et nasjonalt fagmiljø muligheten for å benytte nasjonalspråket som kommunikasjonsspråk innenfor fagområdet»

Ellingsve (1999:114), min utheving

For å kunne snakke om at et nasjonalspråk går ut av bruk som resultatet av en *domenefraskrivelse*, må det altså være tale om *bevisste*, bakenforliggende motiver for tap av et nasjonalspråklig domene. Bevissthetsaspektet skiller domenefraskrivelse fra registertap, som fremstår som mer uintenderte følger av en språkutvikling. Utfallet av domenefraskrivelse kan like fullt være det samme som utfallet av registertap ó bortfall av nasjonalspråklige uttrykk for og på visse faglige eller samfunnsmessige områder. Diskusjonen i kapittel 5 kommer tilbake til begrepene om domenetap, registertap og domenefraskrivelse.

2.2.3 Diglossi

Domenetap kan foregå ó og har ofte vist seg å foregå ó etter et spesielt mønster, der de mest prestisjefulle språkdomenene eller underdomenene innenfor et språksamfunn går tapt først. Med tiden kan da domenetapsprosessen resultere i en særegen språksituasjon der to varieteter eksisterer parallelt, med hver sine bruksområder (Ljosland, 2008:39) ó en såkalt *diglossisk* språksituasjon. Begrepet *diglossi* ble introdusert av Charles Ferguson som betegnelse for en spesiell *funksjonsfordeling* mellom to varieteter av det samme språket innenfor et bestemt språksamfunn (Mæhlum et al., 2003:41). Joshua Fishman utvidet senere begrepet til også å omfatte en funksjonsdeling og veksling mellom *ulike språk*. Denne «brede» definisjonen av diglossi har siden ofte blitt anvendt om tilfeller av tospråklighet og om språksituasjoner i koloniland med et andrespråk til bruk i offisielle kontekster (Mæhlum, 2007). Uansett definisjon betegner diglossi en markert bruksfordeling mellom to varieteter, en *spesialisering* av funksjonene for to sameksisterende språk. Ferguson beskrev det slik:

«One of the most important features of diglossia is the specialization of function for H and L. In one set of situations only H is appropriate and in another only L, with the two sets overlapping very slightly.»

Ferguson (1972:235-236), gjengitt i Ljosland (2008:39)

H og L står her som betegnelser for *høyspråk* og *lavspråk*, som beskriver statusforholdet og bruksområdene som gjelder for de to språkene: Høyspråket brukes typisk i «formelle høystatus-situasjoner» (Ljosland, 2008:39), mens lavspråket brukes i hjemmet og i mer uformelle situasjoner. Dersom to varieteter innenfor ett og samme språksamfunn inngår i en

liknende H/L-relasjon ó for eksempel norsk og engelsk i maritim sektor ó, kan det være tale om en diglossisk språktilstand i det aktuelle språksamfunnet.

Crystal (2003) har studert fordelingen mellom ulike engelske varieteter i Singapore og i Fillipinene. Han fant at standardiserte, internasjonale engelskvarieteter eksisterte parallelt med de lokale engelskvarietetene (f.eks. *Singlish*, en blanding av engelsk, kinesisk og malayisk). Standardvarietetene tjente her som språk i internasjonale kommunikasjoner, mens de lokale engelskvarietetene ble brukt som identitetsspråk på språklige hjemmearenaer. Crystal påpeker at denne fordelingen minner om en diglossisk tilstand, og fremholder at «It would seem that English at the global level is steadily moving towards becoming a diglossic language» (Crystal, 2003:189). Også Mufwene (i (Coupland, 2010:48) påpeker diglossiliknende situasjoner i asiatiske land: Han viser til eksempler fra Japan og Taiwan, der engelsk brukes på administrativt nivå og i kommunikasjonen med verdensmarkedet, mens industrien for øvrig fungerer på nasjonalspråkene (mer om dette i avsnitt 2.5.2). Også denne fordelingen minner om funksjonsdelingen i diglossiske språktilstander. Og dersom bruken av norsk og engelsk i den maritime industrisektoren viser seg å danne mønstre som likner en slik H/L-fordeling, kan det likedan være tale om en diglossisk situasjon i denne sektoren.

2.3 Globalisering og engelsk som globalt lingua franca

2.3.1 Globalisering og språklig globalisering

Verken begrepet *globalisering* eller de prosessene som begrepet omtaler, er nye fenomener. Det er *intensiteten* og *omfanget* ved vår tids globaliseringsprosesser som utgjør det nye ved disse utviklingene (se for eksempel (Coupland, 2010:31). Blommaert (2010) kategoriserer *globalisering* som et begrep om ødet kapitalistiske presensö ó vår tid som historisk epoke. Men verdensomspennende omveltninger i retning av en mer global økonomi ble forutsett og omtalt fra ulike ideologiske hold¹¹ lenge før vår tid og før disse endringene for alvor trådte i kraft. Det var også nettopp den økonomiske globaliseringen som først ble tydelig, og den verdensomspennende flyten av penger og innflytelse utfordrer stadig innflytelsen til nasjonale myndigheter (Coupland, 2010:6). Til sammen skaper globaliseringskreftene stadig flere fora der internasjonale fellesspråk ó *globale lingua franca* ó er nødvendige.

¹¹ Adam Smith så for seg fremveksten av et fordelaktig, liberalisert verdensomspennende marked, mens Karl Marx skisserte slutten på nasjonalstatlige interesser ved en internasjonal frigjøring for proletarer i alle land (Coupland, 2010:2).

Selv om globalisering er et sentralt og mye omtalt fenomen i nær alle de samfunnsvitenskapelige disiplinene så vel som i andre fagdisipliner, brukes globaliseringsbegrepet med forskjellige betydningsnyanser (Mæhlum, 2007:17), og det er ikke avgjort hva begrepet refererer til. Enkelte fremstillinger av globalisering fokuserer på de verdensomspennende sosiale og økonomiske endringene som har funnet sted de siste ti til tjue årene. Andre mer politiserende fremstillinger har lagt vekt på at globalisering svært ofte har å gjøre med maktforhold og innebærer påvirkning fra en dominerende til en dominert part (Mæhlum, 2007:18). Enkelte globaliseringsteorier har postulert nasjonalstatenes undergang (Coupland, 2010:6). Slike fremstillinger fremstår stort sett som overgeneraliseringer av en grov karakter. Det er imidlertid riktig at det stadig blir færre områder som nasjonalstater kan ta hånd om alene, deriblant økonomisk globalisering i seg selv. Slik skaper globaliseringsprosessene behov for et mer utstrakt internasjonalt samarbeid og kommunikasjon ved et felles lingua franca. Språklig globalisering kan på et nokså verdinøytralt vis beskrives som *homogeniserende* prosesser¹². Opphavet til disse prosessene bør likevel forklares med referanse til globale maktforhold på 1900-tallet, for det er disse som er årsaken til at det er engelsk som i våre dager fungerer som Europas og verdens fellesspråk.

2.3.2 Engelsk som globalt lingua franca

Utviklingene som førte til at nettopp engelsk i dag har status som det globale lingua franca, skyldes i stor grad at USA i årene etter første verdenskrig inntok posisjonen som verdens ledende økonomi (Crystal, 2003:59). I denne perioden er det særlig to utviklinger som har muliggjort og akselerert de språklige globaliseringsprosessene: Kommunikasjonsteknologiske fremskritt og utviklinger i global flytransport. De to må anses som de viktigste forutsetningene for fremveksten av et globalt lingua franca, skriver Chrystal (2003:13). I årene etter andre verdenskrig ble behovet for *ett, verdensgyldig lingua franca* stadig mer betydelig. Etableringen av en rekke multinasjonale sammenslutninger (deriblant FN, Verdensbanken, UNESCO og WHO) skapte da nye kommunikasjonarenaer der svært mange språk var representert samtidig. På disse arenaene var det gunstig å kommunisere på ett enkelt lingua franca for å unngå kompliserte tolkningsprosesser (Crystal, 2003:12)¹³. På slutten av 1900-tallet og i overgangen til et nytt århundre er det særlig den akademiske verden og det

¹² Selv om engelsk ofte har vist seg å anta ulike lokale karakterer, jf. fenomenet «glokalisering», beskrevet av blant andre Robertson, i Featherstone (1995).

¹³ Slike pragmatiske innstillinger har siden 2003 (og dermed siden Chrystals andre utgivelse av «English as a global language») blitt utfordret av et nytt ønske om å ivareta språklig mangfold, se f.eks. *Rapport sur la diversité linguistique européenne* <http://www.assemblee-nationale.fr/12/europe/rap-info/i0902.asp>

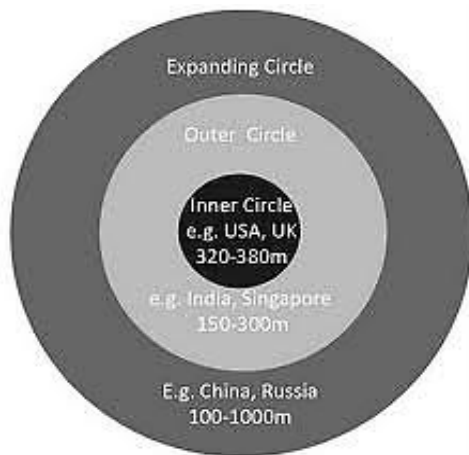
internasjonale handelssamfunnet som har verdsatt et slikt fellesspråk. Det er nettopp på disse arenaene at bruken av engelsk som det ene, verdensgyldige fellesspråket ó det globale lingua franca ó er tydeligst. I forelesningssaler, møterom og i samtaler verden over tas engelsk stadig oftere i bruk som et slikt fellesspråk (Crystal, 2003:13).

Også her til lands er denne tendensen present, slik Schwach (2009) og Ljosland (2008) sine studier viser. For norske bedrifters del er det særlig utenlandsk eierskap, nyere arbeidsinnvandring og overføring av produksjonsledd til andre land som er årsak til bruk av engelsk som fellesspråk i internasjonale kommunikasjoner. Norge er et høykostland der lønnsutgifter og produksjonskostnader er betraktelig høyere enn i de fleste andre land. For å kunne produsere rimeligere, flytter derfor en del norske bedrifter hele eller deler av produksjonen til lavkostnadsland, og administrerer produksjonen fra Norge. Heller (i Coupland, 2010:349) hevder at slike globale omorganiseringer ó flytting av råvareforedling og produksjonsledd til mer «perifere» områder ó har ført til «en ny, globalisert økonomi». Denne nye økonomien har som en av sine viktigste konsekvenser at språklig kommunikasjon blir sentralt i verdenshandelen og verdensøkonomien på en ny måte. Omorganiseringene har ført til mer spesialiserte industrivirksomheter og en utvikling mot *nisjemarkeder*. Disse markedene skaper videre samarbeidsnettverk og gjør at flere mennesker enn noensinne nå er involvert i «globale utvekslinger» (Coupland, 2010:349-350). Slike industrielle omorganiseringer og etableringen av nettverk på tvers av landegrenser og kontinenter, er eksempler på hvordan vår tids språklige globalisering foregår.

2.3.3 Engelsk globalt

Flere ulike modeller har forsøkt å beskrive posisjonen til engelsk på et globalt nivå. Kanskje den mest kjente av disse er sirkelmodellen etter Braj Kachru (1985), som tar utgangspunkt i engelskens status som morsmål, andrespråk og fremmedspråk i ulike land. Kachru (1985)¹⁴ visualiserer den globale fordelingen av engelsk slik:

¹⁴ Modellen viser her tallene fra 1985. I en nyere versjon, gjengitt i Crystal 2003:61, er de tilsvarende tallene for den ytre og den voksende sirkelen henholdsvis 300 – 500 millioner og 500 – 1000 millioner.

Braj Kachrus sirkelmodell (Crystal, 2003:61)

I landene i «den indre sirkelen» er engelsk morsmål for majoriteten av befolkningen, altså blant annet i Canada, Irland, Storbritannia og USA. «Den ytre sirkelen» rommer tidligere koloniland der engelsk fortsatt har en viktig rolle i landets institusjoner og administrasjon, selv om engelsk ikke er morsmål for majoriteten av befolkningen, for eksempel India, Malawi og Singapore. «Den voksende sirkelen» består av land der engelsk verken har morsmålstalere eller noen offisiell status, men der engelsk læres som fremmedspråk og anerkjennes som et viktig internasjonalt språk (Ljosland, 2008:45). I denne siste gruppen av land finner vi blant andre Hellas, Japan og Kina (Crystal, 2003:60). Også Norge plasserer seg her; Selv om bruken av engelsk her er tiltakende, har engelsk fortsatt status som fremmedspråk, og Norge må derfor regnes blant landene i den ytre sirkelen etter Kachrus modell. Ifølge Ostler (Ostler, 2005:458) er antallet språkbrukere som gjør bruk av engelsk i *lingua franca*-øyemed tre ganger så mange som antallet språkbrukere med engelsk som morsmål. Dersom vi sammenlikner tallene i den indre og den voksende sirkelen i Kachrus modell, ser det ut til at hans anslag er et nokså riktig.

Pennycook (2007) har kritisert sirkelmodellen for å være nasjonsbasert og å ta lite hensyn til variasjonene som finnes mellom landene innad i de ulike sirklene; det er språkbrukernes bruk av engelsk som definerer de ulike gruppene, ikke nasjonalitet, hevder han (Ljosland, 2008:46). De mangfoldige kontekstene for bruk av engelsk, også utover de nasjonale kontekstene, bør altså tas med i fremstillinger av den globale fordelingen av engelsk. Også Appadurai (i (Featherstone, 1990) hevder at en sentrum/periferi-modell tilsvarende Kachrus sirkelmodell ikke er tilstrekkelig for å beskrive «den nye globale kulturelle økonomien». En rekke ulike globale strømminger påvirker den nye globale økonomien, og betegnende for vår tids globaliseringsprosesser er nettopp spenningen mellom kulturell homogenisering og

heterogenisering, hevder han (Appadurai i Featherstone, 1990:295). Vår tids globalisering må forstås med hensyn til denne kompleksiteten. Også når det gjelder engelsk i norsk næringsliv og i denne studiens sammenheng kan det se ut til at det ikke nødvendigvis er noen enkel sammenheng mellom den offisielle statusen til engelsk og hvor utbredt bruken av engelsk er ó dette viser også de eksisterende undersøkelsene om vedtatte konsernspråk (Regjeringen, 2008:125). Inndelingen til Kachru (1985) er like fullt så vel etablert i litteraturen om engelsk globalt og global engelsk at det likevel kan være gunstig å ta utgangspunkt i hans modell i beskrivelser av engelskens status i verdens land.

I landene i den voksende sirkelen tas engelsk i bruk som kommunikasjonsspråk med og innad i internasjonale organisasjoner, i forskning og høyere utdanning, i mediene, i populærkultur og i landets næringsliv (Melchers & Shaw, 2003:179). Enkelte av årsakene til at engelsk brukes på disse arenaene, er funksjonelle: Innad i internasjonale organisasjoner og fagsamfunn er det mest hensiktsmessig å velge engelsk som kommunikasjonsspråk fordi det er mest kjent og dermed best egnet for slike *lingua franca*-kommunikasjoner. I andre sammenhenger kan det se ut til at engelsk tas i bruk på grunn av de assosiasjonene som hefter ved denne varieteten: I populærmusikk så vel som i reklame ment for et nasjonalt publikum brukes ofte engelsk¹⁵, på tross av at det svekker forståeligheten for budskap og innhold, skriver Melchers og Shaw. Forfatterne samler slike symbolske årsaker til bruk av språklige varieteter under betegnelsen «mote», og hevder at både «funksjon» og «mote» representerer *markedskrefter*, som ofte bidrar til spredningen av et dominerende språk. Her er vi fremme ved et svært betydelig motiv for språklige valg: De språkøkonomiske vurderingene som ligger til grunn for språkbrukernes valg av varieteter og uttrykksformer. Som nevnt i avsnitt 2.2.1, er begreper om språklige markeder og økonomiske forklaringer av språkvalg etter hvert blitt vel etablert i sosiolingvistisk litteratur. Kompetanse i et språk anses som en ressurs, som anvendes av språkbrukere for å skape mest mulig nytte, på samme måte som andre ressurser. Språklig økonomi kan angi viktige motiver for språklige valg ó herunder valg av engelsk som *lingua franca* i internasjonal kommunikasjon og valg av engelsk eller norsk i mer nasjonale kontekster. Dette temaet fortjener derfor et eget avsnitt.

¹⁵ Slik også Språkrådets undersøkelser fra 2008 viser.

2.4 Språklig økonomi

2.4.1 Engelskens anselige Q-verdi

Det er i dag rundt førti år siden Bourdieu for første gang tok i bruk begreper fra økonomien om språklig kommunikasjon. Siden den tid har begreper om språklig kapital blitt frekvente i diskusjoner og litteratur om språkvalg. En rekke teoretikere har hevdet at språkbrukere tar i bruk sine språklige ressurser på best mulig vis, og utveksler dem i språksamfunnenes markeder:

«Hymesø economic analogy is useful: much as individuals use their means of production to produce goods and services, and then exchange these products in an economy, so too do speakers use their means of speech to produce discourse that is exchanged within a speech economy.

(Wodak, Johnstone, & Kerswill, 2011:60)

Språklige ressurser gir nytte i form av kommunikasjonsverdi ó muligheter for å nå frem til en bestemt gruppe av mottakere. Og ettersom et språk er noe som gir nytte, utgjør det også et gode i økonomisk forstand, konstaterer De Swaan (i Coupland, 2010:59). Ifølge De Swaan må språk karakteriseres som *kollektive goder*, ettersom et språk er tilgjengelig for alle og samtidig er mer nyttig jo flere som bruker det. Nyten ó kommunikasjonsverdien ó til et gitt språk beror på antall morsmålsbrukere av språket og videre antallet andre språkbrukere med kompetanse i språket. Denne verdien betegner De Swaan som et språks *Q-verdi*. De mest utbredte språkene vil slik ha en større kommunikasjonsverdi og gi mer nytte enn mindre, mer «perifere» språk. Dét er en språkøkonomisk fremstilling av hvorfor engelsk er best egnet som lingua franca i internasjonale kommunikasjoner. En slik fremstilling forklarer også at det ikke er kun demografiske faktorer som gir et språk status som «verdensspråk». Kinesisk mandarin har for eksempel flere førstespråksbrukere enn både engelsk og spansk, men fordi det sjelden fungerer som lingua franca utenfor Kina, har språket en begrenset funksjon i verdenssammenheng. Engelsk derimot har i dag en enorm rekkevidde som lingua franca, og dermed en enestående kommunikasjonsverdi på verdens språkmarked.

2.4.2 Usynlig hånd-teorier og lingvistiske markeder

Flere økonomiske metaforer har blitt anvendt for å forklare språkendringsprosesser. I nyere tid har flere språkteoretikere (deriblant Keller 1994, Mæhlum 1999 og Ljosland 2008) støttet seg til *usynlig hånd*-teorien for å forklare språkvalg og språkendring. Teorien om *usynlig hånd-prosesser* ble introdusert av økonomen Adam Smith i 1776, og beskrev da hvordan enkeltpersoners profittmaksimering til sammen kan komme allmennheten til gode. Det sentrale poenget med *usynlig hånd*-forklaringer er at de demonstrerer hvordan enkeltpersoners individuelle handlinger akkumulerer. Teorien viser hvordan enkeltpersoners valg får konsekvenser for situasjonen på et helt samfunnsområde når disse enkelthandlingene beveger seg i samme retning; altså « det *uintenderte*, kollektive resultatet av en lang rekke individuelle, intensjonelle handlinger» (Mæhlum, 1999:187). Ljosland (2008) holder språkendringsprosesser i retning av domenetap for å være nettopp et slikt resultat. Domenetapsprosesser utgjøres av enkeltpersoners eller enkeltinstitusjoners språkvalg på mikronivå, som til sammen skaper en større virkning på et mer overordnet makronivå. Usynlig hånd-teorien fungerer godt som forklaring av sammenhengen mellom disse to nivåene i språkendringer, skriver Ljosland (2008:33). Og dersom språkvalgene til hver enkelt av en rekke læresteder eller andre fagmiljøer til sammen tegner et bilde av registertap eller domenetap, kan det på en likende måte være tale om et kollektivt utfall av en rekke enkeltstående språkvalg.

Med Bourdieus sosiologi ble *kapital*-begrepet utvidet til å omfatte både *kulturell*, *sosial* og *symbolsk* så vel som *økonomisk* kapital. Språk og språklige uttrykk ó lingvistisk kapital ó ble av Bourdieu ansett som en del av den kulturelle kapitalen. Språkbrukere gjør valg av språklige uttrykk på bakgrunn av uttrykkenes verdi på et *lingvistisk marked*, hevdet han ó slik varer utveksles og omsettes på andre markeder, blir også språkbruk vurdert med hensyn til verdi, investering og profitt (Røyneland, 2005:106). På alle lingvistiske markeder vil det utvikles hegemonier og statushierarkier ved at de språklige varietetene og uttrykkene tilskrives ulike verdier og ved at noen varieteter vurderes som mer verdifulle enn andre. Bourdieus økonomiske metaforer er særlig nyttige i studiet av språklig globalisering, fordi de tar hensyn til ulikhetene som preger det språklige verdenssamfunnet, hevder Blommaert (Blommaert, 2010:28). Noen av aktørene vil alltid være i besittelse av mer verdifull kapital enn andre ó i en del henseender vil engelsk være slik verdifull kulturell kapital.

2.4.3 Aktørvalg i et globalt lingvistisk marked

I tillegg til å ha en hensiktsmessig kommunikasjonsverdi kan språklige varieteter og uttrykk også gi nytte i kraft av å representere et *symbolsk innhold* ó ulike sosiale konnotasjoner som hefter ved de språklige uttrykkene (Mæhlum, 2007:66). Slikt symbolsk innhold knytter seg til den kraften som Melchers og Shaw (2003:180) betegner som «mote». Blommaert (gjengitt i (Coupland, 2010:382) påpeker at språk også er et redskap for mobilitet, at språklige uttrykk og praksiser brukes i stor grad for å skape tilknytning til bestemte fellesskap. Engelsk brukes ofte for å signalisere tilhørighet til bestemte fellesskap, skriver Mæhlum (2007:169). Bruk av engelsk der det ikke er nødvendig ó i kontekster der kommunikasjonssituasjonen ikke gjør krav på et lingua franca ó kan være tilfeller av slik symbolsk, identitetsskapende språkbruk. Aktørene på de globale lingvistiske markedene ó blant dem bedrifter som opererer i globale markeder ó forvalter både de funksjonelle årsakene og «mote-årsaker»¹⁶ til å ta i bruk ulike språklige varieteter ó herunder norsk og engelsk. De kjenner assosiasjonene og symbolverdien som hefter ved de ulike varietetene og gjør vurderinger og valg på bakgrunn av disse. Bruken av engelsk i norsk næringsliv og på andre samfunnsområder skriver seg oftest fra *funksjonelle* hensyn. Men somme bruksformer faller også inn under de mer symbolske «mote»-årsakene, slik også undersøkelsene fra 2008 viser.

Uttrykk om at språk «sprer seg» og «spredningen av engelsk» er veletablerte metaforer om språkutvikling, slik Ljosland (2008:30) påpeker. Slike gjengivelser fanger imidlertid ikke opp det faktum at det er språkbrukernes, språkaktørers valg og praksiser som fører til spredning av et språk, ikke iboende handlingsevner ved språket. I studiet av språklige praksiser og domener for språkbruk er det viktig å ha i mente at det er slike *aktørvalg* som medfører spredningen av et bestemt språk, for eksempel engelsk. Spredningen av et gitt språk er konsekvensen av en rekke språkhandlinger på mikronivå.

2.5 Språklig mangfold

2.5.1 Språklig mangfold i en globalisert verden

I takt med de stadig sterkere globaliseringstendensene og især i tiden fra syttitallet av har det vokst frem en bevissthet om at verdens språklige mangfold er truet (Mæhlum, 2007:20), blant

¹⁶ Disse to hensynene er enkelte andre steder, blant annet i Mæhlum (2007:182), karakterisert som *instrumentell* og *integrativ motivasjon*.

annet på grunn av globaliseringens markedskrefter. Mange av verdens «mer perifere» språk dør ut, fordi de har få eller ingen morsmålsbrukere. For å forsøke å reversere slike prosesser og å verne om det språklige mangfoldet, har det blitt satt i gang ulike revitaliseringstiltak for enkelte minoritetsspråk, blant annet for walisisk i Storbritannia, og baskisk i Spania (Mæhlum, 2007:21). I flere av landene i den voksende sirkelen finnes eksempler på statlige strategier og subsidier som skal sikre nasjonalspråkenes posisjon (Melchers & Shaw, 2003:180). Melchers og Shaw (2003:180) antyder at myndigheters og statlige instansers tiltak for å øve innflytelse på språksamfunnet antakelig er den mest betydelige motkraften mot markedskreftene i det språklige verdenssamfunnet. Slik inngripen utgjør motstykket til globaliseringens markedskrefter.

Det er likevel svært mulig å se for seg at globaliseringsprosesser og språklig mangfold kan gå hånd i hånd. I en slik forbindelse peker Jonathan Pool (i Coupland, 2010:142) på de mulighetene som nye teknologier gir for bevaring og «dyrking» av verdens minoritetsspråk. Ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi gjør det mulig å utvikle digitale språkverktøy og korpora for formidling og bevaring av mindre språk og språksamfunn. Med en slik forvaltning behøver ikke språklig globalisering nødvendigvis å føre til domenetap og språkdød. Allerede i 1999 pekte Jon Grepstad (gjengitt i (Tislevoll, 2001:93) på at digitalisering er vesentlig for å kunne bevare mindre språk som fullverdige språk. Flere stortingsmeldinger har siden den tid bemerket at utviklingene i informasjonsteknologiene også gir muligheter for å utvikle ny språkteknologi. Opprettelsen av slike verktøy og registre kan gjøre det mulig å ivareta språklige repertoar og elementer som ellers kan stå i fare for å gå ut av bruk, for eksempel nasjonalspråklige uttrykk om fag og aktiviteter som i stadig større grad håndteres og utøves internasjonalt.

2.5.2 Parallellspråklighet eller «profesjonell tospråklighet»

Tislevoll (2001) understreker en gjengs oppfatning om at økonomisk og kulturell globalisering er både uunngåelig og positivt. Han skisserer en tospråkssituasjon som et mulig fremtidsscenario: I alle ikke-engelskspråklige land vil folk bruke sine egne, nasjonale språk i hverdagen i tillegg til engelsk i internasjonal kommunikasjon i yrkesøyemed og liknende (Tislevoll, 2001:30). Også Mufwene (i Coupland, 2010:48-50) hevder at «praktisk tospråklighet i yrkesøyemed ikke nødvendigvis medfører tap av det opprinnelige førstespråket.» Til støtte for utsagnet viser han til språksituasjonen i Japan og Taiwan, som utgjør svært globaliserte økonomier i den «voksende sirkelen». I disse landene brukes

engelsk kun i kommunikasjon med verdensmarkedet, resten av økonomien fungerer på de lokale varietetene. En liknende fordeling er å finne blant landene i «den ytre sirkelen» i Kachrus modell, heriblant India og Filipinene: Også her er det kun i de øvre, administrative sjiktene av industriene at engelsk tas i bruk som arbeidsspråk. Dette begrenser spredningen av engelsk, fordi andelen administrative stillinger holder seg nokså konstant, hevder Mufwene. Eksemplene fra Østen kan tyde på at selv om den økonomiske og kulturelle globaliseringen tiltar, behøver ikke denne nødvendigvis å ha noen innvirkning på det språklige mangfoldet i verden ó det kan kun være tale om en form for praktisk, profesjonell tospråklighet. Eksemplene synes også å underbygge Crystals (2003:189) påstand om at global engelsk stadig beveger seg i retning av en tilstand som et diglossisk språk.

3 UTVALG OG METODE

Dette kapitlet presenterer det overordnede nedslagsfeltet i denne studien ó den maritime industrisektoren ó samt undersøkelsene og metodene som ble brukt for å innhente data om språkforholdene i de utvalgte bedriftene. I forsøket på å finne svar på utgangsspørsmålene i studien og å teste de eksisterende hypotesene om temaet gjorde jeg bruk av både kvantitative og kvalitative metoder for datainnsamling. Utgangspunktet for undersøkelsene er beskrevet i 3.1. Avsnitt 3.2 er en kort presentasjon av det overordnede utvalget i undersøkelsene, den maritime industrisektoren. 3.3 og 3.4 beskriver utvalgene og undersøkelsesoppleggene i de kvantitative kartleggingene, mens de kvalitative intervjuene er beskrevet i 3.5. Avsnitt 3.6 inneholder enkelte betraktninger om dataenes validitet og pålitelighet.

3.1 Utgangspunkt

Bruken av norsk og engelsk i norsk næringsliv er kun i liten grad kartlagt ved konkrete studier av språksituasjonen i norske bedrifter. For å kunne finne antydninger til svar på studiens utgangsspørsmål om denne fordelingen ble det derfor nødvendig å etablere et sett med *valide* data om språkforholdene i et *utvalg* av norske bedrifter. For slike formål er kvantitative forskningsmetoder særlig velegnede ó de kan skaffe til veie en større mengde sammenliknbare opplysninger som til sammen danner et datagrunnlag (Hellevik, 2002:110,13). Den første delen av kartleggingen i dette prosjektet er basert på kvantitative metoder for datainnsamling. Jeg utarbeidet to spørreundersøkelser som kunne innhente sammenliknbare data om språkforholdene ved to bedriftsutvalg og siden uttrykke disse opplysningene som tall. Dermed kunne jeg lete etter svar på forskningsspørsmålene og teste holdbarhetene av de eksisterende antakelsene opp mot dette datagrunnlaget. Kvantitativt orienterte spørreundersøkelser samler og systematiserer en større mengde forskningsdata og kan slik etablere gode oversikter over *hovedtendenser* i et utvalg, *stokastiske* (tendensielle) sammenhenger mellom de gitte variablene (Hellevik, 2002:57).

Enkelte av hypotesene og forskningsspørsmålene ville imidlertid vanskelig la seg undersøke og besvare ved bruk av kvantitativ systematisering ó dette gjaldt særlig spørsmålene om *motiver* for bruk av engelsk og norsk, altså spørsmålene som kretset rundt *forklaringen* av språksituasjonen i de enkelte bedriftene. Derfor ønsket jeg å la dataene fra spørreundersøkelsen suppleres av mer kvalitativt pregede beskrivelser av språksituasjonen i

de enkelte bedriftene, i håp om at de kvalitative dataene ville kunne virke *forklarende* på de mer *deskriptive* dataene fra spørreundersøkelsen. Slik Kalleberg (Holter & Kalleberg, 1996:28) konstaterer, er de to metodiske retningene tilknyttet to ulike forklaringsbegrep: Kvantitative forskningsmetoder søker å forklare forekomster og tendenser ved referanse til generelle lovmessigheter. Kvalitative metoder, derimot, leter i de enkelte enhetenes virkelighetsoppfatninger for å forklare observasjoner (Hellevik, 2002:110). Ettersom formålet med min granskning var både å finne frem til *tendenser* ved bruken av norsk og engelsk hos enhetene i studien og å identifisere noen bakenforliggende årsaker til disse tendensene, forsøkte jeg å la de to ulike fremgangsmåtene og dataene fra disse supplere hverandre. Slik *metodetriangulering* kan gjøre det mulig å utnytte begge de to forskningsmetodenes sterke sider og dermed gi en sikrere basis for tolkning (Repstad, 2007:29). I både den kvantitative kartleggingen og i intervjuene ble respondentene gjort kjent med studiens hensikt og slik var begge de to undersøkelsesoppleggene *åpne* opplegg (Hellevik, 2002:106).

I løpet av perioden med datainnsamling ble det klart at jeg måtte endre det opprinnelige undersøkelsesopplegget noe og at studien i noe større grad enn planlagt ville måtte baseres på kvalitative data. Svarfordelingen ved enkelte av spørsmålene, enkelte spørsmålsformuleringer og i noe grad svarprosenten i den første kartleggingen gjorde at denne kun var egnet til å skissere svartendenser for enkelte av utgangsspørsmålene.¹⁷ Jeg mistenkte at svarfordelingen skyldtes at utvalget var noe *lite enhetlig*, og utarbeidet derfor en andre kartlegging, som ble sendt til et nytt utvalg av bedrifter. Alle bedriftene i dette andre utvalget var tilknyttet olje- og gassnæringen, og representerte sådan en spesiell nisje i den maritime sektoren. Til sammen skisserte de to kvantitative kartleggingene svar på enkelte av utgangsspørsmålene i studien. Via de åpne svarrutene i skjemaene innhentet de også interessante informasjonen om viktige årsaker til bruk av engelsk og disse opplysningene kunne jeg så ha i mente i intervjuene, som gav muligheten til å utdype svarene fra de to kartleggingene. Rekkefølgen av delene i undersøkelsesopplegget gjorde at studien fikk et noe *deduktivt preg* (Hellevik, 2002:74).

3.2 Utvalget: norsk maritim industri

Norsk maritim industri omfatter alle bedrifter med virksomheter tilknyttet *skipsfart* og *skipsbygging*, samt utstyrsproduksjon og tjenesteleveranser tilknyttet disse to (Regjeringen,

¹⁷ Det fremkom like fullt en del interessante svar og informasjonen av de åpne svarrutene i dette første skjemaet, enkelte av respondentene hadde her lagt til utfyllende informasjonen om blant annet årsaker til bruk av engelsk. I utarbeidelsen av den andre kartleggingen var disse opplysningene nyttige.

2007:3). De senere årene har også offshorevirksomhet blitt nært tilknyttet de maritime næringene, og nettopp offshoresegmentet er den delen av maritim sektor som har hatt størst vekst de siste årene (Jakobsen, 2011). Den maritime industrien i Norge deles ofte inn i fire bransjer: Skips- og offshoreverft, utstyrsprodusenter, rederier og maritime tjenesteytere. Bedriftene i den maritime industrisektoren opererer i *svært* stor grad i globale markeder, og store deler av disse virksomhetene er preget av innovativt arbeid. Disse to egenskapene gjør det maritime segmentet av norsk næringsliv til særlig interessante objekter for språksosiologiske granskninger (mer om det i de to avsnittene nedenfor). Videre er maritim sektor i dag i stor grad innrettet slik flere segmenter av norsk næringsliv med stor sannsynlighet vil være innrettet om noen år: Med deler av virksomhetene lagt til utlandet og deler av virksomhetene lagt til Norge. En slik innretning er et utfall av høye lønns- og produksjonskostnader i Norge, og bidrar til en større grad av internasjonalisering også innad i den enkelte bedrift. De maritime næringene rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland, og utgjør også på denne måten en av de mer internasjonaliserte sektorene i norsk næringsliv. Ettersom jeg ønsket å betrakte språkforholdene og fordelingen mellom norsk og engelsk i nettopp et næringslivssegment som er *særlig* internasjonalisert, fremsto den maritime industrisektoren som et gunstig valg. Utvelgingen av enhetene i studien var således foretatt ved en ikke-tilfeldig, *skjønnsmessig* metode for utvelging (Hellevik, 2002:120).

Skipsfart er Norges største eksportnæring etter olje og gass, og størst når det gjelder tjenesteeksport. Skipsfart foregår i stor utstrekning i internasjonale markeder: Internasjonal skipsfart frakter nitti prosent av verdens handel og skipsfartsnæringen preges av multinasjonal arbeidskraft og teknologi i et globalt marked. Kommunikasjonen mellom markedsaktørene må derfor ofte foregå på et *lingua franca* ó dette fellesspråket vil svært ofte være engelsk. Den internasjonale orienteringen viser seg også innad i bedriftene som er tilknyttet skipsfarts- og olje- og gassnæringer: Den maritime næringen i Norge rekrutterer en anseelig andel av arbeidskraften fra andre land. Veksten i kortidsinnvandring fra nye EU-land har de senere årene tilført flere deler av norsk næringsliv nødvendig, ny arbeidskraft. I maritim bransje er det især verftsindustrien som har tatt imot arbeidskraft fra disse landene (Regjeringen, 2007:5-8, 31). Ettersom Norge er et høykostland, blir det også stadig vanligere at bedrifter flytter produksjonsledd ut av landet, slik at kun deler av virksomheten eller kun administrasjonen holder til i Norge. Internkommunikasjonen i disse bedriftene vil dermed innbefatte flere språk, og frembringe behov for et felles *lingua franca*. I tillegg øker omfanget av utenlandsk eierskap i norske bedrifter; i maritim sektor tilhører en betydelig andel av bedriftene et

internasjonalt konsern. Alle disse egenskapene gjør at den maritime industrisektoren utgjør et særegent *krysningspunkt* mellom lokale og globale forhold.

En del av den maritime industrien i Norge betegnes av *innovativ virksomhet*. Norge har en av verdens største og mest komplette maritime sektorer. Dette omfanget har vært opphav til en unik maritim kompetanse og skaper et stort potensiale for innovasjon i sektoren (Regjeringen, 2007:4). Den innovative virksomheten påvirker språkforholdene i bransjen ved å skape behov for ny terminologi: Å utvikle nye fagtermer i takt med de teknologiske utviklingene er avgjørende for at et språk skal kunne brukes om moderne teknologi, som redskap i innovativt arbeid. Samtidig innrettes det meste av den fornyende virksomheten i sektoren mot salg på et verdensomspennende marked og av den grunn navngis ofte de teknologiske utviklingene på verdensmarkedets språk, engelsk. Slik aktualiseres spørsmål om terminologiarbeid og utvikling av nye fagbegreper i diskusjoner om ulike bruksområder for norsk språk i våre dager og i årene fremover.

3.3 Den første kartleggingen

3.3.1 Utvalg

I den første kvantitative kartleggingen ønsket jeg i utgangspunktet å inkludere flest mulig av bedriftene i den maritime industrien i Norge, altså flest mulig av enhetene i det *teoretiske universet* (Hellevik, 2002:114). Nær alle disse bedriftene er tilsluttet stiftelsen Maritimt Forum, som samler omkring syv hundre bedrifter og organisasjoner fra hele den norske maritime næringen. Maritimt Forum omfatter også en del institusjoner som ikke er direkte tilknyttet skipsfart og skipsbygging, blant annet flere utdanningsinstitusjoner, advokatfirmaer og rederiforbund. Ettersom jeg skulle sende informasjon om undersøkelsen i brev til alle enhetene, var syv hundre et for stort antall enheter til at det praktisk ville være mulig å inkludere alle i undersøkelsen. Det ville dessuten skape ujevnheter i utvalget dersom bedriftene med en noe indirekte tilknytning til bransjen ble tatt med i undersøkelsene. Jeg måtte derfor foreta en utvelging av enhetene til kartleggingen. Det gjorde jeg på skjønnsmessig vis, med hensyn til forskningsspørsmålene som var formulert. Utgangsspørsmålene og hypotesene i studien kretset rundt spørsmålet om hvorvidt engelsk brukes *der det også er mulig å bruke norsk*, og spørsmålet om hvorvidt den maritime språkarenaen ser ut til å trues av domenetap på grunn av en mangel på fagbegreper. Av den

grunn var det naturlig å velge bedrifter med en nokså hjemlig tilknytning, som samtidig var bedrifter som arbeider nær begreper for nyere teknikk og teknologi. Bedriftene tilsluttet *Norsk Industri Maritim* passer en slik beskrivelse godt, og disse var dermed velegnede studieobjekter til undersøkelsens formål. Sammenslutningen *Norsk Industri Maritim* omfatter heller ikke advokatfirmaer eller andre foretak som kun er indirekte tilknyttet den maritime bransjen. For like fullt å sikre at utvalget ikke skulle være *positivt skjevt*, altså for å sikre at ikke utvalget skulle favorisere studiens hypoteser og eventuelle forhåndsoppfatninger (Hellevik, 2002:122), ble alle enhetene i dette utvalget kontaktet. Jeg kontaktet lederne i alle bedriftene som per 3.10.2011 var tilsluttet *Norsk Industri Maritim*.¹⁸ Disse fikk tilsendt et informasjonsbrev om spørreundersøkelsen og prosjektet (se vedlegg 3). Brevet inneholdt en url-adresse til det nettbaserte spørreskjemaet og en forespørsel om å delta anonymt i kartleggingen.

Av i alt hundre og én potensielle respondenter fylte førtito ut skjemaet. Femten av nitten fylker er representert blant disse førtito, og det var flest respondenter fra Møre og Romsdal og Hordaland. Svarbedriftene fordeler seg stort sett mellom mellomstore og store bedrifter, og det er særlig bedrifter med virksomhet innenfor *utstyrproduksjon* og *skips- og offshoreverft* som er representerte. Ingen rederier er representerte i denne undersøkelsen, ettersom *Norsk Industri Maritim* ikke omfatter rederier.¹⁹ Antallet respondenter utgjør en svarprosent på 41,58.²⁰ Denne svarprosenten er ikke tilstrekkelig til at man uten videre kan tillegge svarene en generell gyldighet. Men der de førtito respondentenes svar gir tydelige, *signifikante*, utslag, bør man kunne la resultatenes generaliseringer gjelde for helheten av populasjonen. Dette var tilfellet ved enkelte av spørsmålene i kartleggingen.

¹⁸ Listen over bedrifter og bedriftsledere som utgjorde det teoretiske universet var basert på en adresseliste over bedriftene tilsluttet Maritim bransje, Norsk Industri, tilsendt fra bransjesekretæren i NHO 3.10.2011. Blant bedriftene var det flere som hadde opptil mange kontorer i Norge – i disse tilfellene fikk de administrerende lederne for hvert av kontorene tilsendt skjemaet. Dette skapte ikke skjevhet i utvalget, fordi underavdelingene var basert på ulike spesialfelt innen maritim teknologi og utgjorde ulike, interessante språkarenaer i seg selv.

¹⁹ Svarkategorien *Rederivirksomhet* var likevel tatt med som svaralternativ, for å dekke alle kategoriene av maritime virksomheter som er benevnt i *Stø Kurs*.

²⁰ I løpet av kontaktperioden etter at skjemaet var sendt ut, ble det klart at ni av de hundre og ti bedriftslederne som i utgangspunktet var de potensielle respondentene, ikke ville kunne delta i undersøkelsen: To av lederne var sykemeldte, seks av dem hadde gått over i andre stillinger og ett firma var slått konkurs. Jeg har derfor tatt utgangspunkt i antallet hundre og en i utregningen av svarprosenten.

3.3.2 Undersøkelsesopplegg

Å formulere spørsmål og mulige svar til et spørreskjema er å kommunisere med de respondentene skjemaet er tiltenkt ó derfor må alle ord og formuleringer være nøye vurdert med hensyn til temaet det spørres om. Selve spørsmålsformuleringene kan være helt avgjørende for hvorvidt et spørreskjema faktisk innbringer relevante svar om de aktuelle temaene (Hellevik, 2002:144). Av den grunn forutsatte utformingen av undersøkelsen kjennskaper til de maritime bedriftenes virksomheter. I utarbeidelsen av spørreskjemaet forsøkte jeg å inkludere begreper fra utredninger om bransjen²¹ og funn fra tidligere de undersøkelsene av språkforhold i norsk næringsliv. Ettersom alle hovedspørsmålene på skjemaet var utformet som avkrysningsspørsmål med svaralternativer, var dette arbeidet særlig viktig.

Skjemaet inneholdt tjuefire spørsmål fordelt på tre deler: Bakgrunnsspørsmål om bedriftene og bedriftenes virksomhet, spørsmål om bedriftenes intern- og eksternkommunikasjon og til sist spørsmål der respondentene ble bedt om å vurdere en rekke utsagn om språksituasjonen i egen bedrift. Spørreskjemaet var utformet som en postenquôte i digitalt format, det vil si at respondentene selv fylte ut skjemaet (Hellevik, 2002:104) som var gjort tilgjengelig via googledocs. Skjemaet var *strukturert*, jeg hadde på forhånd definert et sett av *variabler* for å kategorisere bedriftene og satt opp *klassifikasjonsskjemaer* (svaralternativer) for hver av variablene (Hellevik, 2002:109). Datainnsamlingen besto dermed i at respondentene angav bedriftenes plassering i de ulike klassifikasjonsskjemaene, slik ble enhetene tilordnet ulike *verdier* på variablene.

Spørsmålene i Del 1 av undersøkelsen korresponderte med seks utvalgte *variabler*: *bedriftens størrelse*²², *bedriftens lokalisering*, *eventuell konserntilhørighet*, *bedriftens hovedvirksomhet*, *hvor bedriftens arbeidskraft er rekruttert fra* og *innslag av innovativ virksomhet*²³. Variablene var blant egenskapene som av tidligere rapporter (for eksempel *Språkstatus 2011*) er blitt trukket frem som avgjørende for norske bedrifters språkvalg. Ved å

²¹ Utredningene jeg så til i dette arbeidet var Innovasjon Norges rapport *Omdømmeprojektet: Norsk maritim næring i utlandet* (2008), *Stø kurs: Regjeringens strategi for miljøvennlig vekst i de maritime næringer* (2007) og Professor Torgeir Reves teorier om «subklynger» i den maritime sektoren.

²² Tallene som utgjør inndelingen i *små*, *mellomstore* og *store* bedrifter er hentet fra NOU-rapporten *Konkurranse, kompetanse og miljø. Næringspolitiske hovedstrategier* fra 1996.

²³ Tidligere undersøkelser har også tatt opp variabelen *vedtatt konsernspråk* i drøftingen av bedrifters språkvalg. Det har imidlertid vist seg at dette forholdet ikke nødvendigvis virker inn på selve omfanget av engelsk i de enkelte bedriftene, blant annet fordi vedtatt konsernspråk i enkelte tilfeller representerer en ambisjon, mer enn et faktisk forhold (*Mål og mening* 2007:125). Jeg valgte derfor å utelate spørsmål om konsernspråk fra bakgrunnsspørsmålene i Del I av undersøkelsen.

plassere bedriftene i kategorier etter for eksempel *størrelse* (antall ansatte), kunne jeg dermed betrakte hvordan denne egenskapen samvarierte med svarene om bruk av engelsk som arbeidsspråk. Slik kunne jeg undersøke hvilke *stokastiske* (tendensielle) sammenhenger som fantes mellom de ulike variablene og respondentenes svar om språksituasjonen i bedriftene.

Ved nesten samtlige av spørsmålene i undersøkelsen utgjorde svaralternativene gjensidig utelukkende kategorier, slik at respondentenes svar tilordnet enhetene *ulike* verdier på variablene, og plasserte dem i ulike, adskilte grupper etter disse verdiene. For at svaralternativene til sammen skulle danne *uttømmende* klassifikasjonsskjemaer, altså at alle enhetene skulle kunne tilordnes én av de oppgitte verdiene, var også «Vet ikke/Vanskelig å svare» inkludert blant alternativene enkelte steder. Skjemaet var utformet slik ó uten åpne spørsmål ó for at det skulle kunne la seg besvare nokså raskt. Kun ved ett av spørsmålene var det mulig å oppgi flere svar samtidig, ved spørsmålet om ðe viktigste årsakene til bruk av engelsk i din bedriftø På dette spørsmålet var det mulig å huke av for flere av svaralternativene samt for ðandreø som også var supplert av en kommentarrute. Dersom respondentene ønsket å legge til årsaker som ikke var blant svaralternativene, kunne de dermed gjøre det. Slike informasjon ville også være interessante opplysninger å fange opp. Muligheten for flere valg var her ment for å unngå at den noe åpenbare årsaken «kontakten med kunder og leverandører» ville bli det eneste resultatet, jeg ønsket å fange opp andre forhold som også var vurdert som viktige årsaker til bruk av engelsk. Kommentarfeltene i skjemaet viste seg å sørge for svært verdifulle tilleggsinformasjoner, blant annet om en del tekniske årsaker til bruk av engelsk.

Del III besto av holdningsutsagn med syvpunkts vurderingsskalaer som svaralternativer. Syvpunktsskalaer kan etablere en mer beskrivende svarfordeling enn fempunktsskalaer, fordi respondenter ofte bruker feltene og ytterpunktene på syvpunktsskalaer på en riktigere og mer beskrivende måte (Berglund, 2011). De seks holdningsutsagnene var plassert sammen til sist i undersøkelsen. Vurderingsskalaen var den samme for alle holdningsutsagnene, men disse var formulert ulikt med hensyn til polene på skalaen, for å unngå referanseeffekter mellom utsagnene (Berglund, 2011), faste svarmønstre og såkalt «ja-siing». Det behøves alltid mer enn ett spørsmål for å avdekke en holdning (Berglund, 2011), med bare ett spørsmål har en ikke mulighet for å få tak i de ulike forholdene som betinger hvilken holdning som kommer til uttrykk (Hellevik 2002:155). Av den grunn berørte enkelte av utsagnene i Del III i skjemaet de samme temaene som andre spørsmål i undersøkelsen, for eksempel

“Bruk av engelsk er nyttig for bedriften fordi det er kostnadsbesparende.”

Svært uenig – Uenig – Litt uenig – Verken enig eller uenig – Litt enig – Enig – Svært enig

som kunne sammenholdes med svaralternativet

‘kostnadshensyn’

under spørsmålet om de viktigste årsakene til bruk av engelsk i din bedrift²⁴ Under holdningsutsagnene var svaralternativet «Verken enig eller uenig» tatt med, slik at også disse svaralternativene skulle være uttømmende.

Avgjørende for en undersøkelses *nøytralitet* er at både spørsmål og mulige svar er balanserte: Disse må ikke inneholde ladede uttrykk eller føringer i noen retning, og svaralternativene må til sammen danne *balanserte* skjemaer ó klassifikasjonsskjemaer med like mange svar i positiv og negativ retning. For at undersøkelsen skulle oppfylle kravene til nøytralitet, var spørsmålene om hvor frekvent bruken av norsk og engelsk var, utformet med svaralternativene

Svært sjelden, Sjelden, Nokså sjelden, Noen ganger, Nokså ofte, Ofte, Svært ofte Og Vet ikke

Noen ganger²⁵ var her det nøytrale alternativet blant de syv. Spørsmålenes innbyrdes plassering kan i slike skjemaer påvirke respondentenes svar og dermed undersøkelsens resultater (Berglund, 2011). Derfor var det viktige spørsmålet

«Brukes engelsk noen ganger i tilfeller der det ville vært mulig å kommunisere på norsk?»

plassert til sist i Del II, etter en rekke andre spørsmål om bruken av engelsk, som kanskje fremkalte noen bevisstgjøringer hos respondentene.

3.4 Den andre kartleggingen

3.4.1 Utvalg

I løpet av perioden da jeg skaffet kontaktinformasjoner til bedriftene i det første utvalget, oppdaget jeg at flere av sørlandsbedriftene i utvalget var en del av NCE NODE-klyngen, en samling av femtisyv²⁵ bedrifter tilknyttet olje- og gassnæringen på Sørlandet. NCE (Norwegian Centres of Expertise)-klyngene er sammenslutninger av norske bedrifter som

²⁴ Spørsmålet om kostnadshensyn var tatt med fordi Norsk i hundre! har etterlyst undersøkelser om forholdet mellom bruk av engelsk og lønnsomhets-/kostnadsoverveielser.

²⁵ Dette var antallet deltakerbedrifter per januar 2012.

utgjør særlig sterke industrimiljøer og som kan hevde seg internasjonalt innenfor sine næringsfelt.²⁶ Bedriftene i NCE NODE-nettverket på Sørlandet er «spisskompetente leverandører innen fire nisjer: Offshore boring, offshore last-, losse- og forankringssystemer, aktiv bølgekompenserte kraner og komplette plattformløsninger.»²⁷ Disse bedriftene utgjør altså en betydelig del av fagmiljøet i den maritime industrisektoren. Samtidig er NODE-bedriftenes virksomhet rettet mot et internasjonalt marked og nettverket har som mål å «videreutvikle sin verdensledende posisjon»²⁸. Mange av disse bedriftene arbeider særlig med å utvikle nye teknologier for olje- og gassnæringen. De senere årene har Sørlandet vokst frem som en region med et næringsliv i hurtig utvikling og en region med en betydelig eksportandel. Den kunnskapsbaserte innrettingen av virksomhetene og næringsklyngens sterke orientering mot det internasjonale markedet gjorde at NODE-bedriftene fremsto som interessante studieobjekter for undersøkelser om bruk av norsk og engelsk i den maritime industrisektoren.²⁹ Også denne utvelgingen var altså skjønnsmessig foretatt. De nitten svarbedriftene i denne kartleggingen fordelte seg nokså jevnt mellom kategoriene små, mellomstore og store bedrifter.

3.4.2 Undersøkelsesopplegg

Skjemaet i den andre kartleggingen var nokså likt det første skjemaet. Dette andre skjemaet besto av tjueto spørsmål, fordelt på tre deler tilsvarende inndelingen i det første skjemaet. En god del av spørsmålene og formuleringene var likevel justert med hensyn til svarene fra den første undersøkelsen: Jeg fjernet spørsmålene om språkkurs og terminologiarbeid, og føyet til spørsmål om hvorvidt det finnes noen *tekniske årsaker* til bruken av engelsk, samt om engelsk er selve *arbeidsspråket* for ansatte i bedriftene. For å komme nærmere noen svar på forskningsspørsmålene om funksjonsdeling og diglossi føyet jeg også til spørsmål om bruksområder for de to språkene. Undersøkelsen ba også om respondentenes fremtidsspådommer med spørsmålet «Tror du engelsk vil bli mer dominerende (mer brukt) i årene som kommer?». Variablene *lokalisering* og *hovedvirksomhet* var i denne kartleggingen

²⁶ NCE-programmet er et utviklingsprogram i regi av Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet.

²⁷ <http://www.nodeproject.no/deltagere>

²⁸ <http://www.nodeproject.no/om-node>

²⁹ De fem bedriftene som var med i det første utvalget og som også var en del av NCE NODE-nettverket ble ikke tatt med i den andre kartleggingen. De ble utelatt for å ikke bry de samme respondentene to ganger med nesten den samme undersøkelsen. I alt ble den andre undersøkelsen sendt til førtiåtte bedrifter i NODE-nettverket. I tillegg til de fem bedriftene som var med i det første utvalget, ble også fire andre bedrifter utelatt fra utvalget – dette var bedrifter som ikke var tilknyttet *industrien* i sektoren, men som arbeidet mer administrativt.

utelatt, ettersom alle bedriftene i dette utvalget var sørlandsbedrifter med virksomheter tilknyttet olje- og gassnæringen. I denne andre kartleggingen kom det inn flere interessante og informative svar enn i den første kartleggingen, antakelig fordi utformingen av denne undersøkelsen var basert på resultatene fra den første kartleggingen, og at spørsmålene dermed var bedre stilt.

3.5 De kvalitative intervjuene

De nettbaserte kartleggingene antydte til sammen en del faktorer som påvirker bruken av engelsk internt i bedriftene. En rekke spørsmål om disse faktorene sto likevel fortsatt ubesvart ó dette gjaldt blant annet spørsmål om *i hvilke tilfeller* norsk og engelsk blir brukt og om *hvilke motiver* som finnes for å bruke de to språkene. I de kvalitative intervjuene søkte jeg svar på blant annet disse spørsmålene. Kvalitativ samfunnsforskning forsøker å finne frem til aktørenes egne virkelighetsoppfatninger, deres «teorier om verden» (Repstad, 2007:20). Kvalitative metoder egner seg godt for å få innsikt i særpreg ved bestemte miljøer og konkrete utviklingshistorier (Repstad, 2007:23), og kan derfor være velegnede til å skape forståelse for, og på den måten forklare, hva som motiverer språkvalg i studiens utvalgte bedrifter.

3.5.1 Undersøkelsesopplegg

Intervjuene i studien tok form som *informantintervjuer*: intervjuer av personer som hadde god kjennskap til språkforholdene i et utvalg bedrifter ó i dette tilfellet personer i bedriftenes ledelse ³⁰. Ettersom jeg ikke hadde tid og mulighet til å observere og dybdeundersøke disse forholdene selv, var informantintervjuer en gunstig metode for å innhente kvalitative, karakteriserende data om bedriftenes bruk av norsk og engelsk (Repstad, 2007:16-17). De fire informantene representerte bedrifter som er nokså ulike med hensyn til antall ansatte, yrkesgrupper og bedriftsstruktur. Til intervjuene hadde jeg utarbeidet en intervjuguide³¹ som fungerte som disposisjon for intervjuene. For å gi informantene muligheten til selv å komme med opplysninger om språkforhold i bedriftene, især å gi dem mulighet til å fortelle om forhold som ikke ble fanget opp av kartleggingene og intervjuguiden, lot jeg likevel intervjuene ha stort rom for oppfølgingsspørsmål og informantenes egne beskrivelser. Ved begynnelsen av hvert intervju ble informantene også bedt om å fortelle om virksomheten og strukturen i deres egen bedrift, i tilfelle de informasjonene jeg hadde var mangelfulle eller

³⁰ På grunn av personvernshensyn kan det her ikke oppgis hvilke stillinger disse fire hadde.

³¹ Se Vedlegg 6

foreldet. Slik fleksibilitet er en styrke ved kvalitative metoder, fordi det gir anledning til at informantene noe friere presenterer sine egne virkelighetsoppfatninger.

3.5.2 Utvalg

De fire informantene i denne studien er representanter for fire nokså ulike bedrifter ó både hva gjelder virksomhet, antall ansatte og organisering av firmaene. Disse ulikhetene viste seg å være gunstige for undersøkelsene og kartleggingen av språkforholdene i sektoren, fordi de gjorde det tydeligere hvilke faktorer som her bidrar til bruk av norsk og engelsk.

Bedrift1 er et logistikkfirma som koordinerer transport verden over, til lands, til vanns og per fly. Bedriften organiserer blant annet frakt av utstyr til olje- og gassektoren verden over, og tar seg av administrative prosesser tilknyttet tollklarering ved landegrenser. For å ta seg av aktiviteten tilknyttet olje- og gass-sektoren har bedriften også skilt ut et eget søsterselskap. Bedrift1 har en rekke samarbeidspartnere verden over, og selve virksomheten gjør at engelsk er arbeidsspråket i deler av bedriften. Likevel er nær alle ansatte i Bedrift1 norske.

Bedrift2 er et relativt nyetablert firma som utvikler og produserer maskinerier og mekaniske komponenter til offshorevirksomhet og til annen industriell virksomhet. Offshoremarkedet står for omkring åtti prosent av firmaets omsetning. Særegent ved Bedrift2 er at det kun er de seks personene i administrasjonen som holder til i Norge, mens hele produksjonen er lagt til Estland. Bedrift2 har også et datterselskap i Brasil og er i ferd med å etablere avdelinger også andre steder i verden. Bedrift2 har kunder verden over, men også mange norske kunder.

Bedrift3 driver med utvikling, oppgradering og installasjon av sikkerhetssystemer for diverse industriell virksomhet ó primært brannslukkingssystemer. Også denne bedriften er relativt nyetablert, og har offshorebransjen som sitt største marked. I tillegg til noen få store norske selskaper har Bedrift3 mest utenlandske kunder. Flere av bedriftens underleverandører er imidlertid norske. Bedriften har et datterselskap i Australia og England, samt noen få agenter i enkelte asiatiske land. Ved den norske avdelingen er både administrasjonen og produksjonen i Bedrift3 samlet. Administrasjonen omfatter omkring tolv ansatte, og produksjonspersonell leies inn periodevis til de ulike prosjektene.

Bedrift4 har eksistert siden slutten av åttitallet, som produsent av høyhastighetsbåter og patruljebåter til norsk og utenlandsk marine. I dag har bedriften omkring hundre og femti ansatte, fordelt på to avdelinger. De senere årene har bedriften satset stadig mer på å eksportere tjenester og teknologi til andre lands mariner og på produksjon av komposittkomponenter til offshoreindustrien. Disse siste leveres av en egen underavdeling i bedriften, for det meste til norske bedrifter i Kristiansandsområdet. Bedriften har gått fra kun å ha én stor norsk kunde til å ha flere kunder, hvorav en del er andre lands mariner og utenlandske bedrifter. Bedrift4 skiller seg noe fra de tre andre bedriftene, blant annet ved at den ikke har kontorer i andre land og at virksomheten lenge har vært basert kun på norske kunder.

3.6 Dataenes pålitelighet og validitet

Selve metodene for datainnsamling er avgjørende for at informasjonene som fremkommer av undersøkelsene vil være pålitelige (*reliable*) ó altså at de faktisk reflekterer virkeligheten i de enkelte bedriftene ó og valide, at dataene er relevante i forhold til problemstillingene i studien. Man kan argumentere for at det ville vært hensiktsmessig å gjennomføre (enkelte) kvalitative intervjuer *før* de nettbaserte undersøkelsene, slik at spørsmålene i kartleggingene kunne baseres på innledende undersøkelser om temaene. I ettertid ser jeg også at de to kartleggingene ville kunnet innhente mer informative svar dersom skjemaene hadde vært basert på slike intervjuopplysninger. Når jeg likevel valgte å la rekkefølgen være den motsatte, var det fordi jeg ønsket å kunne gi en beskrivelse av språkforholdene ved et noe større antall bedrifter enn hva som er praktisk mulig ved kun å gjøre bruk av kvalitative metoder. Jeg ønsket også å ha anledning til å stille mer utdypende spørsmål om *årsakene* til bruk av de to språkene, og slike årsaker lar seg vanskelig fange opp av et relativt kortfattet nettskjema. Av den grunn lot jeg litteratur om den maritime sektoren og tidligere undersøkelser om språksituasjonen i næringslivet danne utgangspunktet for spørsmålet kartleggingene. Dataene fra disse kunne så i neste steg suppleres av mer forklarende data fra informantintervjuene.

For bedre å sikre påliteligheten ved de kvantitative dataene kunne det ha vært gunstig å la *to* sentrale personer fra hver av bedriftene fylle ut skjemaene i de to kartleggingene; bedriftslederen og én annen i bedriftens ledelse med gode kjennskaper til språkforholdene i bedriften. Da ville svarene fra de to kunne holdes opp mot hverandre og til sammen danne et

mer nyansert bilde av språksituasjonen i de enkelte bedriftene. En slik metode ville imidlertid gjort både utvalgene og datasettene i denne dobbelt så store og dermed forlangt en mer omstendelig behandling av svarene som gjaldt hver enkelt av bedriftene. Ettersom målet med den kvantitative kartleggingen var å etablere et datagrunnlag som kunne gi en beskrivelse av mer *overordnede* tendenser ved språksituasjonen i bedriftene, og av hensyn til den etterfølgende databehandlingen, valgte jeg å la ledernes svar alene gjelde for hver bedrift. Påliteligheten ved disse dataene var like fullt vel ivaretatt av selve innsamlingsformen, selvutfylling av et spørreskjema der respondentene var anonymiserte. Dette er en god måte å sikre pålitelige data på, ettersom anonymiserte respondenter ofte vil føle seg friere til å oppgi svar som kan oppfattes som uakseptable (Hellevik, 2002:105).

En tilfredsstillende svarprosent er også helt avgjørende for at det etablerte datagrunnlaget skal kunne anses som pålitelig. Selv om en undersøkelse sendes til et representativt utvalg, må også en tilstrekkelig andel av dette utvalget faktisk svare på undersøkelsen. Å sørge for at kartleggingene fikk en slik tilstrekkelig svarprosent krevde en del ekstra tid og arbeid, men dette arbeidet var helt avgjørende for at resultatene fra kartleggingene faktisk kunne brukes som et datagrunnlag.³²

Det må også sies at utvelgingen av enhetene til disse undersøkelsene hadde i seg et element av *selvseleksjon* (Hellevik, 2002:120,128). Påminnelsene til tross, det var til sist respondentene selv som avgjorde om de ville delta i studien. Et vesentlig skille mellom selve utvalget og helheten av det teoretiske universet blir dermed nettopp denne avgjørelsen, som også kan bunne i andre ulikheter mellom de to gruppene. Det kan for eksempel være at de som valgte å delta, følte seg mer berørt av temaene enn de som lot være, og at de «norskeste» bedriftene slik ble utelatt fra utvalget. Bedrifter der det anses som helt naturlig at det meste av kommunikasjonen foregår på engelsk kan også ha blitt utelatt av samme grunn. Utvelging ved selvseleksjon kan slik skape et skjevt utvalg som i sin tur skaper skjevheter i datamaterialet. Av den grunn hadde de kvalitative intervjuene en viktig kontrollfunksjon, som test av hvorvidt svartendensene fra kartleggingene stemte overens med informasjonene fra

³² I løpet av de to til tre ukene etter at informasjonsbrevet ble sendt til bedriftslederne i det første utvalget, var det i underkant av 20 respondenter som hadde fylt ut og sendt inn nettskjemaet. Etter dette kontaktet jeg bedriftene per telefon via resepsjoner med en påminnelse om undersøkelsen. Dette skaffet kun få nye svar, derfor sendte jeg så en personlig mail til hver av respondentene. Det monnet noe mer: I løpet av de om lag seks ukene som det første skjemaet var åpent for besvarelse, kom det inn 42 svar. På den andre undersøkelsen kom det nokså raskt inn 15 svar. Deretter sendte jeg en påminnelsemail til hver av bedriftslederne i dette andre utvalget. Til sammen kom det inn 19 svar i løpet av de fire ukene skjemaet var åpent for besvarelse.

informantintervjuene. Av samme grunn var det vesentlig at disse siste informantene representerte bedrifter som var noe ulike.

4 RESULTATER

Dette kapitlet presenterer resultatene som fremkom av de to kartleggingene og de fire intervjuene, som til sammen utgjorde feltarbeidet i denne studien. På grunn av den relativt lave svarprosenten i de to kartleggingene ³³, sammenholder jeg svarene fra de to der disse gjengis, slik at de i noe grad kontrollerer hverandre. Dataene fra både kartleggingene og intervjuene pekte særlig på tre områder der engelsk utvilsomt er det dominerende språket: På nær alle *skriftlige språkbruksområder* ó dette omfatter diverse dokumentasjon så vel som e-poster til norske kolleger ó som *systemspråk* og om *fag og produkter*. Svarene som fremstiller disse resultatene er derfor beskrevet i egne avsnitt 4.2, 4.3 og 4.4. Til tross for denne anselige engelskandelen, anses norsk like fullt som hovedspråket for bedriftenes interne kommunikasjon ó svarene om dette presenteres innledningsvis i avsnitt 4.1. Avsnitt 4.5 presenterer svar som beskriver en slags handlingsregel om *hensiktsmessighet* i valg av språk, samt funn som antyder at skillelinjene mellom bruk av norsk og engelsk er nokså tydelige. Under 4.6 fremstilles resultater om fremtidsutsiktene for bruken av de to språkene. Til sammen innhentet kartleggingene og intervjuene opplysninger som gir enkelte svar på utgangsspørsmålene i studien. ^{34 35}

4.1 Norsk er hovedspråket internt – men langt ifra enerådende

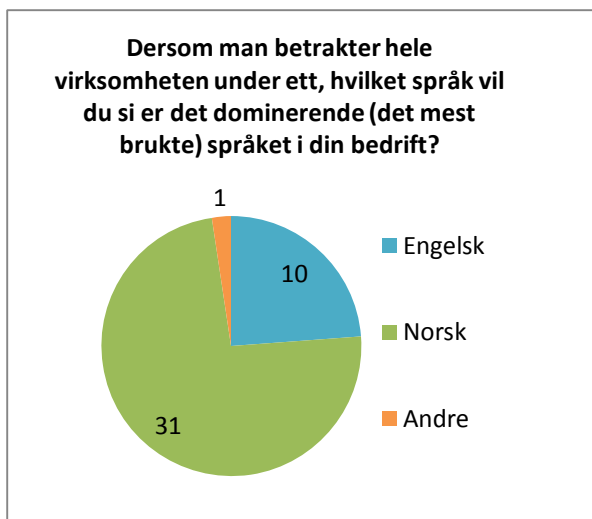
4.1.1 Norsk internt i bedriftene

I de to kartleggingene ble respondentene avslutningsvis bedt om å vurdere hvilket språk de anså som det dominerende ó det *mest brukte* ó språket i deres bedrifter, dersom de betraktet hele virksomheten under ett. I begge utvalgene har omkring tre fjerdedeler av respondentene her oppgitt at norsk er det mest brukte språket i deres bedrifter:

³³ 41,58 % og 39,58 %

³⁴ Kun utvalgte sitater fra intervjuene er gjengitt i teksten, de fullstendige transkripsjonene finnes som egne ekstravedlegg i et begrenset opplag. De fullstendige oversiktene over resultatene fra de to kartleggingene finnes i vedlegg 8 og 9.

³⁵ Tallene i figurene som i det følgende presenterer resultatene, angir *antall respondenter*, ikke prosent.

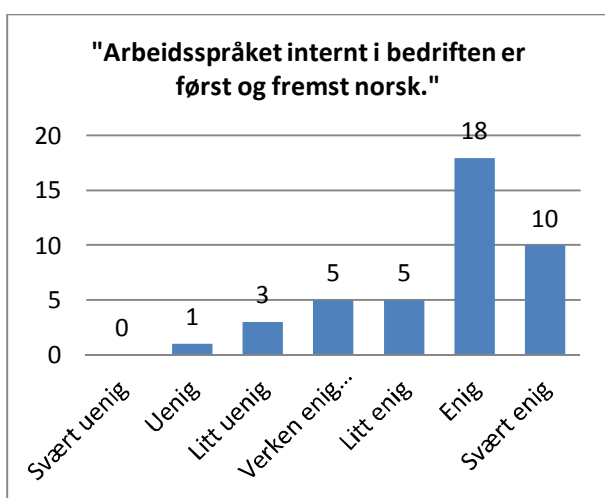

Figur 1: Hovedspråk i bedriften (Utvalg 1)

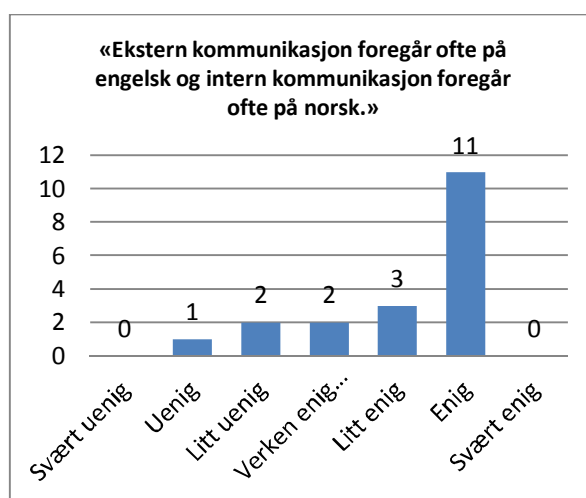

Figur 2: Hovedspråk i bedriften (Utvalg 2)

Respondenten i det første utvalget som har oppgitt at *andre* språk er mest brukt i hans bedrift, spesifiserer at det dreier seg om «litauisk og polsk». Dersom en bedrift har mange ansatte med det samme, utenlandske morsmålet, er det jo også logisk at dette vil kunne være det mest brukte språket ó i hvert fall i deler av virksomheten. Seks av de ti respondentene som her har oppgitt at *engelsk* er det dominerende språket i deres bedrifter, representerer bedrifter som er deler av internasjonale konserner. Tre av de seks bedriftene i det andre utvalget som oppgir *engelsk* på det samme spørsmålet, er en del av internasjonale konserner. Men også blant begge gruppene av respondenter som har angitt *norsk* som det dominerende språket, er det mange som representerer slike konsernbedrifter. Norsk anses altså som hovedspråk for den interne kommunikasjonen, noe uavhengig av eventuell utenlandsk konserntilhørighet. Også svarene om arbeidsspråk internt i bedriften og internkommunikasjon peker i denne retningen:

Figur 3: Arbeidsspråk internt i bedriften (Utvalg 1)

Figur 4: Språk i intern/ekstern kommunikasjon (Utvalg 2)

Til sammen sa altså 33 av respondentene (78,5 %) seg enige i at det først og fremst er norsk som er arbeidsspråket internt i bedriftene.³⁶ Denne gruppen omfatter da også en rekke bedrifter med ansatte fra både inn- og utland, samt bedrifter som er del i større, internasjonale konserner. En respondent skriver at:

«Internasjonalisering av arbeidskraften medfører større språkflora i bedriften, men norsk er fortsatt hovedspråket, og de ansatte må lære seg det på sikt.»

Spørsmålet om arbeidsspråket internt i bedriften ble ikke stilt på helt samme måte i den andre kartleggingen, men også i dette utvalget kan det se ut til at norsk er hovedspråket for den interne kommunikasjonen: 14 av 19 respondenter (73,6 %) har her sagt seg enig i at fordelingen mellom norsk og engelsk *ofte* samsvarer med fordelingen mellom intern/ekstern kommunikasjon. Det skulle ikke komme som noen overraskelse at fordelingen mellom norsk og engelsk ofte vil sammenfalle med fordelingen mellom bedriftens interne og eksterne ó altså rettet mot det internasjonale markedet ó virksomhet. Spørsmålet er likevel ikke overflødig, for det ville kunnet fange opp tilfeller der internkommunikasjonen hovedsakelig foregår på engelsk. Og to av de respondentene som her har svart *uenig* og *litt uenig*, oppgir også samtidig at engelsk er det dominerende språket i deres bedrifter. Disse var imidlertid ó som vi har sett ó i mindretall. En respondent i dette andre utvalget skrev at

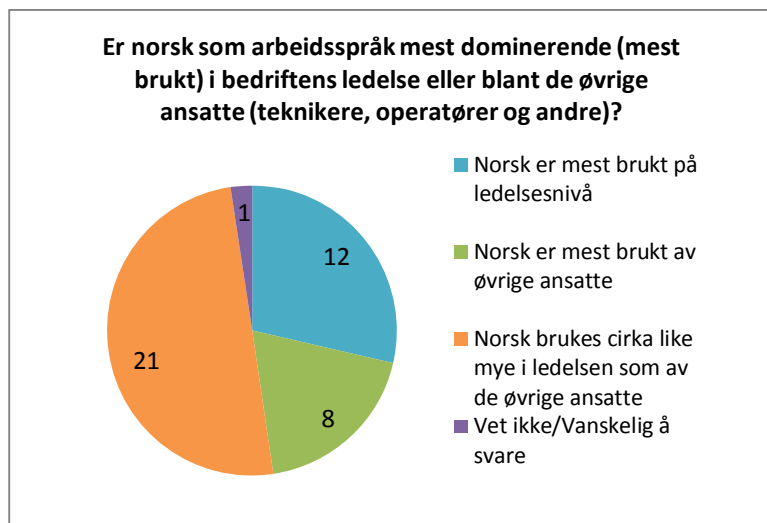
«(...) Det er viktigere at de ansatte hos oss behersker engelsk enn norsk.»

Denne samme respondenten oppgir like fullt at norsk er det dominerende språket i dennes bedrift. Et flertall av respondentene i de to kartleggingene anser altså norsk som hovedspråket for bedriftens internkommunikasjon.³⁷

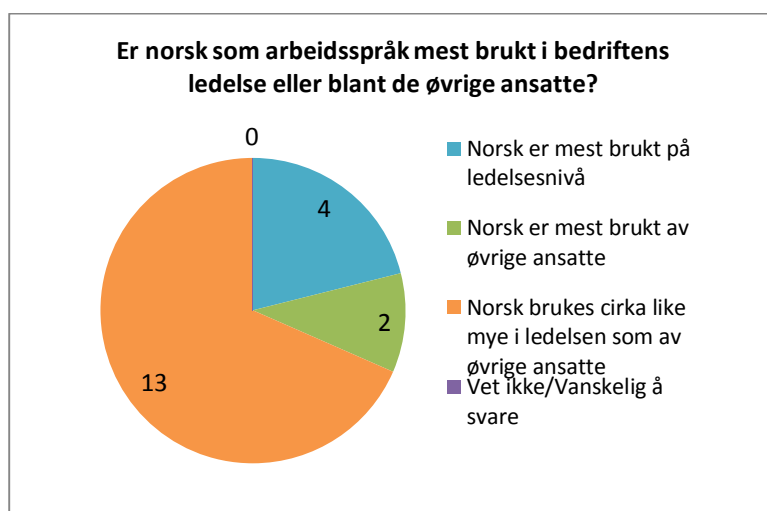
³⁶ Fem respondenter har imidlertid svart «Verken enig eller uenig» på spørsmålet om arbeidsspråk internt i bedriften – det kan skyldes en faktor som jeg ikke hadde tatt høyde for i spørsmålsformuleringen, nemlig at bedriftene kan ha datteravdelinger i andre land, og at «internt i bedriften» dermed også kan omfatte kommunikasjonen med disse. En av respondentene bekrefter dette ved beskrivelser av engelsk i «internkommunikasjon i konsernet».

³⁷ Dette flertallet er i grunnen noe overraskende sett i sammenheng med andre svar fra de to kartleggingene; Etter disse å dømme brukes norsk ganske sjelden (i Utvalg 1) og svært sjelden (Utvalg 2) i skriftlige kontekster, og bruken av engelsk synes å være utbredt på flere områder. Det kan tenkes at respondentene har lagt noe større vekt på *muntlig* kommunikasjon mellom ansatte i besvarelsen av spørsmålet om «det mest brukte» språket. Slik kommunikasjon utgjør jo også en betydelig del av arbeidshverdagen. Fordelingen ved utsagnet om at «Arbeidsspråket internt i bedriften er først og fremst norsk» kan skyldes nettopp formuleringen «først og fremst.»

Kartleggingene antyder også at norsk jevnt over er i bruk både på ledelsesnivå i bedriftene og blant øvrige ansatte (teknikere, operatører og andre) i begge de to utvalgene:

Figur 5: Bruk av norsk på ulike nivåer i bedriftene (Utvalg 1)

Figur 6: Bruk av norsk på ulike nivåer i bedriftene (Utvalg 2)

Svarfordelingen ved disse spørsmålene er imidlertid noe mindre beskrivende, og det er ikke avgjort at norsk brukes cirka like mye på ledelsesnivå som av øvrige ansatte. En slik bruksfordeling vil også være avhengig av andelen ansatte med andre språkbakgrunner enn norskspråklige bakgrunner i de ulike gruppene. Svarfordelingen her bør av den grunn heller tolkes som et uttrykk for at norsk jevnt over er i bruk både i bedriftenes ledelser og blant de øvrige yrkesgruppene.

Også i informantintervjuene ble norsk beskrevet som hovedspråket for kommunikasjonen internt i bedriftene. Informant1 understreket flere steder at den interne

kommunikasjonen i Bedrift1 hovedsakelig foregår på norsk, som er det «foretrukne språket hvis det ikke er påkrevd å snakke engelsk»:

Informant_1 + Benedikte

1: alt som går internt, går på norsk.

2:

1: [nå. mm]

2: [e ja.]

--

Også de andre informantene gav uttrykk for at internkommunikasjonen i deres bedrifter *for det meste* foregår på norsk. Informant3 uttrykte det slik:

Benedikte + Informant3

1: da antar jeg, det høres jo da ut som om dere snakker for det meste norsk her på huset eller er [det noen unntak?]

2: [ja, på huset snakker]

Informant3 + Benedikte

1: vi mest norsk. mest norsk. [det er jo] han Australieren, han kan ikke norsk enda, så det [blir] noe engelsk da.

2: [ja,] [nei,]

(í)

Informant3 + Benedikte

(í)

1: vi er jo en norsk bedrift, primært norskspråklig på jobb.

2:

1: [det er] det.

2: [ja,]

--

Informant3 konstaterte flere ganger at kommunikasjonen internt i Bedrift3 primært foregår på norsk, og at «vi snakker aldri engelsk til hverandre med mindre han som er fra Australia er i nærheten». Han fortalte videre at han den siste tiden hadde holdt allmøter på engelsk, av hensyn til den ansatte fra Australia, men fremholdt samtidig at dette var et unntakstilfelle:

Informant3 + Benedikte

1: ja, vi snakker [norsk] til hverandre [ja.]

2: [ja,] [ja]

1: ja. med mindre han også skal være med, så vi har hatt allmøte,

2:

1: da har jeg nå i det siste gjort det på engelsk på grunn av ham da.

2:

1:
2: ja, nettopp. mm.

1: men ellers, så hadde det gått på norsk.
2:

--

De aller fleste av de fire informantenes utsagn om internkommunikasjon på norsk viste seg imidlertid å karakterisere *mundtlig kommunikasjon* ó fortsettelsene på utsagnet over og andre deler av intervjuene viser at *betydelige* deler av internkommunikasjonen også foregår på engelsk, fordi *nær all den skriftlige kommunikasjonen og skriftlige virksomheter* foregår på engelsk. Informant3 beskrev dette forholdet slik, som svar på et spørsmål om bruk av engelsk internt:

Informant3 + Benedikte

1: nei, det # vi snakker jo det som vi må snakke for å [komme ihop] holdt jeg på å si,
2: [*lattermild*]

1: så vi snakker jo kanskje, kundene våre er jo engelske, mange av dem.
2:

1:
2: ja.

1: og alle dokumenter skal jo skrives, uavhengig av det, på engelsk.
2:

1: [så det] bl- er jo en del engelsk uansett.
2: [mm]

--

Informant3 understreket flere ganger at all «dokumentasjon» skrives på engelsk, og at de fleste ansatte i Bedrift3 således bruker en god del engelsk. Også Informant1 uttrykket at arbeidet med skriftlig dokumentasjon medfører en større andel engelsk internt i Bedrift1:

Informant1 + Benedikte

1: alt som går internt, går på norsk.
2:

1: [nå. mm]
2: [e ja.]

1: men jeg ser, sånn som i dette (Bedrift_1n2) som vi [etablerer] nå, så vil det nå endre seg.
2: [ja,]

1: sånn at de vil ha en internkommunikasjon også på engelsk [slik at]
2: [ja]

1: em det er et selskap som vi eier femti femti med (Bedrift_1n3) i England,
2:

1:
2: akkurat

1: sånn at **på styresiden, så er det jo både norske og engelske representanter.**
2:

1:
2: ja nettopp.

1: **så derfor er det viktig for dem å kunne gå inn i all dokumentasjon og forstå hva som skjer.**
2:

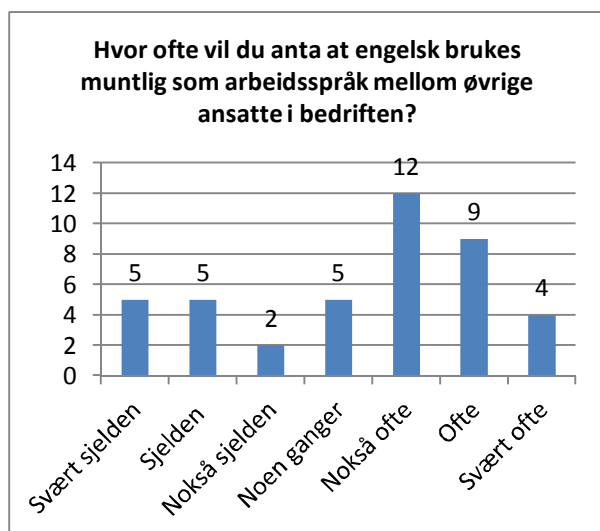
--

Informant1 gav siden uttrykk for at også arbeid med og i ulike data- og operativsystemer medfører en større andel engelsk internt i bedriften, fordi slike systemer oftest er på engelsk (mer om dette i avsnitt 4.3).

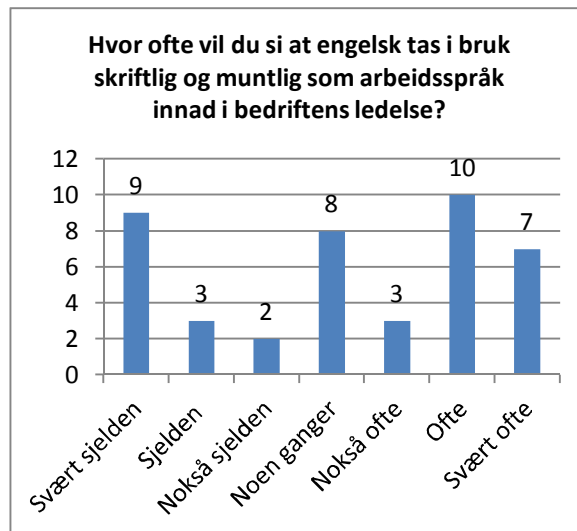
I det hele ser bruken av engelsk i skriftlige virksomheter ut til å være svært omfattende og betydelig i de utvalgte bedriftene i denne studien, og regelen om norsk som hovedspråk for internkommunikasjon er således langt fra uten unntak. Engelsk er naturligvis selve arbeidsspråket i kontakten med kunder og leverandører, i tilfeller der kommunikasjonene krever bruk av et lingua franca. I tillegg faller også en del av engelskforekomstene inn under kategorien av «tilfeller der det også ville vært mulig å kommunisere på norsk». De to kartleggingene skisserte engelskforekomster i begge disse kategoriene.

4.1.2 Forekomster av engelsk internt i bedriftene

Begge kartleggingene inneholdt spørsmål om hvor frekvent bruken av engelsk er på ledelsesnivå og blant «øvrige ansatte». Svarfordelingene ved disse spørsmålene er langt fra entydige, men den totale svarfordelingen utgjør like fullt et uttrykk for at engelsk brukes noen ganger eller oftere i de fleste bedriftene i de to utvalgene her:

Figur 7: Engelsk som arbeidsspråk blant øvrige ansatte (Utvalg 1)

Figur 8: Engelsk som arbeidsspråk på ledelsesnivå (Utvalg 1)

Slik figurene viser, oppgir til sammen 25 respondenter (59,5 %) i det første utvalget at engelsk brukes *nok så ofte*, *ofte* eller *svært ofte* av «øvrige ansatte» i bedriften. 5 respondenter har her svart *noen ganger*; sammen med disse utgjør dermed gruppen av bedrifter der engelsk er i bruk i internkommunikasjon, 71,4 % av utvalget. På spørsmålet om engelsk som arbeidsspråk i bedriftens *ledelse*, utgjør de tilsvarende andelene 47,6 % og 66,7 %. På dette spørsmålet har imidlertid hele *ni* respondenter svart at engelsk brukes *svært sjelden* i bedriftens ledelse. Disse respondentene oppgir samtidig at deres bedrifter ikke tilhører et internasjonalt konsern. Det var tilfellet også i det andre utvalget, ingen av de 6 som her har svart at engelsk brukes *nok så sjelden*, *sjelden* eller *svært sjelden*, representerer bedrifter som tilhører et internasjonalt konsern. Tallene illustrerer at variabelen *tilhørighet til internasjonalt konsern* innvirker noe på andelen engelsk i bedriftsledelsen. Dette ble også påpekt av Informant1, som uttrykket at:

Informant1 + Benedikte

1: ja, internkommunikasjonen vil nok i all hovedsak være norsk, sånn generelt [altså]

2: [ja,]

1: når man ikke blir tilknyttet direkte til et,

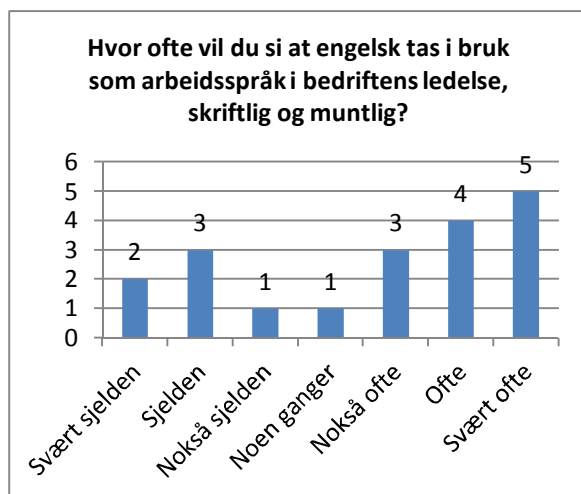
2:

1: altså på ledelsesnivå eller på eiernivå blir tilknyttet til et utenlandsk selskap.

--

Informant1 bemerket før dette også ó som vi har sett ó at det nyetablerte søsterselskapet til Bedrift1 ville komme til å ha en internkommunikasjon «også på engelsk», fordi dette selskapet har både norske og engelske representanter på styresiden. Informanten anså dette som en utvikling i bedriftens interne språkpraksis. Svarfordelingen på den andre

kartleggingens spørsmål om bruk av engelsk på ulike nivåer i bedriftene var for øvrig om lag den samme som i det første utvalget; Til sammen 12 respondenter (63,1 %) svarte at engelsk brukes *nokså ofte*, *ofte* eller *svært ofte* i bedriftens ledelse og like mange svarte til sammen at engelsk brukes *nokså ofte*, *ofte* eller *svært ofte* av «øvrige ansatte»:

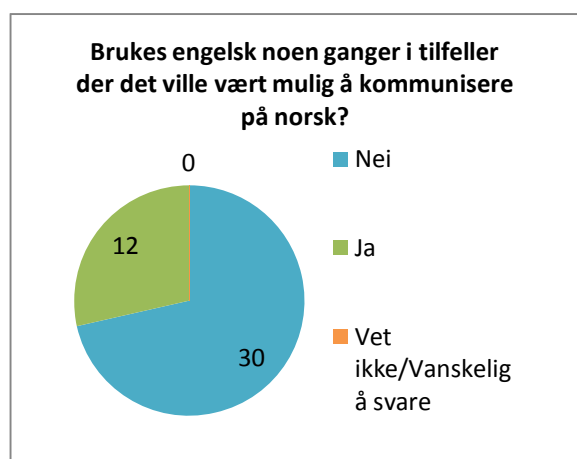

Figur 9: Engelsk som arbeidsspråk på ledelsesnivå (Utvalg 2)

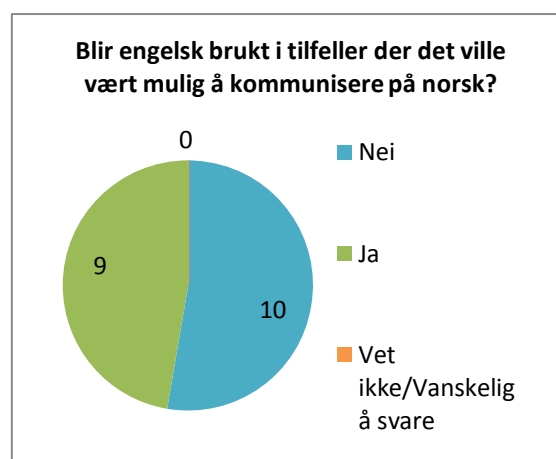

Figur 10: Engelsk som arbeidsspråk blant øvrige ansatte (Utvalg 2)

På spørsmålene om hvorvidt engelsk blir brukt i tilfeller der det også ville vært mulig å bruke norsk, svarer en betydelig andel i de to kartleggingene «Ja»:

Figur 11: Engelsk der norsk er mulig (Utvalg 1)

Figur 12: Engelsk der norsk er mulig (Utvalg 2)

I kommentarfeltene under spørsmålet har respondentene angitt ulike tilfeller som dette gjelder for. Disse tilfellene viste seg å utgjøre et knippe av situasjoner og områder, som alle ble oppgitt gjentatte ganger. En av respondentene i den første kartleggingen oppgav enkelte eksempler på slike tilfeller:

«Det kan være tegninger, tekniske håndbøker, instruksjonsbøker, etc.»

I den andre kartleggingen oppgav to av respondentene enkelte andre slike tilfeller:

«Samtaler med norske kunder da all vår terminologi og standardkontrakter er på engelsk.»

«Vårt managementsystem er utelukkende på engelsk, alle våre prosedyrer er på engelsk, kommunikasjon med norske kunder går ofte på engelsk.»

Blant disse tilfellene og av områdene der engelsk generelt ³⁸ er mest brukt, er det særlig tre domener som skiller seg ut: *Dokumentasjon og annen skriftlig kommunikasjon, fagspråk og produktbetegnelser og systemer og programvare*. Både i kartleggingene og i intervjuene viste det seg at disse tre hensynene utgjør *særlig* betydelige opphav til bruk av engelsk internt i bedriftene. Svarene som fremstiller disse resultatene behandles av den grunn i egne avsnitt i det følgende.

4.2 Engelsk på nær alle skriftlige domener

Data fra kartleggingene og intervjuene viser at *svært mye* av (flere steder *nær all* eller *all*) den skriftlige virksomheten i bedriftene foregår på engelsk. Et overveldende antall svar og utsagn omhandler slike forekomster av engelsk, og mange av respondentene så vel som de fire informantene uttrykket at svært mye skriftlig kommunikasjon foregår på engelsk. Videre viste det seg at engelsk også ofte brukes i kommunikasjoner der bare norskspråklige er involvert, i tilfelle det kan bli aktuelt å dele disse korrespondansene med ikke-norsktalende på senere tidspunkter. Av funnene i denne studien er dette momentet nok en av de mest overraskende oppdagelsene. De følgende to avsnittene fremstiller resultatene om bruken av engelsk på skriftlige domener i de utvalgte bedriftene. Presentasjonen av disse resultatene kunne vært svært omfattende; I fremstillingen nedenfor har jeg derfor forsøkt å velge ut enkelte sitater som kan illustrere disse forholdene på en god måte.

4.2.1 Engelsk i «dokumentasjon»

³⁸ Altså uavhengig av nødvendighet

I den andre kartleggingen nevnte flere av respondentene «dokumentasjon» i beskrivelsene av «tekniske årsaker til bruk av engelsk», blant annet:

«Vi utvikler programvare og nesten all dokumentasjon er på engelsk.»

«Dokumentasjonssystem er på engelsk og brukes også av engelskspråklige.»

«Vi bruker engelsk på dokumentasjon i offshore og marin sektor for dokumentasjon.»

Det er ikke opplagt hva disse utsagnene og begrepet «dokumentasjon» refererer til, men i intervjuene kom det frem en del eksempler på tekster og materiale som går under betegnelsen *dokumentasjon*, deriblant ulike typer produktbeskrivelser, beskrivelser av arbeidsoperasjoner og andre brukermanualer. Informant3 forklarte at offshorebransjen har særlig mange krav til dokumentasjon av ulike produkter og prosesser, og at utforming av slike dokumenter således utgjør en betydelig del av arbeidet i bedriften. Disse synes også å utgjøre størsteparten av det bedriftene produserer av skriftlige dokumenter. Og i den internasjonale offshoresektoren må slike beskrivelser naturligvis foreligge på et eller flere språk som er forståelig for utenlandske kunder, samarbeidspartnere og kollegaer. Av den grunn foregår tilsynelatende svært store deler av den skriftlige kommunikasjonen og den skriftlige virksomheten i denne studiens utvalgte bedrifter på engelsk. Informant3 beskrev dette forholdet slik:

Benedikte

ja, hva slags dokumenter er det?

Informant3 + Benedikte

1: nei, vi lager brukermanualer og [prosedyrer] og,

2: [ja]

1: ## ja, det kan være ganske mange dokumenter, trykktestprosedyrer og sveiseprosedyrer og,

(í)

1: så [alt] går først og fremst på engelsk, og så kanskje noe blir oversatt.

2: [ja]

--

På spørsmålet om hvilke ansatte i Bedrift3 som bruker mest norsk, forklarte Informant3 videre:

Informant3 + Benedikte

1: [norsk-delen,] det blir nok, kan du si # innkjøp, delvis,
2: [*[lattermild]*]

(í)

1: resepsjon, # for så vidt, # reservedeler,
2:

1: # enkelte av ingeniørene som, og av tegnerne og sånn, som ikke har direkte kontakt med kundene,
2:

Benedikte

akkurat, # men tegner de, skriver de, de dokumenterer vel noe de også?

Informant3 + Benedikte

1: **ja, alt er på engelsk.**
2:

1: [# **alt skriftlig er på engelsk.**]
2: [og de dokumen- det blir på engelsk.]

(í)

1: [**så alle] tegninger, henvisninger på tegninger, det er på engelsk.**
2: [men --]

1:
2: ja.

1: [**uansett**] kunde.
2: [nettopp.]

1: [ja.]
2: [ja]

1: **så alle bruker jo engelsk,**
2:

1: [**alle**] **skriver jo på engelsk.**
2: [ja]

--

Informant3 understreket flere ganger at «dokumentasjonen går jo likevel på engelsk» ó også i kommunikasjonen med norske selskaper. Informant2 påpekte også flere ganger at alt det skriftlige materialet i Bedrift2 er på engelsk:

Informant2 + Benedikte

1: altså, vi er i en bransje hvor engelsk er et språk som alle behersker og [bruker,]
2: [ja,]

1: **og det er jo ikke uten grunn at du må bruke mye engelsk internt, så lenge dokumentene skal være på engelsk,**
2:

1: kundene forventer, kundene [er] internasjonale, og da blir det jo bare sånn.

2: [ja]

(í)

Informant2 + Benedikte

(í)

1: [da er] # alle våre interne dokumenter er på [engelsk.]

2: [ja,] [ja.]

1:

2: mm mm

1: [vårt] kvalitetssystem er på engelsk, vårt managementsystem er på engelsk,

2: [mm]

1: [alle] minu-- {uforståelig} er på engelsk,

2: [systemer {uforståelig}]

Benedikte

alle hva for noe,

Informant2 + Benedikte

1: ja, alle møtereferater er på engelsk,

2:

1: [selv om vi,] for å på en måte kunne gjøre dem tilgjengelig for [ikke-norsktalende] også,

2: [akkurat.] [ja.]

--

Denne samme informanten fortalte at han noen dager tidligere hadde sittet og oversatt en forretningsplan fra norsk til engelsk, nettopp fordi denne plutselig skulle kommuniseres til aktører i utlandet ó en situasjon som ikke sjelden oppstår:

Informant2 + Benedikte

(í)

1: vi ser veldig mange ganger hvor vi tror det er bare, dette skal bare være internt,

2:

1: så blir det plutselig, i fremtiden så er det ikke internt lenger, og så må du [oversette] ting.

2: [mm]

--

Ekstraarbeidet forbundet med å utarbeide to utgaver av det samme dokumentet er lite gunstig; Hensynet til at dokumentasjon med tiden kan måtte være tilgjengelig også for utenlandske aktører gjør det derfor hensiktsmessig å utarbeide slikt materiale på engelsk allerede i første

omgang. Og av samme grunn eksisterte det i Bedrift2 en slags konvensjon om å alltid skrive på engelsk, i tilfelle den skriftlige korrespondansen eller dokumentasjonen ved et senere tidspunkt ville måtte gjøres tilgjengelig også for ikke-norskspråklige (mer om dette i avsnittet nedenfor).

I Bedrift4 syntes andelen skriftlig materiale på engelsk å være noe mindre enn i de tre andre bedriftene ó her forelå nemlig en del produksjonstegninger og arbeidsinstrukser på norsk. Disse var dokumenter til bruk av operatører og andre ansatte internt i Bedrift4, og Informant4 mente det var historiske årsaker til at disse dokumentene i dag er på norsk ó «det har vært på norsk hele tiden». Informanten påpekte også at dokumentasjon som kun er til intern bruk utarbeides på norsk:

Benedikte + Informant4

1: hva er grunnen til at det er det, eller hva er grunnen til at noen er på norsk og noen [er på --]
2: [åja, nei]

Informant4 + Benedikte

1: det er litt sånn, hva er hensiktsmessig.
2:

1:
2: ja,

1: [sånn at] vi har ikke noe veldig bevisst, altså vi har et bevisst forhold til det at
2: [nettopp]

1: # at **hvis det er helt internt, og det er ikke noe # så lager vi det bare på norsk** [liksom,]
2: [ja,]

--

Internt har imidlertid et annet innhold for Bedrift4 enn for de andre tre bedriftene; Bedrift4 har ikke kontorer eller bedriftsledd i andre land og er ikke en del av et internasjonalt konsern. Hele produksjonen i Bedrift4 er fordelt på de to avdelingene i regionen. «Intern dokumentasjon» vil her dermed kunne være dokumentasjon som kun leses og brukes av norskspråklige. I de andre tre bedriftene må slik dokumentasjon derimot også kunne leses og brukes av ikke-norskspråklige. I Bedrift4 finnes det altså en språkarena som ikke ser ut til å ha noe motsvar i de andre bedriftene, en intern arena for skriftlig dokumentasjon på norsk. Informant4 forklarte videre at det meste av rapporter laget av ingeniørene i bedriften er på engelsk, samt at en del av dokumentasjonen hadde måttet oversettes, for å gjøres tilgjengelig også for nye utenlandske kunder og samarbeidspartnere:

Informant4

vi har faktisk oversatt, måttet oversette det noe til engelsk noen ganger.

Benedikte + Informant4

1: ja, [hvorfor det,]

2: [så det er]

Informant4 + Benedikte

1: # nei, fordi at vi har gjort oppdrag i Amerika da,

2:

1: [og så] har, eller i USA, og så har vi, vi har samarbeidet med amerikanske firmaer og sånt

2: [ja,]

1: så da har vi fått det oversatt da.

2:

--

Informant4 uttrykte at deltakelsen i offshoremarkedet og den økte andelen internasjonale kunder som har fulgt av denne, har bidratt til å øke andelen engelsk i bedriften. Av den grunn antok han også at underavdelingen som arbeider mot offshoremarkedet har all dokumentasjon på engelsk. I denne forbindelse konstaterte han at utviklingen har gått mot at stadig mer av det skriftlige materialet som bedriften produserer er på engelsk:

Informant4 + Benedikte

1: {pause}

2:

1: jeg tror vi snakker like mye norsk som den gangen ja,

2:

1: men jeg tror at mye av det, **man kan nok si at vi produserte sikkert mer norsk da,**

2:

1: i nitten, altså rundt [nitten] én og nitti, to og nitti, tre og nitti.

2: [mm]

1: **av dokumenter og sånt noe på norsk,**

2:

--

I dag er dette noe annerledes, både fordi flere aktører er involverte i de prosessene som dokumenteres og fordi *kundegrunnlaget* tilbedriften i dag er mer internasjonalisert.

Sitatene over skildrer omstendigheter som gjør krav på bruk av et lingua franca, kontakten med internasjonale kunder og andre markedsaktører gjør at den skriftlige dokumentasjonen må være formulert på (et) språk som er tilgjengelig for alle de involverte

partene. I enkelte tilfeller sirkulerer imidlertid også engelske skriv mellom samarbeidspartnere og handelspartnere innenlands; Informant2 påpekte at flere av bedriftens norske kunder hadde alt sitt skriftlige materiale på engelsk:

Informant2 + Benedikte

1: vi har norske kunder som # ja, de skriver alt på engelsk, de skriver alle dokumenter på engelsk,
2:

1:
2: m

1: **det sirkulerer bare i Norge,**
2:

1: [de] har igjen en norsk kunde, men de,
2: [m]

--

I intervjuene pekte de fire informantene på enkelte kontekster der skriftlig informasjon og kommunikasjon er på engelsk, selv om det kun er norsktalende parter involvert i kommunikasjonen ó dette ser ut til å gjelde enkelte kontrakter og andre standardskriv så vel som dokumentasjon og korrespondanser per e-post.

4.2.2 Engelsk i skriftlige korrespondanser som (kanskje) skal deles

I den andre kartleggingen oppgav to av respondentene at engelsk også brukes i kommunikasjon mellom norskspråklige kollegaer:

«Intern kommunikasjon hvor det er en mulighet for at engelskspråklige vil bli involvert.»

«Skriftlig kommunikasjon mellom norske kollegaer går ofte på engelsk, da det senere kan bli aktuelt å dele slike korrespondanser med kollegaer i andre land osv.

Disse svarene ble oppgitt som eksempler på tilfeller hvor det også ville vært mulig å bruke norsk. Også de fire intervjuene fremstilte enkelte slike tilfeller for bruk av engelsk. Vi har sett at dokumentasjonen i Bedrift3 er utarbeidet på engelsk, uansett kunde. Også Informant1 påpekte denne tendensen, som tilsynelatende skyldes hensynet til at dokumentasjonen i tidens fylde vil måtte deles med utenlandske aktører:

Informant1 + Benedikte

1: altså, nå er det sånn at **det meste av dokumenter, alt det som er skriftlig, er jo ofte på engelsk.**

2:

1:

2: ja.

1: **fordi at plutselig så skal det deles,** [ikke sant]

2: [mm]

1: vi kaller det ikke for lasteliste lenger, vi kaller det for "packing list"

2:

1: fordi at plutselig så skal det ut av landet ikke sant, og i stedet for da å skulle konvertere det til,

2:

1: så blir det ofte gjort ut ifra en engelsk oppbygging.

2:

--

Vi har sett at også Informant2 anså dette hensynet som avgjørende for valget av engelsk i skriftlig dokumentasjon, deriblant møtereferater. Informant4 fortalte at møtereferater i Bedrift4 ofte blir utarbeidet på engelsk selv om selve møtet har foregått på norsk, nettopp av hensyn til *tilgjengeliggjøringen* av dokumentasjonen:

Informant4 + Benedikte

1: ja, ja, for eksempel, vi har et møte med kunde, hele møtet har foregått på norsk,

2:

1: og så har vi blitt enige om en del ting da. [og da,] etablerer man et sånt, et møtereferat, ikke sant?

2: [ok?]

1:

2: ja,

1: som ja. og ofte, sånn som det skjer, er jo at man blir enige der og da på møtet, man skriver på skjermen ikke sant,

2:

1: [at jo, sånn vil vi ha] det ikke sant, så når møtet er ferdig, så

2: [ja, nettopp ja.]

1: # [har vi endt opp] med en tekst da. [ikke sant,] og den er sannsynligvis på engelsk da.

2: [[lattermild]] [ja, [lattermild]]

Benedikte + Informant4

1: den er på engelsk ja?

2:

1: [og den] etablerer dere der e mens dere sitter [på,]

2: [ja.] [ja,]

1: [og # prater på] norsk?

2: [ja, ja, ja,]

1: [så] blir den på engelsk.

2: [ja,]

1:
2: ja.

1: hvorfor det? [lattermild]
2:

Informant4 + Benedikte

1: [**nei, det er fordi at kanskje**] noen andre skal lese den ikke sant.
2: [hva er grunnen til det?]

Benedikte + Informant4

1: ja, nettopp ja. # og det er jo da leverandører i utlandet og så [videre eller,]
2: [ja, ja]

Informant4

ja. ja. ja,

--

Muligheten for at slike dokumenter med tiden vil skulle deles med ikke-norsktalende, er altså årsak til at en rekke skriftlige dokumenter er utformet på engelsk. Disse foreligger da også tilsynelatende kun i engelsk utgave. Også en del standardkontrakter ser ut til å foreligge kun på engelsk, av liknende praktiske årsaker:

Informant1 + Benedikte

1: alt går på norsk [internt her.]
2: [det går på norsk.]

1: [mm]
2: [ja.]

1: men vi ser at veldig mye av, for eksempel kontrakt, vi gjør kanskje andre **avtaler med kunder**,
2:

1: [**sånn som**] (Bedrift_1n4)((norsk bedrift)), for eksempel,
2: [mm]

1:
2: ja,

1: da må vi, **da kommer veldig ofte kontraktene på engelsk**.
2:

Benedikte + Informant1

1: åja, [hva er grunnen til det?]
2: [så kontrakt-]

Informant1 + Benedikte

1: inngåelsen-- nei, **fordi de gjerne har utviklet en standardkontrakt som de ønsker å bruke** [alle veier,]
2: [nettopp]

--

Informant1 forklarte videre at disse omstendighetene gjør at de ansatte i Bedrift1 må forholde seg til stadig mer «teknisk komplisert engelsk språk», og at dette er en merkbar utvikling i forhold til hvordan det tidligere var. Også Informant4 fortalte at standardkontrakten i Bedrift4 var utarbeidet på engelsk. Utarbeidelsen av skriftlige dokumenter som møtereferater og kontrakter (kun) på engelsk synes altså å bero på praktiske hensyn, etter disse beskrivelsene å dømme.

Også *e-postkontakt* mellom norsktalende parter synes å være omfattet av et liknende hensyn til eventuell tilgjengeliggjøring; To av informantene fortalte at kommunikasjonen per e-post ofte foregår på engelsk selv om det kun er norsktalende parter som er involvert. Informant3 fortalte at engelsk sjelden forekom i mailkontakt mellom de ansatte på kontoret til Bedrift3 i Norge, men at det hender seg at kontakten med andre norske bedrifter foregår på engelsk:

Informant3 + Benedikte

1: nei, det er hvis du snakker med (Bedrift_3n5) og ja. norske [selskaper,] så går det jo på norsk da.

2: [mm]

1:

2: ja

1: **men dokumentasjonen går jo likevel på engelsk.**

2:

1:

2: ja,

1: **og mailer kan jo av og til gå på engelsk. selv om det [bare] er nordmenn som skal lese det,**

2: [ja]

Benedikte + Informant3

1: ja, hvorfor går det, [# da på--]

2: [nei, det vet jeg]

Informant3 + Benedikte

1: ikke helt hvorfor. det er litt avhengig av hva som kommer inn,

2:

1: [du svarer] på samme språk som [kommer inn liksom.]

2: [ok?] [ja, ok, [lattermild]]

1: [er det ikke det du får beskjed] om på nynorsk og, [{uforståelig}]

2: [ja, det er jo greit, [lattermild]] [ja [lattermild]]

--

Også i slike sammenhenger vil bruken av engelsk bero på hensynet til at mailkorrespondansen kanskje senere ville bli delt, antok han. I Bedrift2 var nettopp dette hensynet til tilgjengeliggjøring av korrespondanser, som nevnt, opphav til en slags konvensjon om å alltid skrive på engelsk ó også i den interne e-postkontakten mellom de seks ansatte ved Bedrift2s avdeling i Norge. Sedvanen synes å være etablert for å unngå å måtte oversette slike korrespondanser dersom det senere ville bli aktuelt å dele dem med utenlandske samarbeidspartnere. I slike tilfeller vil det imidlertid ikke fremstå som umiddelbart praktisk at kommunikasjonen foregår på engelsk, slik Informant2 påpekte:

Informant2 + Benedikte

1: er klart, det føles jo, det å skrive ting på engelsk når # [det er kanskje bare en kollega som skal se det,]
2: [til M1 (*En av de andre ansatte på kontoret*), eller [*lattermild*]]

1: [altså,] som skal se på det som prater, ## nei, som definitivt kunne hatt ting på norsk,
2: [ja,]

1:
2: ja, mm,

1: men vi har forsøkt å egentlig bare være litt sånn bevisste på det,
2:

1: for ellers så blir det sånn kvasi-greie hvor du begynner på norsk og ender opp på engelsk.
2:

Benedikte + Informant2

1: okei, så dere har, gjør det fullt og helt, sånn at [dere sier nå, nå --]
2: [vi, vi gjør det, ja,]

Informant2 + Benedikte

1: vi gjør det fullt og [helt. vi gjør det.]
2: [ja, ok.]

(í)

Benedikte

akkurat. men det betyr også at her, når dere sender mail til hverandre, så går det på engelsk,

Informant2

ja. vi fusker litt.

Benedikte + Informant2

1: fusker litt? [*lattermild*] [det vil si?]
2: [ja, vi gjør]

Informant2 + Benedikte

1: det.
2:

1: nei, vi sender, sånn mail til hverandre sender vi også en del på norsk, altså.

2:

1:

2: ja, ok.

1: vi fusker litt [der. hvis det ikke er] noen andre som skal inn i [den loopen.]

2: [fusker litt *[lattermild]*] [så det er den --]

Benedikte

akkurat. ja, for det er den avgjørende faktoren, om den kommunikasjonen skal deles med,

Informant2 + Benedikte

1: ja, [eller] ja, kanskje i fremtiden skal deles med andre.

2: [noen]

--

E-postkontakten mellom norsktalende kollegaer foregår altså i noe grad på engelsk, ettersom språkbrukerne i de utvalgte bedriftene har i mente at slike korrespondanser med tiden kanskje vil måtte deles med utenlandske parter.

I Bedrift4 foregikk imidlertid en del e-postkontakt på norsk. Informant4 uttrykket at Bedrift4 kunne kommunisere «uformelt» på norsk med norske kunder, via blant annet e-post, telefoner og faks. Senere i samtalen konstaterte han like fullt at e-postkontakt er i en slags mellomstilling mellom de ulike bruksområdene som gjelder for norsk og engelsk, ettersom mer offisiell skriftlig korrespondanse ofte foregår på engelsk. E-postkontakt kan således se ut til å være i en litt spesiell mellomstilling mellom muntlige og skriftlige, mer formelle domener for språkbruk.

Informant4 + Benedikte

1: [og e-post] er jo litt sånn i mellomstilling, [ikke sant?]

2: [på en måte,] [ja,]

Benedikte

hvordan er det? *[lattermild]*

Informant4 + Benedikte

1: så der tror jeg e bare sånn, ja. når det går interne e-poster da. for å [si det sånn,]

2: [ja,]

1:

2: ja,

1: så går alt på norsk tror jeg.

2:

1: [ja.] og så tror jeg det at når det er sånne e-poster som går til e

2: [ja]

1: # det er en norsk organisasjon, for eksempel [innkjøpsorganisasjon, eller] eller noe sånt noe,

2: [ja, innkjøp,]

1: hvor man avtaler at man skal ha et møte i morgen, [eller,]

2: [ja,]

1: [så går] det sikkert på norsk altså.

2: [*[lattermild]*]

1:

2: ja.

1: men jeg kan tenke meg at et mean- et møtereferat,

2:

1: [for eksempel] fra et sånt møte,

2: [ja?]

1:

2: ja?

1: det kan fort være at det kommer på engelsk da.

2:

--

4.3 Engelsk som systemspråk

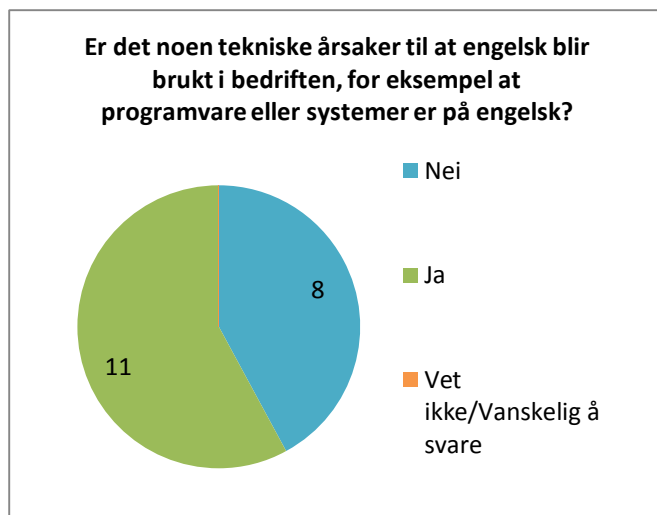
4.3.1 Engelsk i diverse datasystemer

I den første kartleggingen oppgav en av respondentene at *systemer* var en av «hovedårsakene til bruk av engelsk i bedriften»:

«ERP systemet vårt er kun på engelsk, dette gjelder så vel administrasjon som i produksjon. (...)» ³⁹

Den andre kartleggingen forsøkte å fange opp slike systemer og programvarespråk som opphav til bruk av engelsk ved å spørre om *tekniske årsaker* til bruk av engelsk. En betydelig andel av respondentene i det andre utvalget oppgav her at bruken av engelsk i somme tilfeller skyldes slike tekniske årsaker:

³⁹ Denne samme respondenten skrev for øvrig videre: «Men kommunikasjon per mail eller muntlig går på norsk internt. Ekstern kommunikasjon er 95 % engelsk.»

Figur 13: Tekniske årsaker til bruk av engelsk (Utvalg 2)

Der skjemaet bad respondentene om å spesifisere hvilke tekniske årsaker det her var tale om, oppgav flere at ulike *systemer* utgjorde slike tekniske årsaker til bruk av engelsk i deres bedrifter:

«It-systemer, kunders og leverandørers it-systemer og konsernspråk.»

«Programvare, deling av systemer»

«Programvare. Krav fra kunden til dokumentasjon på engelsk.»

«(...) Prosedyrer og systemer bruker engelsk som arbeidsspråk. (...)»

«Dokumentasjonssystem er på engelsk og brukes også av engelskspråklige.»

«Vi har kun engelsk SW»⁴⁰

Én av respondentene i dette utvalget oppgav også at «systemer» var årsak til bruk av engelsk i tilfeller der det ville vært mulig å bruke norsk:

«Vårt managementsystem er utelukkende på engelsk, alle våre prosedyrer er på engelsk, kommunikasjon med norske kunder går ofte på engelsk.»

Opplysninger fra informantintervjuene peker også på at engelsk svært ofte forekommer som slikt *systemspråk* i de utvalgte bedriftene. Ulike datasystemer bygges opp på engelsk, for at

⁴⁰ Det er fortsatt uvisst hva dette er.

også ikke-norsktalende aktører skal kunne ta seg inn i systemet, og av hensyn til dokumentasjon av systemene overfor utenlandske kunder, forklarte Informant1. I kommunikasjon via og om ulike dokumenter og systemer synes engelske ord og uttrykk av den grunn å være frekvente. Informant1 uttrykte dette forholdet i en beskrivelse av bedriftens arbeid med en ISO-sertifisering ⁴¹:

Benedikte + Informant1

(í)

for de fleste der borte er herfra, men at de likevel korresponderer noe på [engelsk?]

2: [ja]

1: [ja]

2: [mm]

1: jeg lurer litt på, det brukes jo da som arbeidsspråk eksternt,

2:

1:

2: mm

1: veldig mye, tror du det påvirker på andre måter språket internt?

2:

Informant1 + Benedikte

1: ja, det gjør jo det. nå er vi akkurat i en sånn en, blant annen en sånn ISO-sertifisering,

2:

1: og der blir hele vårt ISO, altså **hele vår oppbygging av ISO-systemet vårt**,

2:

1: **det blir gjort på engelsk.**

2:

1:

2: ja nettopp

1: **så vi sitter nå og snakker om "governing documents" og "work instructions" og,**

2:

1:

2: ja

1: mens vi snakker norsk, ikke sant,

2:

1: [så, så] det er veldig mange --

2: [ja nettopp]

Benedikte + Informant1

1: ["governing docu-"]

2: [mange,]

⁴¹ Kvalitetssikring av systemer, godkjent av International Standard Organization

Informant1 + Benedikte

1: ja, altså, mange begreper som vi tar i bruk da, [uten å] kanskje oversette dem, å bry oss [med å] oversette dem.
2: [mm] [ja]

--

Informant1 bekreftet altså at kommunikasjonen om og via slike systemer utgjør et internt språkdomene som påvirkes av den høye andelen engelsk i bedriftens eksterne kommunikasjon. Han forklarte videre at enkelte av systemene i Bedrift1 av nødvendighet må være på et slikt fellesspråk; Bedrift1 hadde blant annet et ordresystem som ble brukt både av ansatte ved kontoret i Norge og av utenlandske samarbeidspartnere. Slike systemer må nødvendigvis være forståelige for alle som bruker dem, av den grunn hadde dette ordresystemet blitt utviklet i engelsk versjon. Informant1 understreket siden at de delene av virksomheten som berøres av ulike systemer ó for eksempel ordrebehandling og ISO-sertifiseringer ó ofte også er de delene av virksomheten som innebærer kontakt med utlandet, dermed er det mest praktisk og «hensiktsmessig» at slike systemer er utformet på engelsk.

Også i Bedrift2 var flere systemer på engelsk, slik vi tidligere har sett at Informant2 uttrykket. Han fortalte imidlertid at enkelte av bedriftens systemer i utgangspunktet hadde blitt etablert på norsk, men at disse med tiden var blitt konvertert til engelske utgaver:

Benedikte + Informant2

(í)

1: og du har jo allerede nevnt, egentlig, at alle dokumentasjonspapirer, [møtereferater]
2: [mm]

1: og systemer er på engelsk, er det noe av det som i det hele tatt finnes på norsk?
2:

Informant2 + Benedikte

1: ## [em ja, altså **vi lagde jo**] våre systemer på norsk først, men vi [konverterte] dem ganske raskt til engelsk.

2: [jeg tenker på operativ--] [åja,]

1: vi har et internt sånn logistikkssystem som, der startet vi faktisk med, vi hadde det på norsk og engelsk,
2:

1: og i tillegg så lagde vi faktisk en estisk variant av det med tre språk.
2:

1:
2: oi,

1: [fordi] at vi skulle senke brukerskelen for å få tatt det i bruk.
2: [guri,]

1: og så har vi [fjernet] den estiske delen da, så nå kjører vi det bare på [engelsk,]
2: [oi,] [ok,]

1: vi skal fjerne den norske også,
2:

(í)

--

Informant2 forklarte at dette systemet opprinnelig hadde blitt opprettet i en versjon med tre språk for å sikre god kommunikasjon på tvers av språkene. Etter en tid i bruk kunne de så gå over til en fellesversjon på engelsk, for å forenkle arbeidsprosessene i tilknytning til systemet.

I Bedrift3 og Bedrift4 syntes arbeidet i noe mindre grad å innebære bruk av slike datasystemer, og dette domenet for språkbruk var således mindre vesentlig her enn i de to første bedriftene. Informant4 fortalte at en del interne systemer, blant annet regnskaps- og lønssystemet i Bedrift4, var på norsk. Bedrift3 hadde derimot alle operativsystemer og all programvare på engelsk:

Benedikte + Informant3

(í)

1: er det noen av datasystemene og sånt som er på engelsk, ofte er programvare og sånn [er det veldig mange som har --]
2: [**ja, vi har alt på engelsk.**]

1: ja. # all programvare [og --]
2: [ja,]

Informant3 + Benedikte

1: der er én, jeg lurer på om min pc ble satt opp på norsk, jeg måtte ha en kjapt, så de hadde bare det,
2:

1: men **ellers, så skal alt settes opp på engelsk.**
2:

1:
2: ja,

1: **operativsystemer og office-pakker og alt.**
2:

--

Informant3 forklarte dette valget med at det er hensiktsmessig å unngå oversettelser mellom ulike versjoner av det samme programmet, og antydte også at engelske operativsystemer er gunstig når man likevel «skal skrive alt på engelsk».

Både informantutsagn og opplysninger fra kartleggingene tyder altså på at kommunikasjonen om og via forskjellige data- og operativsystemer medfører en anseelig andel engelsk også internt i bedriftene. De ansatte i denne studiens utvalgte bedrifter ser ut til å håndtere en god del engelsk i arbeidet med slike systemer. I kommunikasjonen via systemer og programvare som er utarbeidet kun på engelsk, og som brukes også av utenlandske samarbeidspartnere, vil engelsk naturligvis være selve arbeidsspråket. Men det kan også late til at enkelte datasystemer til bruk internt utvikles og anvendes kun i engelsk format, av andre praktiske årsaker ó i hensikt av å forenkle tilknyttede prosesser, for eksempel. Det er likevel rimelig å anta at forekomstene av engelsk tilknyttet ulike datasystemer begrenser seg til *ordnivå*, og at den muntlige kommunikasjonen i slike forbindelser for øvrig foregår på norsk. Slik fremstilte i alle fall Informant1 dette forholdet i Bedrift1:

Informant1 + Benedikte

(í)

1: så blir det lite hensiktsmessig å kalle det ledende dokumenter eller styrende dokumenter i hvis det ikke er det vi skal se etter [altså.]

2: [ja.]

Benedikte + Informant1

1: ja, det er jo upraktisk, [rett og] slett.

2: [ja.]

Informant1 + Benedikte

1: så det blir mer et navn enn et begrep nesten [altså]

2: [ja.]

1: ja.

2:

Benedikte

men det er jo også da bare på ordnivå, på en måte, for jeg vet ikke om det hender at dere slår over på setningsnivå, det er vel kanskje mer marginalt?

Informant1 + Benedikte

1: ja, det tror jeg er marginalt [ja.]

2: [ja.]

1: ja. så det blir mer sann sp- sp-

2:

Benedikte + Informant1

1: [ord for ord?]

2: [spesifikt,]

Informant1

ja, ord for ord.

--

Også Informant3 gav uttrykk for at bruken av engelske uttrykk i muntlige kommunikasjoner skyldes at engelske uttrykk i somme tilfeller er mer «dekkende for det du mener». Slike forekomster av engelsk må betraktes i sammenheng med bruken av engelskspråklige faguttrykk og produktbetegnelser (mer om dette i avsnitt 4.4).

4.3.2 Engelsk på nettsider

Bedriftene som de fire informantene representerte, hadde alle nettsider som var utformet på engelsk. Hjemmesiden til Bedrift1 inneholdt i tillegg muligheten for å skifte til norsk versjon. Denne muligheten skulle imidlertid tas vekk, i hensikt av å forenkle prosesser i tilknytning til nettsiden:

Benedikte + Informant1

(í)

1: og nettsider også, dere har jo begge deler, på både norsk og engelsk,
2:

Informant1

ja, vi har valgt det, men nå tror jeg, **vi holder på å utvikle en ny en nå, og den blir nok utelukkende på engelsk.**

Benedikte + Informant1

1: å, den gjør det? [ja, hva] er grunnen til det [valget?]
2: [ja.] [nei det,]

Informant1 + Benedikte

1: det er fordi at de som leser den, **altså det er for å forenkle prosedyrene for [oss da.]**
2: [ja.]

1: [fordi at du,] om endringer og alt skal gjøres i to språk, er mer komplisert [enn,] enn i ett.
2: [ja, rett og slett] [ja.]

1:
2: ja.

1: så for oss er det en mye enklere prosedyre, og **vi regner med at alle de som henvender seg til våre nettsider,**
2:

1: de kan [også,] eller **de behersker også engelsk da.**
2: [mm]

--

Ved å kun ha én versjon av nettsidene ville altså arbeidet knyttet til disse sidene bli enklere. Informant1 konstaterte at det i stor grad er utenlandske parter som har glede av slike sider.

Videre antas det at de som bruker disse sidene i alle tilfelle behersker engelsk, dermed er det mulig å ha kun ha én, engelsk versjon av nettsidene. Dette konstaterte også Informant2, i omtalen av de engelske nettsidene til Bedrift2:

Informant2 + Benedikte

(í)

1: [så det] vil si at **våre norske kunder, de er jo stort sett vant til å håndtere engelsk,**

2: [nettopp]

1: og vi slipper, vi har kun en nettside, så vi slipper å ha en trykk på norsk flagg [og trykk] på engelsk [flagg]

2: [ja] [ja]

--

Også hos Bedrift2 ser det altså ut til at hensynet til forenkling har vært avgjørende i valget av kun én, engelsk versjon av nettsidene. Også Informant4 synes å peke på dette hensynet som avgjørende i omtalen av de engelske nettsidene til Bedrift4:

Benedikte + Informant4

1: akkurat, men jeg ser, [*lang=Ser i brosjyrene*] for disse er jo, de ser litt om ut nettsidene, eller det er litt samme,
2:

1: og de er jo på engelsk [e] alt sammen,

2: [ja,]

1: [# [*lattermild*]] hva er grunnen til det?

2: [ja,]

Informant4 + Benedikte

1: nei, **det er fordi at vi er små og gidder ikke ha både norsk og engelsk versjon.**

2:

1: [og da må vi ha] engelsk.

2: [nei. netopp]

1:

2: ja.

1: ja. så vi har ikke prioritert å ha det på norsk, da.

2:

--

Den engelske utformingen av nettsidene til Bedrift4 hadde imidlertid ett unntak: Sidene og stedene som presenterte utlysninger av ledige stillinger i bedriften ó disse var utformet på norsk. Informant4 visste ikke om dette var gjort bevisst, men fortalte at bedriften som oftest

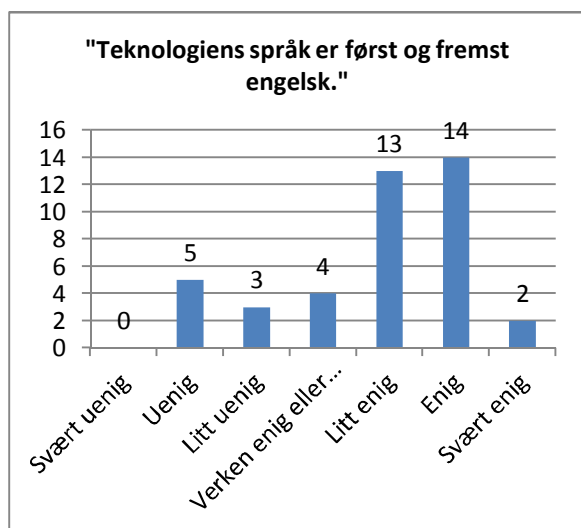
hadde ansatt folk med lokal tilknytning. Dette syntes å være tilfelle også i de tre andre bedriftene, samt i en del av bedriftene i de to kartleggingene (mer om dette i avsnitt 4.5.2).

Hos Bedrift3 var ett, enkelt produkt beskrevet på norsk, på bedriftens ellers engelske nettsider. I forklaringen av dette unntaket, konstaterte Informant3 at forhandleren av dette produktet (kun én mann) «var kun i Norge» ó av den grunn var informasjonen om dette produktet formulert på norsk. Det er rimelig å anta at Informant3 her mente at denne forhandleren kun hadde norske kunder, og at informasjonene om produktet derfor sto på norsk. I det hele ser praktiske hensyn altså ut til å være svært avgjørende i valget av språk på nettsider. Selv om utfallet av dette hensynet ikke alltid vil være valg av engelsk, vil engelsk i mange tilfeller være det mest praktiske valget.

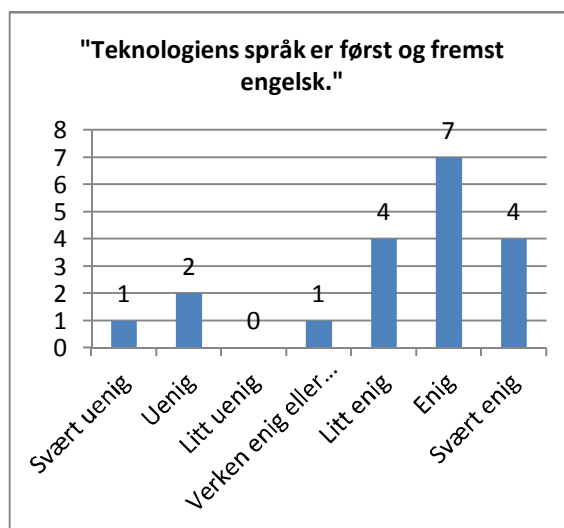
4.4 Engelsk om fag og produkter

4.4.1 Teknologiens språk er først og fremst engelsk

Enkelte av de tidligere undersøkelsene av språkforhold i næringslivet har antydnet at teknologiske utviklinger og teknologiske arbeidsdomener svært ofte er forbeholdt engelsk (for eksempel Språkrådet, 2005:36,41). I de to kartleggingene forsøkte jeg å fange opp dette forholdet ved å måle holdningene til utsagnet «Teknologiens språk er først og fremst engelsk»:

Figur 14: Teknologiens språk (Utvalg 1)⁴²

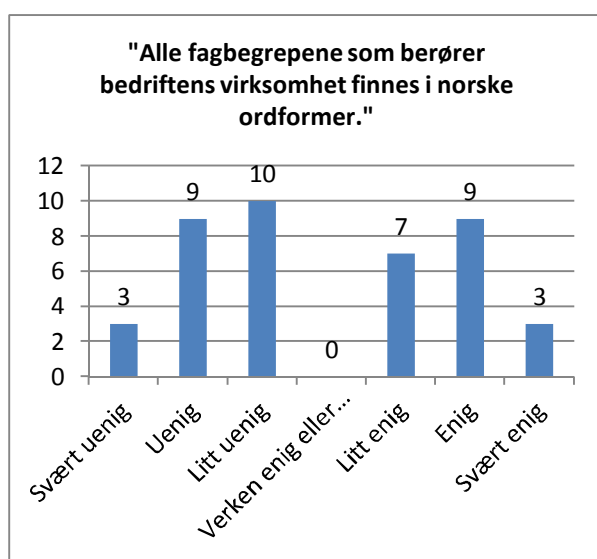

Figur 15: Teknologiens språk (Utvalg 2)

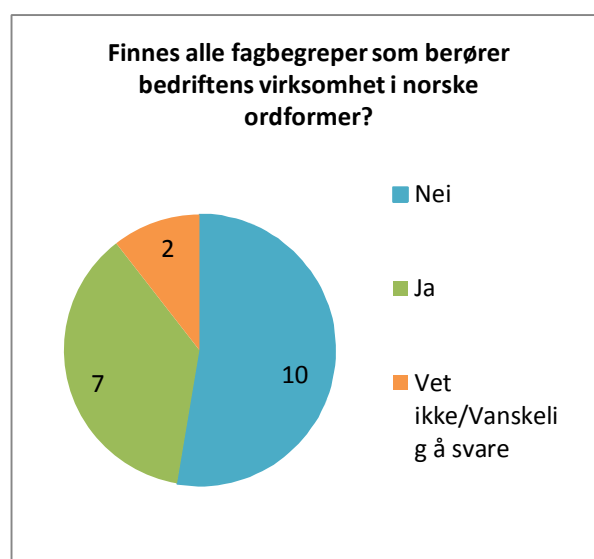
⁴² Én respondent har ikke svart på dette spørsmålet, dermed er det totale antallet svar her 41.

Flertallet av respondentene i de to kartleggingene i denne studien var altså enige i at engelsk er språket for omtale av nyere teknologier.⁴³

Begge kartleggingene inneholdt spørsmål om hvorvidt alle fagbegrepene tilknyttet virksomheten i de utvalgte bedriftene finnes i norske ordformer. Svarene på disse spørsmålene er ikke entydige, og det er vanskelig å spore noen sammenheng mellom svarene på dette spørsmålet og variablene i undersøkelsen. Omtrent halvparten av respondentene i det første utvalget (til sammen 20 respondenter) oppgir at alle de nødvendige fagbegrepene finnes på norsk, mens den andre halvparten (til sammen 22 respondenter) sier seg uenig i dette. Svarfordelingen i den andre kartleggingen var omtrent den samme:

Figur 16: Norske fagbegreper (Utvalg 1)

Figur 17: Norske fagbegreper (Utvalg 2)⁴⁴

I den andre kartleggingen var det imidlertid enkelte av respondentene som eksplisitt gav uttrykk for en mangel på norske fagbegreper:

«Samtaler med norske kunder da all vår terminologi og standardkontrakter er på engelsk.»

«Faguttrykk. Det finnes ikke gode norske ord som beskriver utstyret.»

⁴³ Det viste seg imidlertid at dette utsagnet kunne forstås på to måter; Enten som en deskriptiv angivelse av hvorvidt begreper om nyere teknologi oftest er engelske, eller som et utsagn av en mer normativ karakter, altså et utsagn om hvorvidt engelsk *bør* være teknologiens språk. Denne tvetydigheten kom frem da én av respondentene som her svarte *svært uenig* samtidig presiserte at mangel på norske faguttrykk er en årsak til bruk av engelsk.

⁴⁴ På grunn av den lite forklarende svarfordelingen i den første kartleggingen ble spørsmålet om norske fagbegreper gjort om til et ja/nei-spørsmål i den andre kartleggingen.

Disse svarene ble oppgitt som forekomster av engelsk der det også ville vært mulig å kommunisere på norsk. Bedriftene i dette andre utvalget var tilknyttet den internasjonaliserte, engelskspråklige olje- og gass-sektoren, i så måte var det mer nærliggende at disse bedriftene i større grad håndterer og omfattes av engelskspråklige betegnelser. Andelen som her har oppgitt at det skorter på norske fagbegreper, er likevel omtrent den samme som i det første utvalget. Også i denne forbindelse var de fire informantintervjuene et verdifullt supplement; Disse innhentet en del interessante opplysninger om tilgjengeligheten av norske fagbegreper. Informantene pekte særlig på nettopp de *internasjonale markedene* og *samarbeidsnettverkene* som årsak til at fagbegreper og produktbetegnelser ofte innarbeides på engelsk.

Informant1 uttrykket at det var lite hensiktsmessig å utvikle norske navn til produkter, ettersom de fleste av samarbeidspartnerne og kundene til Bedrift1 er utenlandske. Av den grunn er produktbetegnelser oftest engelske:

Informant1 + Benedikte

(í)

1: pluss at det er jo, ofte så er det jo, **det er nye produkter, [altså] nye ting som kommer til,**

2: [ja,]

1:

2: det er nettopp det

1: og i samhandel med utlandet, ikke sant,

2:

1:

2: mm

1: og da blir det naturlig at det har et engelsk navn

2:

1:

2: ja,

1: i all markedsføringssammenheng og i alt sãnn, så er det naturlig at det har et engelsk navn

2:

Benedikte + Informant1

(í)

1: fordi det vil tiltrekke seg det [utenlandske] markedet?

2: [ja]

1: ja akkurat.

2:

Informant1

og da bryr man seg liksom ikke med å utvikle noen gode begreper på norsk.

--

Informant2 fremstilte dette forholdet på en liknende måte. Han konstaterte at «fag er kurant på engelsk» og fortalte videre at de engelske faguttrykkene brukes også i internkommunikasjonen i Bedrift2:

Informant2 + Benedikte

(í)

1: [altså,] alle tekniske uttrykk, altså navn på produkter er på [engelsk.]

2: [jo --] [mm]

Benedikte + Informant2

1: mm. # men når dere, og når dere snakker om det her på huset, [på en måte, så--]

2: [da bruker vi de]

Informant2 + Benedikte

1: engelske [ordene.]

2: [ja.]

1:

2: mm

1: så vi forsøker ikke å fornorske de ordene.

2:

--

Informant2 bekreftet at mange av faguttrykkene i olje- og gassektoren er på engelsk, og fremholdt at det er lite hensiktsmessig å konstruere motsvarende norske betegnelser for engelske faguttrykk, ettersom det skaper ekstra arbeid og kun er forståelig for nordmenn. Konstateringen synes å implisere at det ikke har noen hensikt å konstruere norske faguttrykk, ettersom engelsk likevel er forståelig for alle de involverte aktørene.

Ved spørsmålet om hvorvidt engelsk brukes i tilfeller der det også ville vært mulig å snakke norsk, konstaterte Informant1 at engelske uttrykk muligens også brukes fordi «en føler at en har lettere for å beskrive noe ved å bruke et engelsk ord». Dette påpekte også Informant3, i forbindelse med dette samme spørsmålet. Informant3 mente at engelske begreper i enkelte tilfeller var «mer dekkende for akkurat det du mener», og at slike forekomster av engelsk hadde med betydningsnyanser å gjøre. Videre konstaterte han at enkelte uttrykk var best *innarbeidet* på engelsk, dette gjaldt blant annet en del engelske

forkortelser. Disse siste hadde også et motsvar i norsk, men oftest var det de engelske uttrykkene som ble anvendt. Informanten forklarte videre at:

Benedikte + Informant3

(i)

1: men når kundene er, når dere samarbeider med norske aktører, # og kjøper inn deler fra dem,
2:

1:
2: mm

1: er det de samme standarddokumentene eller,
2:

Informant3 + Benedikte

1: ja, [e # sånn som denne tegningen, den sender vi til] da. de som skal levere.
2: [det blir jo litt annerledes, for dette er jo tegninger som går ut, men]

1: det er en elektrisk tegning.
2:

1:
2: ja

1: så de som skal levere denne "junction boksen" her, altså en koplingsboks,
2:

1:
2: ja,

1: de får den tegningen på engelsk.
2:

1:
2: ja.

1: {uforståelig} produsert den sånn.
2:

1:
2: # ok.

1: så det, men det er jo sånn som nå sa jeg "junction boks" i stedet for koplingsboks.
2:

Benedikte

ja, du sa begge deler.

Informant3 + Benedikte

1: [ja.]
2: [[lattermild]]

1: men det kan nok også fort hende, at jeg sier ting på engelsk, og så kan jeg av og til si det på norsk etterpå.
2:

1: [fordi at] det er, enkelte ting er bare innarbeidet på engelsk.
2: [men da --]

Benedikte + Informant3

1: ja. [rett] og slett.

2: [ja

1: så det har på en måte ikke så veldig mye å si hvem kunden er da, kanskje

2:

Informant3 + Benedikte

1: **nei. du kan si, alle vet, de norske kundene vet jo hva en junction boks er.**

2:

--

Også Informant2 pekte på at bruken av slike engelske forkortelser utgjør en form for stammespråk i bransjen. Informantenes utsagn synes å sette bruken av engelsk om tekniske løsninger og produkter i sammenheng med den omfattende dokumentasjonsvirksomheten og bruk av engelsk i *skriftlige sammenhenger*. Ettersom teknologien alltid er fremstilt på engelsk i skriftlig dokumentasjon, brukes engelske betegnelser også en del i muntlige kontekster.

Også spesialiseringen av verdens industrivirksomheter synes å innvirke på språksituasjonen i de enkelte bedriftene i denne studien: Utviklingen mot snevrere, mer spesialiserte produksjoner har skapt og skaper et stadig større behov for samarbeid på tvers av landegrenser, og dermed et større behov for et felles *lingua franca*. Industriprodukter utvikles og omsettes i dag i svært internasjonaliserte markeder, og bidragene til den enkelte bedrift utgjør ofte bare ett av svært mange bidrag til ett og samme prosjekt eller produkt. Informant2 beskrev dette forholdet slik:

Informant2 + Benedikte

1: [ja, det er det internasjonale markedet som er] det viktige for oss.

2: [eller er det-- ja.]

1:

2: ja

1: men jeg vil jo si at hovedvekten av kundene er norske.

2:

1:

2: okei?

1: men, våre norske kunder er jo internasjonale så,

2:

1: [**våre**] **produkter, de er jo, de ser vi jo ytterst sjelden i Norge,**

2: [mm]

1: de havner i Singapore eller de havner i Korea eller de havner i Kina eller de havner i Brasil eller,

2:

1:
2: ja nettopp,

1: [uten] å komme til Norge,
2: [for d--]

Benedikte + Informant2

1: for dere selger, altså dere produserer jo komponenter til større [ting, som da havner --]
2: [ja v- de- dette]

Informant2 + Benedikte

1: er jo maskiner vi produserer, *{Viser til noen bilder på veggene}* bare noen eksempler på noe [vi] produserer,
2: [ja]

1: men vi produserer, altså det er sånn typiske produkter.
2:

1: altså, det er jo # [**det er jo**] små deler av et stort [puslespill,]
2: [*{uforståelig}*] [ja,]

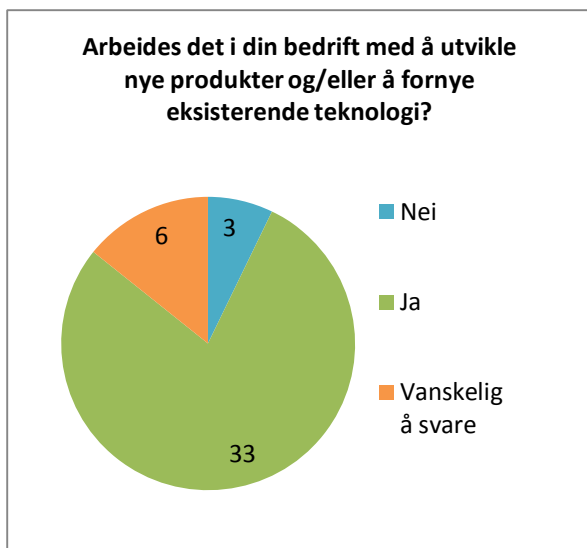
1: det er helt klart.
2:

--

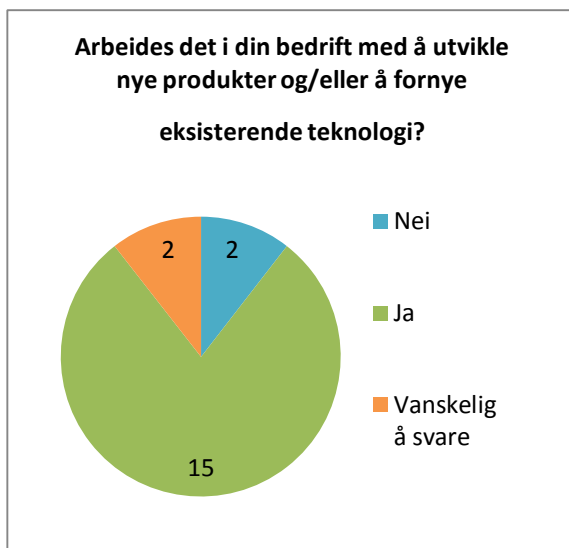
Denne konstateringen kan fungere godt som forklaring av at «teknologiens språk først og fremst er engelsk»: Nettopp fordi utviklingen av nye produkter og teknologier i dag innebærer samarbeid mellom en rekke ó stadig mer spesialiserte ó nisjeprodusenter fra ulike land i verden, vil også behovet for et lingua franca være stadig større. Slik favoriseres engelsk ó vår tids fremste lingua franca ó i omsetningen av nye teknologier. Produkter og teknologier både markedsføres og omsettes i svært internasjonaliserte markeder; Selv om en norsk bedrift har en norsk kunde, er kanskje kundens kunder utenlandske, hvilket gjør engelske produktomtaler nødvendig. På denne måten bidrar spesialiseringen av verdens industrivirksomheter til at teknologiens språk i stadig større grad er engelsk.

4.4.2 Innovative virksomheter, men lite språklig innovasjon

Innovativ virksomhet er ó som tidligere nevnt ó betegnende for en god del av den maritime industrien i Norge. Dette ser også dataene fra de to kartleggingene ut til å bekrefte:

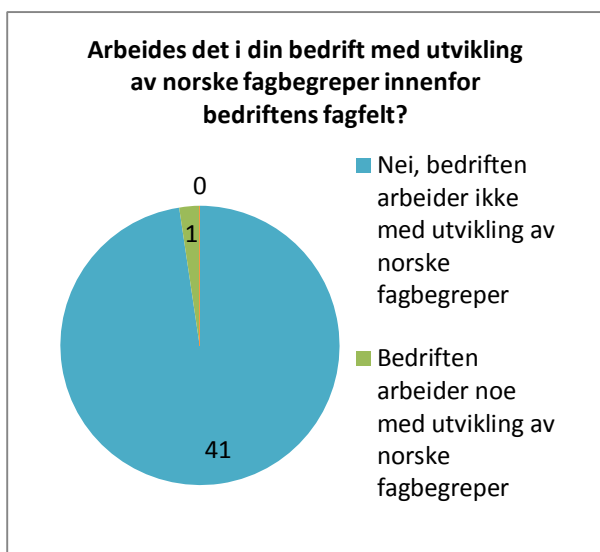

Figur 18: Innovativ virksomhet (Utvalg 1)

Figur 19: Innovativ virksomhet (Utvalg 2)

Utviklingen av nye teknologier medfølges likevel ikke nødvendigvis av utvikling av nye norske fagbegreper:

Figur 20: Språklig innovasjon (Utvalg 1)⁴⁵

Det var ikke å forvente at mange ville anse arbeidet med å utvikle fagterminologi på norsk som en vesentlig del av virksomheten i deres bedrifter. Det er likevel noe overraskende at bare én av de førtito respondentene i det første utvalget oppgav at det arbeides *noe* med norske fagbegreper i tilknytning til bedriftens virksomheter. Det er mulig at denne

⁴⁵ Ettersom nær alle respondentene i det første utvalget svarte at det ikke arbeides med utvikling av norske fagbegreper i deres bedrifter, ble ikke dette spørsmålet tatt med i den andre kartleggingen. I den andre kartleggingen ble forholdet mellom bruk av engelsk og tilgjengelig fagterminologi på norsk undersøkt ved utsagnet «Bruken av engelsk skyldes ofte at tekniske og/eller fagspesifikke begreper ikke finnes på norsk».

svarfordelingen skyldes selve spørsmålsformuleringen; Denne kunne kanskje forstås som et spørsmål om hvorvidt terminologiarbeid utgjør et eget arbeidsfelt i bedriftene, hvilket er lite sannsynlig. Av den grunn bør en være forsiktig i fortolkningen av svarfordelingen ved dette spørsmålet. Det kan like fullt se ut til at det bedrives nokså lite utviklende språkarbeid i de utvalgte bedriftene, også data fra intervjuene peker i denne retningen.

Ingen av informantene visste om noen databaser eller registre med oversikt over norsk fagterminologi tilknyttet virksomhetene i deres bedrifter. I den forbindelse forklarte Informant1 også at en del begreper tilknyttet virksomheten i Bedrift1 er importert fra engelsk:

Informant_1 + Benedikte

1: ja. # vi har nok ikke det, altså, fordi at **det er veldig mange sånne termer som er tatt inn hos oss da**,
2:

1: som går på transportjuss, for eksempel [altså] hvordan ansvar fordeler seg [og sånn]
2: [ja] [mm]

1: men ofte så kommer det, **det kommer ofte fra engelskspråklige land** ikke [sant] altså,
2: [ja]

1: eller det blir bygd opp på engelsk språk, og det blir ofte forklart også på engelsk språk,
2:

1: altså **det blir ikke oversatt til norsk, gjerne**.
2:

1:
2: nei

1: men det fins jo, innenfor begrensede deler, så finnes det norske oversettelser og sånn da,
2:

1: men det blir mer innenfor begrensede temaer.
2:

--

En del av de aktuelle fagbegrepene tilknyttet virksomheten til Bedrift1 var altså engelskspråklige uttrykk som var tatt i bruk også i internkommunikasjonen i bedriften. Som vi har sett, gav Informant1 også uttrykk for at de ansatte må forholde seg til en god del «teknisk komplisert engelsk språk» i omtalen av engelskkompetansen til de ansatte i hans bedrift, samt at en del begreper tilknyttet datasystemer og programvare her kun ble brukt i engelske ordformer, deriblant «governing documents». Det kan se ut til at en del av de relevante fagbegrepene tas inn og innarbeides på engelsk, uten nødvendigvis å få noe norsk motsvar. Også i Bedrift3 syntest en del tekniske uttrykk å være innarbeidet i engelsk ordform, blant annet en del forkortelser av engelske begreper:

Informant3 + Benedikte

1: en GA, "general arrangement", altså det er jo forkortelser på tegningene, det er det jo.

2:

1:

2: ja.

1: så en GA, det er jo, det er en oversiktstegning.

2:

1:

2: åja,

1: en elektrisk tegning, det er en "terminal + [pron=uklart] arrangement" eller et eller annet sånn,

2:

1:

2: mm

1: og så er det "p & id" da, den er jo alltid engelsk. det er "process og instrument # diagram"

2:

1: [de går] allt- det snakker vi alltid engelsk på.

2: [akkurat.]

Benedikte + Informant3

1: # ja, om? altså, dere bruker [de engelske ordene om det,]

2: [**ja. da bruker vi p & id**]

Informant3 + Benedikte

1: da er [det,] [lang=Leter i papirene]

2: [ja.]

(í)

1: så det er et, men på norsk, så kan du vel i utgangspunktet si prosess- og instrumentdiagram.

2:

1: [så det] blir jo p & id, **men du sier det jo på [engelsk da.]**

2: [ja] [det går]

(í)

1: **så du bruker jo den engelske betegnelsen også da, for så vidt, på p & id.**

2:

1: **og det samme gjør du på en GA. [altså] en oversiktstegning.**

2: [mm]

1: {uforståelig} dem har jeg fått inn i permen, men [dette må,] alt dette må "files"

2: [ja [leende]]

--

Også denne fremstillingen tyder på at en del faguttrykk ó kanskje særlig begreper brukt i skriftlige fremstillinger ó blir innarbeidet på engelsk. Informant3 bemerket også nettopp at somme begreper «bare er innarbeidet på engelsk», og konstaterte at slike utgjorde en form for

bransjesjargong. I begge de to fremstillingene over synes det først og fremst å være hensynet til hva som er *praktisk*, som er avgjørende for språkvalgene; Dette hensynet vil nok i en del tilfeller medføre innføringen av engelske uttrykk, ettersom oversettelser og språklig nyskapning er mer arbeidskrevende.

Informant4 fortalte at det eksisterer mange norske uttrykk om skipsbygging, og at mange slike også er i bruk i Bedrift4 i dag ó både i internkommunikasjon og mot norske kunder. Ettersom skipsbygging har foregått i regionen til Bedrift4 i mange år, er det rimelig å anta at disse begrepene har en slags forankring i industrihistorien. Informant4 konstaterte at de motsvarende engelske betegnelsene naturligvis brukes i kommunikasjonen med det internasjonale markedet, men i internkommunikasjonen antok han at det sjelden var problemer med å finne norske faguttrykk. Han antok imidlertid at situasjonen nok var en annen i underavdelingen som jobber mot offshoremarkedet:

Informant4 + Benedikte

1: innenfor offshore, tror jeg,

2:

1:

2: ja,

1: der er det mye mer engelsk [for] der fins det masse uttrykk som ikke fins på norsk kan du [si]

2: [ja] [ja,]

Benedikte

hva er det for slags,

Informant4 + Benedikte

1: nei, alt som har med oljeboring og sånt noe,

2:

1: det var jo ingen som drev med det før [nitten] sekstini her i Norge, ikke sant,

2: [nei]

Benedikte + Informant4

1: nettopp. men du tror du de også, for de som jobber der borte er jo fortsatt norske,

2:

1: snakker de mye engelsk seg imellom tror du? eller [tror du --]

2: [hvem da?]

1: e de som jobber i Kristiansand som jobber mot offshoremarkedet,

2:

Informant4

ja, nei, de snakker bare norsk sammen.

Benedikte + Informant4

1: ja. [mm]

2: [ja]

1: men det er kanskje mer begreper da, at de bytt- må putte inn litt,

2:

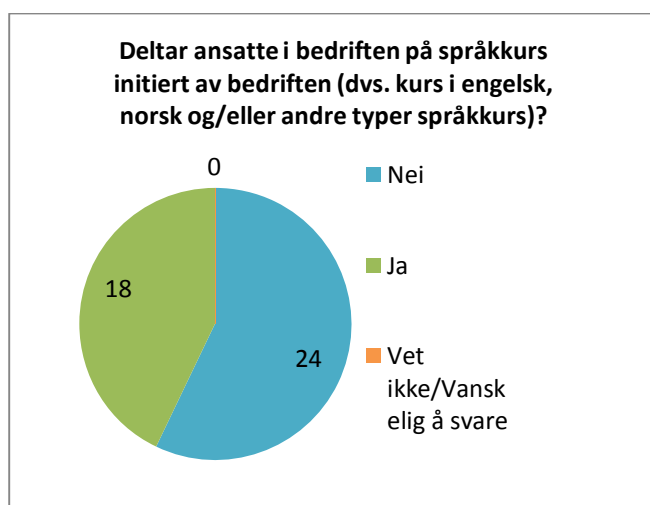
Informant4

ja, altså, de blander inn engelske ord da, ikke sant,

--

I Bedrift4 brukes altså en del engelske fagbegreper om oljeindustri og offshorevirksomhet, selv om kommunikasjonen for øvrig foregår på norsk. Vi har sett at også kommentarer i den andre kartleggingen pekte på dette forholdet. Det kan altså se ut til at en del av faguttrykkene i denne sektoren kun finnes og brukes i engelske ordformer, uten å være eller bli oversatt. Informant4 peker også på et vesentlig aspekt som vedrører språkforhold i offshorebransjen: Denne næringen har fra begynnelsen av vært preget av internasjonale samarbeid. Fagbegrepne tilknyttet denne sektoren er av den grunn forankret i nasjonale industrihistorier i like stor grad som uttrykk tilknyttet skipsbygging og andre mer tradisjonelle industrier.

Resultatene som tilsier at det arbeides lite med å utvikle norske fagbegreper i takt med utviklingen av nye teknologier, må likevel ikke tolkes som et uttrykk for at det ikke bedrives noen form for språkarbeid i bedriftene. Resultater fra både kartleggingene og intervjuene antyder at det foregår noe slikt arbeid i de utvalgte bedriftene, blant annet svarene ved spørsmålet om hvorvidt ansatte deltar på språkkurs initiert av bedriften:

Figur 21: Språkkurs initiert av bedriften (Utvalg 1)

Selv om det ikke er mulig ó ut ifra disse svarene ó å vite hva slags språkkurs det her er tale om, er svarfordelingen et uttrykk for at det foregår noe språkarbeid i en god del av bedriftene. Én av respondentene i dette utvalget skrev i denne forbindelse:

«Vi har arbeidere fra forskjellige utland, så som Polen, Romania, Ukraina, Russland. All informasjon om sikkerhet, miljø samt "safety reports" etc gis ut på norsk, engelsk, polsk, russisk og rumensk språk. Sikkerhetshåndbøker o.l. deles ut på samme språk som den ansatte eller innleide har som morsmål. Vi har flerspråklige i ledelsen og innen HMS som sørger for at all nødvendig informasjon forefinnes på den ansattes morsmål, eller godt kjent og forståelig målføre for den ansatte.»

Denne samme respondenten oppgav samtidig at det ikke arbeides med utvikling av fagterminologi i hans/hennes bedrift. En liknende situasjon var å spore i Bedrift2; Der hadde ledelsen iverksatt språkkurs i hensikt av å forbedre kommunikasjonen i bedriften. Like fullt var «alle tekniske uttrykk» på engelsk. I det hele danner resultatene i denne undersøkelsen et bilde av at det bedrives nokså lite *utviklende* språkarbeid i de utvalgte bedriftene. Hensynet til hva som er praktisk synes å i det fleste tilfeller å være bestemmende for språklige valg ó av den grunn fortjener dette aspektet et eget avsnitt.

4.5 Valg av språk er valg av hva som er praktisk

4.5.1 En gyllen regel om hensiktsmessighet

Vi har tidligere sett at en del skriftlige kommunikasjoner og korrespondanser formuleres på engelsk, av hensyn til at kommunikasjonen med tiden kanskje vil skulle deles. Hensynet til hva som er praktisk gunstig synes også ó naturlig nok ó å være det som avgjør spørsmål relatert til språkvalg i bedriftene i denne studien. Informant3 avviste at bruken av engelsk i noen tilfeller skyldes prestisje, og fremholdt at det først og fremst er *praktiske hensyn* som bestemmer valget av det ene eller det andre språket. Videre la han til at

Informant3 + Benedikte

1: er lite prinsipper ute og går på akkurat [det, altså.]

2: [*latter*]

1:

2: [*latter*]

1: vi skal jo overleve og, så vi er jo nødt til å [tilpasse] oss det som vi har behov for.

2: [ja.]

--

Informant1 understreket i en liknende forbindelse at det var *hensiktsmessig* at enkelte rapporter og dokumenter var forståelige også for ikke-norsktalende, «så vi slipper å sitte og oversette hva vi selv har opplevd». Informant4 konstaterte at Bedrift4 bruker norske fagbegreper så lenge det er mulig, og fremholdt at han ikke trodde noen i hans bedrift syntes det var «kjekt å pynte seg med engelske ord». Også i Bedrift4 var hensiktsmessighet er bestemmende for hvilket språk bedriftens produksjonstegninger formuleres på:

Benedikte + Informant4

1: hva er grunnen til at det er det, eller hva er grunnen til at noen er på norsk og noen [er på --]

2: [åja, nei]

Informant4 + Benedikte

1: det er litt sånn, hva er hensiktsmessig.

2:

1:

2: ja,

1: [sånn at] vi har ikke noe veldig bevisst, altså vi har et bevisst forhold til det at

2: [nettopp]

1: # at hvis det er helt internt, og det er ikke noe # så lager vi det bare på norsk [liksom,]

2: [ja,]

--

Hensynet til hva som er praktisk og hensiktsmessig vil i en del slike tilfeller innebære at dokumenter, produktbetegnelser og fagbegreper foreligger kun i engelske utgaver og ordformer. I enkelte andre tilfeller vil dette samme hensynet like fullt innebære at korrespondanser og dokumenter kun er formulert på norsk, slik det går frem av sitatet over. Også Informant2 bemerket dette:

Benedikte + Informant2

(í)

1: har ikke alltid så mye [å si {uforståelig}]

2: [**men jeg er**]

Informant2

ganske pragmatisk i forhold til språk,

vi ønsker ikke å bruke energi på engelsk hvis ikke vi trenger å bruke energi på engelsk.

--

Hensynet til hva som er praktisk gunstig ser ut til å være det viktigste opphavet til fordelingen mellom norsk og engelsk i de utvalgte bedriftene, der norsk er det dominerende språket på muntlige språkdomener, mens de fleste skriftlige domener er forbeholdt engelsk, slik vi også så i avsnitt 4.2.

4.5.2 Naturlige skillelinjer mellom norsk og engelsk

Alle de fire informantene bemerket at vekslingen mellom norsk og engelsk gikk «veldig naturlig» i deres bedrifter. Som svar på spørsmålet om hvorvidt engelsk brukes i situasjoner der det egentlig ikke er nødvendig, fortalte Informant1 at:

Informant1 + Benedikte

1: det kan jo være at en av og til føler at en har lettere for å beskrive noe ved å bruke et engelsk ord da.

2:

1:

2: ja

1: men vi har ikke noe sånn problematikk med å skille,

2:

1: det går [ve-] **det går veldig naturlig [her]** på [**det også**] **snakke norsk og, og engelsk.**

2: [nei.] [ja.] [mm]

1:

2: ja.

1: **det er veldig naturlige grenser mellom det.**

2:

--

Han forklarte videre at de ansatte i hans bedrift skifter mellom norsk og engelsk mange ganger daglig, og at de derfor må være innstilt på å kunne snakke både norsk og engelsk i de fleste situasjoner. Informant1 konstaterte at denne situasjonen krever en nokså høy grad av engelskkompetanse hos de ansatte. Også Informant4 bemerket at fordelingen mellom de språkene faller seg nokså naturlig:

Informant4 + Benedikte

1: men det kan jo være, for eksempel at em # selve regnskapet vårt går på norsk,
2:

1:
2: mm,

1: så kan det jo være det at vi gjør kalkyler og sånt noe mot amerikanske prosjekter,
2:

1: [og da går jo alt på engelsk] igjen ikke sant,
2: [ja akkurat ja.]

Benedikte

ja, nettopp.

Informant4 + Benedikte

1: ja. så det, folk er jo litt fl- jeg tror det er liksom sånn, **man tenker ikke over det**,
2:

1:
2: nei, akkurat,

1: **det er jo litt naturlig, liksom**,
2:

1: [**hva man skal bruke**]
2: [da må man--]

--

Informant4 antok at det er ingeniørene og prosjektlederne i Bedrift4 som oftest bruker engelsk, fordi disse «bruker engelsk mye som arbeidsspråk». På spørsmålet om hvorvidt ansatte i noen tilfeller veksler mellom bruk av norsk og engelsk, svarte han antok at «alle bruker norsk hvis det er mulig»⁴⁶. Informant3 fortalte at det rådet en avslappet holdning til fordelingen mellom norsk og engelsk i hans bedrift. Også her syntes de to språkene å ha forholdsvis adskilte bruksområder:

Informant3 + Benedikte

1: # ja, det, du kan jo godt si det, til hverdag, altså **daglig bruk er norsk, men alt på pcen er engelsk**,
2:

1: **og i telefonen er det òg nesten det**.
2:

1:
2: ja, nettopp ja

⁴⁶ Dette utsagnet bør oppfattes som en omtale av muntlig språkbruk i Bedrift4, ettersom det ble uttrykket i en kontekst der det var tale om muntlige kommunikasjoner, og det dermed er rimelig å anta at det var slike Informant4 siktet til.

1: så det er klart, det blir jo veldig, det blir jo mye engelsk.

2:

--

Informantenes beskrivelser av språkfordelingen i deres bedrifter kan tyde på at bruken av norsk og engelsk er lite overlappende; Det synes å eksistere nokså definerte grenser mellom domener for norskspråklig kommunikasjon og domener for engelskspråklig kommunikasjon. Dersom vi sammenholder sitatene over med informantenes beskrivelser av språkbruken i skriftlige kommunikasjoner, kan det også late til at norsk dominerer på enkelte *uformelle* språkdomener ó «til hverdag og daglig bruk», mens mer formell kommunikasjon i det skriftlige foregår på engelsk. Informant4 gav eksplisitt uttrykk for nettopp dette:

Benedikte + Informant4

(í)

1: er det, når marinen forsvinner som kunde, da vil det bli den kompositt- og teknologidelen som tar over markedet?

2:

Informant4 + Benedikte

1: ja, # og da blir det mer og mer på engelsk,

2:

1:

2: ja

1: fordi at, mot sjøforsvaret, for eksempel, så kan vi jo sende e-post og telefoner og alt, fakser og alt

2:

1: eller, vi kan i hvert fall kommunisere uformelt på norsk da. ikke sant,

2:

--

E-postkommunikasjon synes imidlertid å befinne seg i en mellomstilling mellom en skriftlig og en muntlig, en formell og en uformell sfære, ettersom e-post brukes til en del ulike kommunikasjoner. Dette språkdomenet er således et unntak fra de ellers nokså definerte, naturlige skillelinjene mellom domener for bruk av norsk og domener for bruk av engelsk.

I somme tilfeller var det ikke like åpenbart at årsakene til språkvalgene skyldtes praktiske hensyn; Informant3 gav blant annet uttrykk for at det ikke alltid var selvsagt hvorfor e-postkontakten mellom norske selskaper foregikk på engelsk. Han antok at dette hadde sammenheng med at «noen har nok det som offisielt språk utad». En del av respondentene i kartleggingene tilhørte bedrifter med engelsk som offisielt språk, noe enkelte også kommenterte i nettskjemaene:

«Det offisielle språket i bedriften er engelsk. All ekstern kommunikasjon er derfor engelsk, mens kommunikasjon internt er styrt om det er engelskspråklige til stede (muntlig).»

«Engelsk er hovedspråk i konsernet»

«ERP systemet vårt er kun på engelsk, dette gjelder så vel administrasjon som i produksjon. Men kommunikasjon per mail eller muntlig går på norsk internt. Ekstern kommunikasjon er 95% engelsk.»

Vedtak om engelsk som konsernspråk kan medføre at også kommunikasjon med norske aktører foregår på engelsk, selv om dette i første instans er mindre praktisk og naturlig enn å kommunisere på norsk. På spørsmålet om årsaken til at så mange skriftlige dokumenter er på engelsk, antydte Informant2 at slike praksiser kanskje har blitt en «bransjeregne», en slags trend med opprinnelse i situasjonen hos de store oljeselskapene som begynte tidlig å bruke bare engelsk:

Benedikte + Informant2

1: ## hva tror du er grunnen til at alle disse dokumentene er, for det er det alle sier,
2:

1: disse standarddokumentene som [verserer,] og dokumentasjon, det er alltid på engelsk,
2: [mm]

1: selv om det bare brukes i Norge, det er jo litt komisk.
2:

Informant2 + Benedikte

1: ja, nei, det er egentlig ganske, det er egentlig et veldig godt spørsmål.
2:

1: det er egentlig et veldig godt spørsmål.

1: ## jeg tror nok kanskje litt av bakgrunnen kan være noe av det samme # bakgrunnen som vi har,
2:

1: at hvis om, dersom at det skal leses av [noen engelske] så er det på engelsk likevel og,
2: [ja,]

1:
2: mm,

1:
2: ## tror du det

1: [og så er det] kanskje blitt litt sånn bransjeregne at em
2: [har noen--]

Benedikte + Informant2

1: # har det noe med prestisje å gjøre på noen [måte?]

2: [nja,]

Informant2 + Benedikte

1: [kanskje,] kanskje?

2: [eller,]

1:

2: ja,

1: kanskje, mange oljeselskaper begynte tidlig å bruke bare engelsk,

2:

1: vi jobber opp imot dem, ok, ja, "de gjør det, da må i hvert fall vi [gjøre det"] så, kanskje litt sånn også?

2: [[lattermild]]

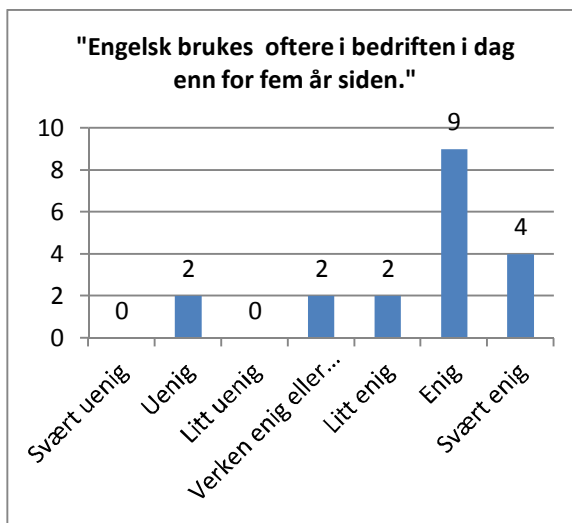
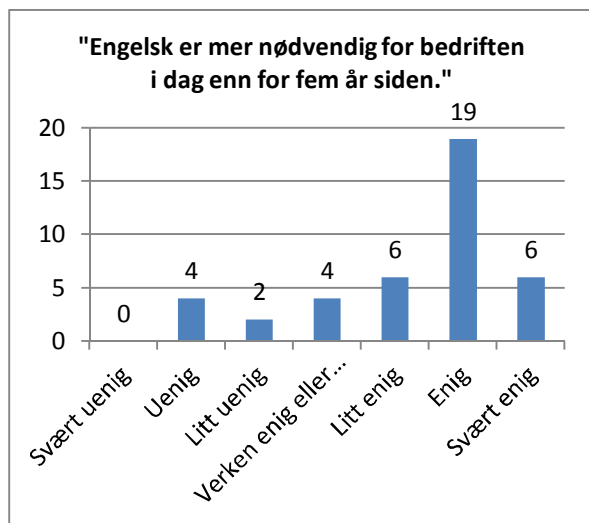
--

Informant2 antyder her at både praktiske hensyn og en slags bransjetrend bidrar til bruk av engelsk i skriftlige kommunikasjoner. En slik trend kan fremstå som motstykket til normen om valg av språk i henhold til praktisk hensiktsmessighet ó i alle fall dersom det innebærer at den eksterne kommunikasjonen også med norske kunder må foregå på engelsk. Bruk av engelsk i slike skriftlige kommunikasjoner rettet mot større selskaper kan imidlertid også skyldes at slike selskaper ofte har ansatte med ulike nasjonaliteter. Informant3 fortalte at en del av kommunikasjonen med større norske selskaper foregår på engelsk, fordi disse bedriftene har en del utenlandske ansatte. Han antydte at dette var en utvikling i forhold til hvordan det tidligere hadde vært. Innlemmelsen av norske bedrifter i utenlandske storkonserner og andre endringer i bedriftsstrukturer er svært aktuelle utviklinger idet verdens økonomier blir stadig mer globaliserte. Slike omorganiseringer endrer selve arenaene for språkproduksjon og dermed også grensene mellom arenaene for bruk av nasjonalspråk og *lingua franca*-språk. De ulike betydningene av uttrykket «internt i bedriften», beskrevet i avsnitt 4.2.1, understreker hvordan ulike bedriftsstrukturer er opphav til ulike skillelinjer mellom arenaer for bruk av norsk og arenaer for bruk av engelsk.

4.6 Utvikling og fremtidsutsikter

4.6.1 Engelsk som stadig viktigere?

Flertallet av respondentene i de to kartleggingene oppgav at engelsk er mer nødvendig⁴⁷ for bedriften i dag enn for fem år siden:

Figur 22: Nødvendigheten av engelsk i dag (Utv.1)⁴⁸ Figur 23: Bruken av engelsk i dag (Utvalg 2)

I den andre kartleggingen ble respondentene også spurt om hvorvidt de mente at norsk har tapt bruksområder til engelsk innenfor aktiviteten i deres bedrifter. Svarene fordelte seg slik:

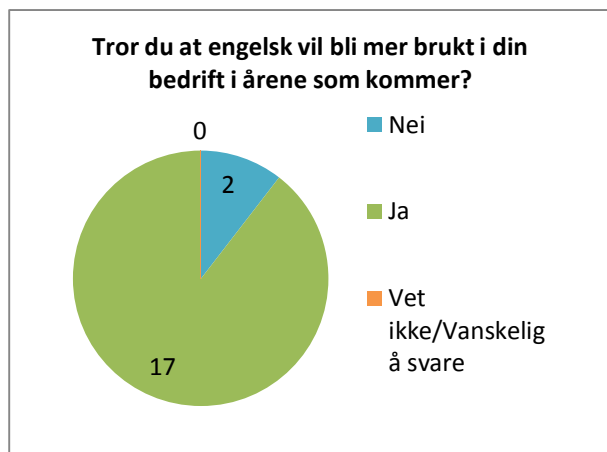
Figur 24: Utviklingen i bruksområder for norsk (Utvalg 2)⁴⁹

⁴⁷ Slik det går frem av figurene, ble formuleringen «er mer nødvendig» endret til «brukes oftere» i den andre kartleggingen, for å gjøre spørsmålet mer konkret. Det er likevel grunn til å tro at de to spørsmålene ble oppfattet nokså likt, og at svarene på de to spørsmålene således lar seg sammenholde.

⁴⁸ Én respondent har ikke svart på dette, dermed er det 41 som her er det totale antallet svar.

⁴⁹ Én respondent har ikke svart på dette spørsmålet, dermed er det totale antallet svar her 18.

Denne andre kartleggingen bad respondentene om å oppgi en fremtidsspådom om hvordan de antok at andelen engelsk i deres bedrifter vil komme til å utvikle seg med årene. Sytten av nitten respondenter oppgav her at de antok bruken av engelsk vil tilta med årene:

Figur 25: Bruken av engelsk i årene som kommer (Utvalg 2)

Selv om norsk ble ansett som bedriftenes hovedspråk av de fleste respondentene i de to kartleggingene, antyder de to også at engelsk er viktigere for bedriftene i dag enn tidligere, og muligens at det også blir stadig viktigere. Informant1 knyttet den tiltakende bruken av engelsk til en økning i andelen skriftlig kommunikasjon: Utviklingen har gått i retning av at mer og mer kommunikasjon foregår *skriftlig*, særlig på grunn av at mye kommunikasjon i dag skjer per e-post; Dét gjør det viktigere enn tidligere at de ansatte behersker engelsk, hevdet han. Også de andre informantene antydte en større andel engelsk i deres bedrifter enn tidligere. Denne utviklingen ble særlig tilskrevet tilknytningen til offshoresektoren, der det stilles en rekke krav om skriftlig dokumentasjon og der mange av faguttrykkene er engelske. I Bedrift1 og i Bedrift4 var aktiviteten tilknyttet offshoremarkedet skilt ut som et eget søsterselskap/et eget bedriftsledd, og både Informant1 og Informant4 fortalte at engelsk var mer brukt i disse bedriftsleddene.⁵⁰ Bedriftene i begge de to kartleggingene opererer i internasjonaliserte markeder der aktører fra en rekke ulike land er involvert i de samme arbeidsprosessene ó behovet for et lingua franca er av den grunn betraktelig. Det kan se ut til at de senere årene har ført med seg en økende andel engelsk for de norske bedriftene som er en del av det maritime næringssegmentet.

⁵⁰ Det er grunn til å tro at de mer tradisjonelle segmentene av den maritime sektoren – verfts- og utstyrsindustrien – i mindre grad er preget av et slikt internasjonalt, engelsk fagspråk, og at historien har forsynt disse industriene med mer nasjonalt pregede fagtermer. Dette konstaterte Informant4, som antydte at det sjelden var vanskelig å finne norske uttrykk om skipsbygging, men at dette var annerledes i offshoresektoren, fordi en rekke uttrykk om oljeboring ikke finnes på norsk.

Selv om bruken av engelsk har tiltatt de siste årene, er det ikke avgjort at denne utviklingen vil fortsette i årene fremover. Flere av informantene gav uttrykk for at andelen engelsk i deres bedrifter i dag er på et nivå som reflekterer nødvendighet, og at bruken av engelsk nok ikke vil komme til å tilta videre, fordi norsk stort sett brukes der det er mulig. Informant1 konstaterte at andelen engelsk varierer fra dag til dag, og uttrykket videre at:

Informant1 + Benedikte

1: jeg tror det kommer til å holde seg relativt stabilt, jeg, i forhold [til] sånn som det er nå.

2: [ja]

1:

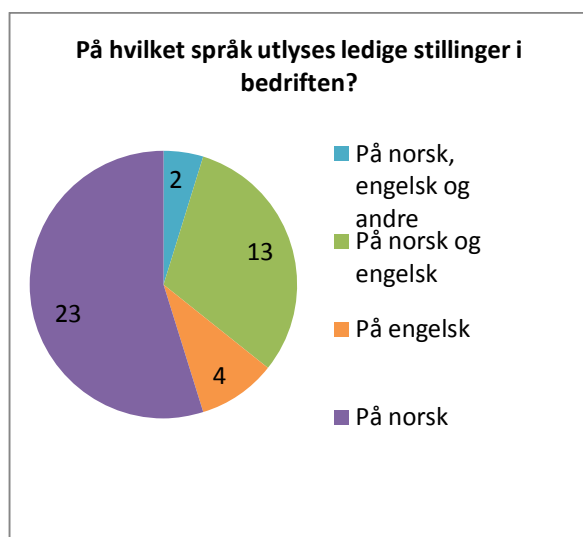
2: m

1: men det [har vært] en utvikling, men jeg ser ikke at den kommer til å fortsette noe særlig.

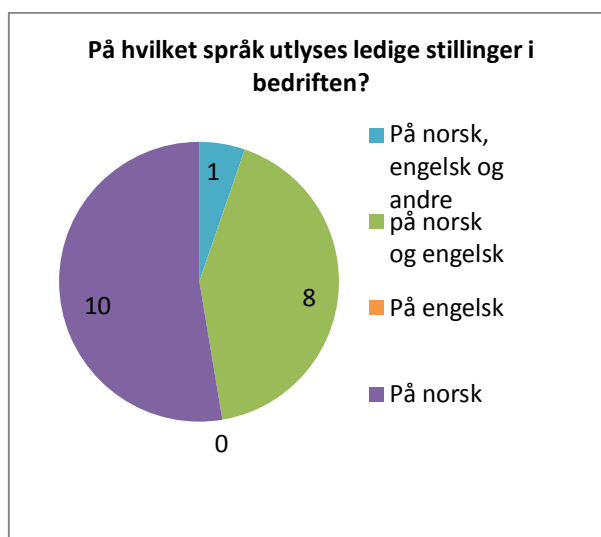
2: [mm]

--

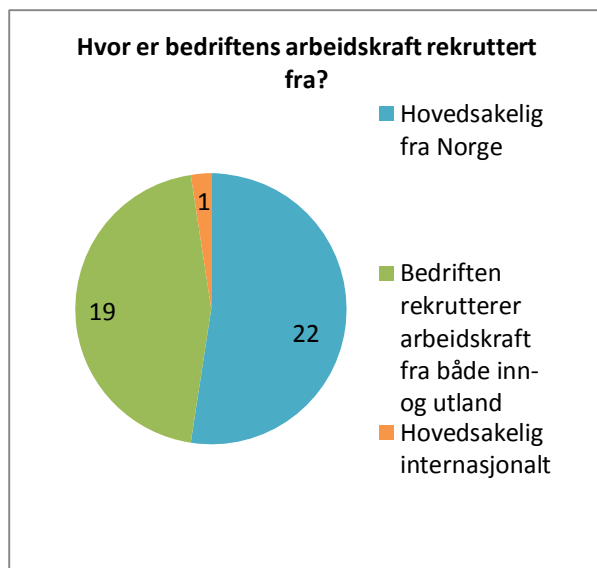
Han fremholdt også at norsk er det foretrukne språket med mindre kommunikasjonsituasjonene krever engelsk. Også Informant2 og Informant3 mente andelen engelsk ville holde seg stabil, ettersom deres bedrifter hadde nådd en andel engelsk som reflekterer nødvendighet. Begge disse antydte at noe av det eneste som ville kunne forrykke balansen i denne språkfordelingen, var dersom det skulle komme flere ikke-norsktalende blant de ansatte ó dét er imidlertid ingen umulighet i maritim industrisektor, der en rekke av virksomhetene både søker og rekrutterer arbeidskraft internasjonalt:

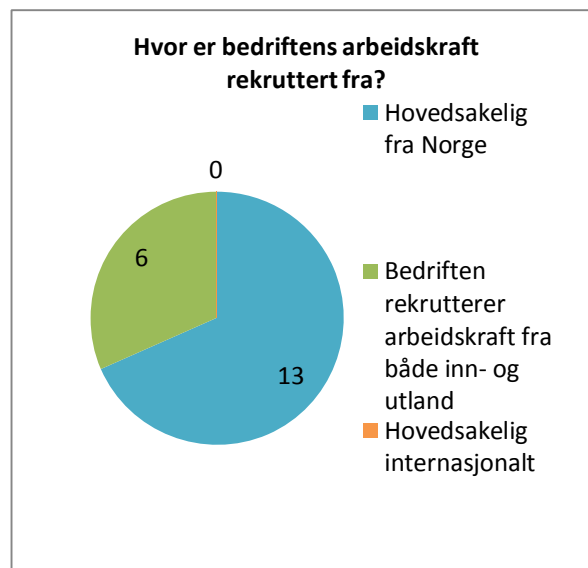
Figur 26: Språk i stillingsutlysninger (Utvalg 1)

Figur 27: Språk i stillingsutlysninger (Utvalg 2)

Figur 28: Ansattes opprinnelse (Utvalg 1)

Figur 29: Ansattes opprinnelse (Utvalg 2)

Bedrift3 lyse ut ledige stillinger både på norsk og engelsk, og Informant3 konstaterte at bruk av engelsk i slike sammenhenger var en utvikling i forhold til tidligere. Likevel var det oftest folk med tilknytning til regionen som ble ansatt i hans bedrift. Også Bedrift4 ansatte oftest folk med lokal tilknytning, i hensikt av å kunne beholde ansatte lengre, og på den måten forhindre gjennomtrekk av medarbeidere. Selv om de utvalgte bedriftene lyser ut stillinger både på norsk og engelsk, fører altså ikke dette nødvendigvis til noen høy andel ansatte med ikke-norskspråklige bakgrunner. Dermed vil det også være tenkelig at visse interne kommunikasjoner vil fortsette å foregå på norsk, og at andelen engelsk således vil holde seg nokså stabil, slik informantene antok.

4.6.2 Bedriftsstrukturer i endring, språksituasjoner i endring

Informantutsagnene om lokale ansettelser er beskrivelser av forholdene i bedrifter som kun har bedriftsavdelinger i Norge ó dét er ikke tilfellet for alle bedriftene i denne studien. En god del av disse er nemlig deler av større internasjonale selskaper. For disse bedriftene, og for bedrifter som selv har datterselskaper i andre land, kunne derfor spørsmålet om hvor arbeidskraften er rekruttert fra, være noe uvesentlig og vanskelig å besvare. En del av respondentene i kartleggingene representerer bedrifter med en slik internasjonal tilknytning:

Figur 30: Konserntilhørighet (Utvalg 1)

Figur 31: Konserntilhørighet (Utvalg 2)

Overgangen til utenlandsk eierskap er én av flere endringer som kan innvirke på språkforholdene i norske bedrifter, og tilslutning til utenlandske storkonserner vil kunne medføre endringer i internkommunikasjonen, slik vi har sett at Informant1 påpekte. I den internasjonaliserte industrisektoren som granskes her, er slike endringer svært aktuelle, både som tilbakelagte stadier og som forestående muligheter. Figurene viser at omkring én av fire av de utvalgte bedriftene er tilsluttet et konsern med avdelinger i flere land. En slik tilhørighet kan føre med seg et større behov for engelsk i lingua franca-øyemed, slik også en av respondentene i den første kartleggingen antydte:

«Internkommunikasjon i konsern. Bedriften tilhører et internasjonalt konsern. Engelsk er arbeidsspråk i kommunikasjon med andre konsernenheter, f.eks. sentral økonomifunksjon i UK, salgskontorer i China og Korea, med lokalt ansatte og produksjon i China med lokalt ansatte.»

Svaret var oppgitt som en av hovedårsakene til bruk av engelsk i vedkommende bedrift. I den andre kartleggingen oppgav en av respondentene *utenlandskontorer* blant de «tekniske årsakene» til bruk av engelsk i dennes bedrift:

«Vi jobber internasjonalt og har både kontor og kunder utenfor Norge, derfor blir mer og mer kommunikasjon utført på engelsk.»

Tilhørighet til et utenlandsk selskap vil imidlertid også kunne medføre forekomster av engelsk utover bruken i lingua franca-kontekster, slik en annen respondent i denne kartleggingen påpekte:

«Dersom info kommer morselskap og man ikke har oversatt»

Utsagnet bringer oss tilbake til konstateringene om den omfattende bruken av engelsk i skriftlige dokumenter i maritim sektor; Slike tilfeller vil nok lite trolig bli færre når stadig flere selskaper eies, drives og handler på tvers av landegrenser. Det er rimelig å anta at denne tiltakende internasjonaliseringen av bedriftsstrukturer med tiden vil komme til å føre med seg at engelsk i stadig større grad vil fungere som arbeidsspråk i administreringen av virksomheten i slike selskaper.

En annen pågående endring som innvirker ó og som nok i stadig større grad vil komme til å innvirke ó på språkforholdene i norske bedrifter, er utflyttingen av produksjonsvirksomhet til utlandet. Slike omorganiseringer er i dag *svært* aktuelle, ettersom manuelt arbeid i Norge er kostbart. Utflyttingen medfører ó som tidligere nevnt ó at internkommunikasjonen i bedrifter omfatter stadig flere språk, dermed blir behovet for et felles lingua franca stadig større. Behovet for et fellesspråk gjør seg særlig gjeldende i kontakten mellom ledelsene i de enkelte bedriftsleddene, men det vil også kunne berøre produksjonsnivåer, der foreskrevne arbeidsoperasjonene utføres. Produksjonsleddene forvalter beskrivelser av arbeidsoperasjoner og andre interne dokumenter; Slike beskrivelser vil ofte ó som vi også har sett ó være formulert på engelsk. Nettopp denne situasjonen presenterte Informant4 ved spørsmålet om hvorvidt andelen engelsk ville komme til å holde seg stabil i årene fremover:

Benedikte

ja [lattermild] tror du det vil holde seg konstant i årene fremover, eller tror du det vil endre seg, at det vil bli kanskje noe mer engelsk eller?

Informant4 + Benedikte

1: {pause}

2:

1: [jeg tror at] kanskje mer og mer av det vi produserer, skriftlig da,

2: [lattermild]

1: av [dokumenter] fremover, det kommer til å bli mer og mer engelsk, det tror jeg.

2: [ja,]

1: [det,] ja, det tror jeg.

2: [ok,]

Benedikte

hvorfor det?

Informant4 + Benedikte

1: nei, fordi at jeg tror det blir mindre og mindre produksjon her i Norge,

2:

1: vi [kommer til] å tenke mer at nei, Norge er et [høykostnadsland,]

2: [ja] [ja,]

1: og det vi lager, det skal kanskje produseres i utlandet.

2:

1:

2: ja

1: [og da] blir det ## alt, alt sånt kommer til å bli mer engelsk da.

2: [nettopp.]

1:

2: ja

1: [det tror] jeg.

2: [ja]

--

Han presiserte videre at han trodde mer og mer av det Bedrift4 vil komme til å produsere av skriftlig materiale, «av dokumenter og tegninger og sånt noe, av tekst» vil være på engelsk. Og ettersom manuelt arbeid i Norge er svært kostbart, anså han det som *et tidsspørsmål* hvor lenge ulike typer produksjoner vil bli utført i Norge.

Globaliseringsprosesser har gjort markeder og økonomier mer internasjonale, og således skapt flere arenaer for samarbeid på tvers av språk- og landegrenser. Felles for bedriftene i den maritime sektoren er at en del av disse har kommet nokså langt i prosessene som bringer bedrifter og språkbrukere tettere sammen. Disse omleggingene har økt og øker stadig nødvendigheten av engelsk i lingua franca-øyemed, og synes også å bidra til å øke andelen engelsk på andre domener. Strukturen i bedriftene til de fire informantene i denne studien kan fungere godt som illustrasjoner av ulike stadier av og kjennetegn ved internasjonaliseringsprosesser; Etablering av nisjebaserte datterselskaper eller underavdelinger, utflytting av produksjonsledd til land med lavere lønnskostnader og tilslutning til utenlandske konsern er alle produkter av internasjonale utvekslinger. Slike omorganiseringer viser det praktiske grunnlaget for at vår tids globalisering gjør lingua franca-kommunikasjoner til en stadig mer sentral del av verdensøkonomien.

5 DISKUSJON

I dette kapitlet vil jeg forsøke å etablere noen svar på forskningsspørsmålene som var utgangspunktet for studien av språktilstanden i maritim industrisektor. De følgende avsnittene sammenstiller resultatene fra de ulike undersøkelsene og lar disse beskrive hva som motiverer bruk av norsk og engelsk i dette næringslivssegmentet. Slike motiver kan bidra til å *forklare* den nåværende språktilstanden og eventuelle pågående språkendringer. Avsnittene under tar utgangspunkt i de ulike delspørsmålene formulert i 1.3 og forsøker å besvare hvert enkelt av disse. Avsnitt 5.1 tar for seg bruken av engelsk i lingua franca-kommunikasjon og i potensiell sådan, avsnitt 5.2 beskriver funn som kan antyde tilløpet til en diglossisk språksituasjon, avsnitt 5.3 presenterer tilstanden til fagspråket i sektoren, og avsnitt 5.4 fremstiller funn om motivene for bruk av norsk og engelsk som språklig «funksjonalisme». I avsnitt 5.5 settes resultatene i denne studien opp mot de eksisterende hypotesene om språktilstander i næringslivet. I avsnitt 5.6 forsøker jeg så avslutningsvis å formulere et svar på den overordnede problemstillingen i studien: *Utgjør den maritime industrisektoren et felt der bruken av norsk avtar i slik grad at det kan være tale om domenetap for norsk språk?*

5.1 Engelsk i lingua franca-kommunikasjon og i potensiell sådan

Et av delspørsmålene tilknyttet problemstillingen over var hvorvidt bruk av engelsk i *lingua franca*-øyemed har noen innvirkning på bruk av norsk i andre sammenhenger. Dette delspørsmålet knytter seg til spørsmålet om hvorvidt *nødvendighet* er den eneste årsaken til bruk av engelsk, et aspekt som er lite studert i tidligere kartlegginger (Språkrådet, 2005:108). På forhånd var det ikke opplagt hva slik «innvirkning» kunne bestå i, ei heller hvor utstrakt bedriftenes lingua franca-kommunikasjon var. Bruken av engelsk i slike internasjonale korrespondanser viste seg å være mer omfattende enn forventet, fordi en betydelig del av de utvalgte bedriftene tilhører utenlandske selskaper, eller selv har bedriftsavdelinger i andre land. Lingua franca-kommunikasjon omfatter altså ikke kun kontakten med internasjonale markeder, men også i betydelig grad bedriftsinterne korrespondanser mellom aktører i ulike land. I tillegg viste det seg at engelsk også brukes i korrespondanser som *potensielt* kan komme til å utløse behov for et lingua franca. Også slike forekomster av engelsk bør betraktes i sammenheng med de globale omorganiseringene som berører verdens industrivirksomheter.

5.1.1 Stadig flere arenaer for lingua franca-kommunikasjon i en ny, globalisert økonomi

Globale omorganiseringer utgjør en del av de endringene som Heller fremstiller som «den nye, globaliserte økonomien» (Coupland 2010:349). Heller fremholder at stadig flere mennesker er involvert i globale utvekslinger, som et resultat av at verdens industrivirksomheter er *stadig mer spesialiserte*, innrettet som *nisjemarkeder* (Heller i Coupland 2010:349). Spesialiserte produksjoner er ofte lønnsomme, av den grunn blir også industriprodukter ofte billigere, jo lengre produksjonsseriene er (Løchen, 2001). I en slik globalisert økonomi vil industrivirksomheter i stor grad være avhengig av andre nisjeprodusenter og andre aktører i de globale markedene. En vesentlig konsekvens av den nye, globaliserte økonomien er dermed at det oppstår et stadig større behov for kontakt på tvers av landegrenser og dermed *stadig flere arenaer for lingua franca-kommunikasjon*. Spesialiseringen av verdens industrivirksomheter vil således fremme bruk av engelsk som arbeidsspråk, slik vi også har sett at Informant2 bemerket. NODE-nettverket og bedriftene som tilhører dette, kan for øvrig være en god illustrasjon av dette fenomenet: Dette klyngesamarbeidet er bygget på nettopp spesialisert industrivirksomhet og nisjebasert produksjon, og er særlig innrettet mot internasjonale markeder. Det finnes i dag tolv NCE-miljøer som utgjør kunnskapsbaserte næringsklynger med en særlig sterk internasjonal orientering. Reve (2007) antyder at kunnskapsbaserte virksomheter kanskje vil være det eneste gjenværende området hvor vestlige høykostland som Norge kan hevde seg, etter hvert som stadig flere produksjoner flyttes til land med billigere arbeidskraft og råvarer. Heller (i Coupland 2010:352) hevder at språk blir sentralt «både som en prosess og et produkt i og av arbeid» i den nye globaliserte økonomien. Med «produkt» sikter hun her til de mange språkindustriene som har vokst frem som et resultat av globaliseringsprosessene, *oversettelsesvirksomhet*, *talegjenkjenningsteknologier* og *språkundervisning*. Den nye økonomien fremhever språk som en *ressurs*, hevder Heller. Her er vi igjen fremme ved anskueliggjøringen av språklig kommunikasjon ved hjelp av økonomiske begreper, betraktningen av språk som goder og kapital til utveksling i et marked. Slike betraktninger kan fange opp vesentlige motiver bak bedrifters språkpraksiser, ettersom disse er drevet av økonomiske interesser. Når språk blir sentralt som nettopp en *ressurs* i internasjonal handel, favoriseres den språklige varieteten med størst rekkevidde som fellesspråk ó den varieteten med høyest *q-verdi* ó, i våre dager engelsk. Og ettersom arenaene for slike internasjonale kommunikasjoner blir stadig flere, vil det dermed også oppstå stadig flere arenaer der det er

gunstig å ta i bruk engelsk som arbeidsspråk. Slik favoriserer den nye, globale økonomien og utviklingen mot mer nisjebaserte industrier engelskspråklig kommunikasjon. Denne tendensen kan være en mulig bakgrunn for at mange av respondentene i denne studien var enige i at «teknologiens språk er først og fremst engelsk».

Bedriftene som de fire informantene i denne studien representerte, kan fungere som illustrasjoner av ulike faser i prosessen mot stadig mer internasjonaliserte eierskaps- og organisasjonsstrukturer i verdens industrier. Betydningen av «internt i bedriften» var ulik for de fire bedriftene her, ettersom disse var strukturert på noe ulike vis⁵¹. Bedrift1 og Bedrift4 har kun avdelinger i Norge, mens både Bedrift2 og Bedrift3 har datterselskaper og avdelinger i andre land. Bedrift4 synes å ha den tydeligste nasjonale og lokale forankring av de fire, ettersom denne i stor grad var basert på et nasjonalt kundegrunnlag og på lokal arbeidskraft.⁵² I så måte fremstår denne bedriften som den minst *internasjonaliserte* av de fire. Organiseringen av Bedrift2 synes å reflektere en lengre fremskredet internasjonalisering, ettersom dennes produksjonsledd er lagt til andre land, og kun administrasjonen holder til i Norge. Organiseringen av virksomhetene i Bedrift1 og Bedrift3 synes å befinne seg på stadier et sted mellom Bedrift4 og Bedrift1. De ulike organiseringene reflekterer noe ulike stadier av globaliserings- internasjonaliseringsprosesser. Det er vesentlig at det her er tale om *prosesser* ó situasjoner i endring ó ikke statiske tilstander; Organiseringen av nasjonale bedrifter er ó som strukturene i de fire bedriftene her synliggjør ó situasjoner i utvikling. Og om noen år vil kanskje flere nasjonale bedrifter være organisert slik Bedrift2 er organisert i dag, av hensyn til produksjonskostnader. Internasjonalisering av bedriftsstrukturer medfører fremveksten av flere arenaer for lingua franca-kommunikasjoner og dermed flere arenaer for bruk av engelsk. Av den grunn blir anvendelsen av engelsk som arbeidsspråk av den grunn stadig viktigere ó også for norske bedrifter.

5.1.2 En del skriftlige korrespondanser anses som potensiell lingua franca-kommunikasjon

Vi har sett at hensynet til eventuell tilgjengeliggjøring gjør at en del dokumenter og korrespondanser er formulert på engelsk ó selv om disse i første omgang kun leses av norsktalende kollegaer. Også dette hensynet knytter seg til utviklingene mot mer internasjonaliserte bedriftsstrukturer, men til forskjell fra kommunikasjonssituasjonene som

⁵¹ Jf. avsnitt 3.5.2

⁵² Dette var imidlertid i ferd med å endre seg, jf. avsnitt 3.5.2

ble beskrevet i forrige avsnitt, faller disse tilfellene inn under kategorien av situasjoner der bruken av engelsk ikke er *nødvendig*, tilfeller der det også ville vært mulig å bruke norsk. Bruken av engelsk i kommunikasjoner som *kanskje* skal deles, fremstår som en konsekvens av den stadig mer utstrakte bruken av engelsk i lingua franca-øyemed, som en form for *innvirkning* fra slik kommunikasjon på norskspråklige domener. Særlig ett virkeområde synes å romme en del *potensielle* lingua franca-kommunikasjoner: Arbeid tilknyttet *skriftlige dokumenter*. Data fra kartleggingene angav blant annet «tekniske håndbøker», «standardkontrakter» og «prosedyrer» som tilfeller der engelsk brukes, der det også ville vært mulig å bruke norsk. Informantintervjuene pekte på møtetreferater og enkelte e-post-korrespondanser i tillegg til kontrakter og diverse dokumentasjon som slike tilfeller. Dette var dokumenter og korrespondanser som ikke umiddelbart skulle deles med utenlandske kollegaer, men som med tiden *kanskje* ville komme til å bli en del av slik internasjonale kommunikasjon. Bruken av engelsk i *potensiell* lingua franca-kommunikasjon bør betraktes i sammenheng med hensynet til *hensiktsmessighet* og andre *språkøkonomiske* motiv for valg av språk: Å utarbeide dokumenter på engelsk allerede i første omgang gjør at man unnslipper alternativkostnaden forbundet med å måtte oversette dokumenter fra norsk på et senere tidspunkt. Slike økonomiske motiver er betydelige både for valg av språk og naturligvis for svært mange av valgene næringslivets aktører fatter, ettersom de enkelte bedriftene og næringslivet som helhet drives av økonomiske interesser. I en industrisektor som blir stadig mer internasjonalisert, blir det ó som vi har sett ó stadig flere arenaer for engelsk i lingua franca-kommunikasjon. Enkelte av resultatene i denne studien ser dessuten ut til å antyde at en del bedrifter også tar hensyn til at korrespondanser potensielt kan komme til å *bli* slik internasjonal kommunikasjon, og at en del dokumenter og korrespondanser derfor er utformet på engelsk. Disse resultatene tyder altså på at den omfattende bruken av engelsk i lingua franca-øyemed også har en viss innvirkning på språkbruken i andre kontekster, deriblant utformingen av en del skriftlige dokumenter som anses som *potensiell* lingua franca-kommunikasjon.

5.1.3 Praktisk, profesjonell tospråklighet⁵³ i en internasjonalisert sektor

Funnene om bruk av engelsk i potensiell lingua franca-kommunikasjon og resultatene om den utbredte bruken av engelsk i dokumentasjonssammenhenger og i systemer fremhever

⁵³ *Tospråklighet* brukes her i betydningen *praktiske ferdigheter i og faktisk bruk av to språk* (altså i en betydning nær definisjonen til Grosjean 2010, gjengitt i (Baker, 2011:4), ikke i betydningen «*morsmålsaktig*» *beherskelse av to språk*, slik blant andre Bloomfield 1933, gjengitt i (Baker 2011:8) har definert denne termen.

eksisterende forventninger om at ansatte behersker engelsk på et relativt avansert nivå. Mæhlum (2007) beskriver noe av bakgrunnen for slike forventninger; Hun konstaterer at engelsk i våre dager i høy grad er en del av det totale språkrepertoaret i Norge, både på samfunnsnivå og på individnivå ó altså som en del av den totale språkbruken i samfunnet som et hele så vel som hos den enkelte språkbruker. Selv om engelsk *formelt* sett fortsatt har status som fremmedspråk i Norge, har engelsk *i praksis* blitt et andrespråk, hevder Mæhlum. Mæhlum fremholder også at innflytelsen fra engelsk ofte kommer fra bemektigede hold eller -øvenfraø og at bruken av engelsk langt på vei følger bestemte sosiale skillelinjer. I så måte har forholdet mellom norsk og engelsk i det norske språksamfunnet visse likhetstrekk med diglossi (Mæhlum 2007:168). At bruken av engelsk ofte følger sosiale skillelinjer, synes å stemme mindre godt overens med funnene i denne studien: Engelskinnflytelsen og -bruken gjaldt ikke kun ledelsen i bedriftene her, men så ut til å gjøre seg gjeldende på flere ulike nivåer i bedriftene ó især som resultat av at engelsk brukes i nær all dokumentasjon og i diverse datasystemer. Det kan se ut til at en *praktisk tospråklighet* omfatter en betydelig del av de ansatte i denne sektoren, og at Tislevoll sådan kan ha fått noe rett i sine fremtidsspådommer om en yrkesmessig tospråklighet i ikke-engelskspråklige land (Tislevoll, 2001:30). Resultatene om bruken av engelsk og om fordelingen mellom norsk og engelsk stemmer også mindre godt overens med Mufwenes (i Coupland 2010:50) påstand om at engelsk for det meste brukes i de øvre, administrative sjiktene i verdens industrier. Resultatene her antyder snarere at stadig flere ansatte på ulike nivåer i bedriftene blir en del av lingua franca-kommunikasjoner og må forholde seg til engelsk, som en følge av at verdens industrier blir stadig mer spesialiserte. Tilfeller av en slik profesjonell tospråklighet ser ut til å gi Mæhlum (2007) rett i at engelsk fungerer som et slags andrespråk ó et andre arbeidsspråk ó i en del nasjonale sammenhenger, og at engelsk ofte er vel integrert i de enkelte språkbrukernes repertoarer. En slik profesjonell tospråklighet vil på sikt kunne føre til en situasjon der engelsk har overtatt som arbeidsspråk på en rekke betydningsfulle områder av bedrifters virksomhet, altså en diglossiliknende situasjon, slik både Mæhlum og Crystal har antydnet. Enkelte av funnene i denne studiens undersøkelser synes også å peke på nettopp en slik situasjon.

5.2 Antydninger til en diglossiliknende situasjon

I avsnitt 2.2.3 så vi at domenetap ofte foregår etter et spesielt mønster, der det er de mest prestisjefulle områdene for språkbruk som først overdras til et majoritetsspråk, «et

exoglossisk språk» (Mæhlum 2007:169) ó i denne sammenheng engelsk. Dette avsnittet tar opp spørsmålet om hvorvidt det er tegn til en slik *diglossisk* situasjon i industrisektoren som studeres her. Den *praktiske tospråkligheten* som fremgår av resultatene og som er beskrevet i avsnittet over, innebærer at både norsk og engelsk er inkludert i repertoaret til de enkelte språkbrukerne (Mæhlum, 2007:26). For å kunne drøfte språksituasjonen i det maritime næringslivssegmentet med henblikk på diglossi, må vi betrakte bruksmønsteret for de to språkene. De følgende avsnittene skisserer i hvilke deler av de utvalgte bedriftene norsk og engelsk ser ut til å stå sterkt/svakt ó og hvorvidt engelsk kan sies å være det dominerende språket i enkelte deler av virksomhetene i de utvalgte bedriftene. En del av resultatene som knytter seg til denne bruksfordelingen synes å antyde et tilløp til en situasjon der de mer formelle språkområdene er reservert engelsk, mens kommunikasjonen på de mer uformelle språkområdene foregår på norsk.

5.2.1 En nokså tydelig funksjonsfordeling mellom de to språkene

I avsnitt 4.5 så vi at det først og fremst er praktiske hensyn som er avgjørende for valg av språk og for språkrelaterte anliggender, og at bruken av norsk og engelsk synes å være nokså lite overlappende. Flere av informantene gav uttrykk for at vekslingen mellom de to språkene går veldig «naturlig», fordi denne vekslingen oftest avspeiler nødvendighet. Og selv om ikke bruken av de to *alltid* avspeiler *nødvendighet* (jf. forrige avsnitt), ser det ut til at de to varietetene oftest har hver sine avgrensede bruksområder, og at de tjener nokså *ulike funksjoner*; Norsk brukes i det meste av muntlig kommunikasjon mellom ansatte og i en del av kontakten med norske samarbeidspartnere og kunder, mens engelsk brukes i det meste av ekstern kommunikasjon, i skriftlig kommunikasjon og en del om nye teknologier, slik vi så i forrige kapittel. E-post-kommunikasjon utgjør i denne sammenhengen et unntak, ettersom slike korrespondanser tjener en del ulike funksjoner, og således er domene for bruk av både norsk og engelsk, avhengig av kommunikasjonssituasjonen. Resultatene som beskriver de ulike bruksområdene, synes for øvrig å tyde i retning av en viss *funksjonell differensiering* for de to språkene (Mæhlum, 2007:26). En slik spesialisering av funksjoner gjenkjenner vi fra Fergusons (1972) definisjon av diglossiske språksituasjoner, der to varieteter er i bruk i de samme språksamfunnene, men brukes i ulike, adskilte situasjoner. Diglossi-begrepet har oftest blitt brukt for å betegne tilstanden i et større språksamfunn, og i alle tilfeller bør en være svært forsiktig med å antyde eksistensen av en slik situasjon ó især siden diglossi oftest er satt i forbindelse med domenetap for én av de involverte varietetene. Den naturlige fordelingen

mellom norsk og engelsk som flere av informantene her påpekte, fremstår i de fleste henseender (dog med noen unntak) som et utfall av nødvendighet i kommunikasjonene, og er i seg selv langt ifra årsak til å antyde tilløpet til en diglossisk tilstand i sektoren. Det kan likevel være rimelig å nevne dette fenomenet, ettersom funksjonsdelingen mellom de to her også synes å ledsages av et annet kjennetegn for slike situasjoner: Funksjonsfordelingen synes å være noe sammenfallende med skillet mellom private og offentlige domener for språkbruk ó dette er nærmere beskrevet i 5.2.3.

5.2.2 Funksjonsfordelingen som opphav til ulike underdomener for språkbruk

Ettersom norsk og engelsk synes å ha hver sine nokså adskilte funksjonsområder i de utvalgte bedriftene, kan det være rimelig å operere med enkelte *underdomener* for språkbruk, som delområder tilhørende det overordnede domenet maritim industrisektor. Disse underdomenene består da i «kommunikasjoner som likner hverandre med hensyn til sted, tema og samtalepartnere» innenfor rammene av det overordnede granskningsfeltet. Hvilke kategorier bør man så operere med i inndelingen i ulike underdomener av denne sektoren som et hele? Forrige avsnitt og avsnitt 5.1.2 pekte på at engelsk er det dominerende språket i de fleste *skriftlige kommunikasjoner*, slik vi også har sett at flere av informantene og respondentene påpekte. Engelsk er også kommunikasjonsspråket i en rekke datasystemer som anvendes, så vel som det fremste fagspråket i deler av sektoren. I muntlige kommunikasjoner internt i bedriftene ser det ut til at norsk er mest brukt (med unntak av enkelte kodevekslings-situasjoner, mer om dette i 5.3). De to språkene må sies å være dominerende på *hver sine* arbeidsområder, og disse arbeidsområdene kan betraktes som «avgrensede delområder for språkbruk»⁵⁴, som ulike *underdomener*. På bakgrunn av resultatene i denne studien, kan det være rimelig å operere med i hvert fall fem ulike underdomener for språkbruk i de utvalgte bedriftene: *muntlig og muntligpreget*⁵⁵ *kommunikasjon internt*, *skriftlig kommunikasjon internt*, *muntlig kommunikasjon eksternt*, *skriftlig kommunikasjon eksternt* og *kommunikasjon via ulike datasystemer*. Disse arbeidsområdene synes å likne hverandre i en del henseender, men er like fullt ó som de fleste domener ó konstruksjoner, skapt av iaktakeren. Etter denne studiens resultater å dømme er norsk hovedspråket for *muntlig og muntligpreget*

⁵⁴ Jf. Brandt og Schwach (2005)

⁵⁵ Ettersom kommunikasjon per e-post ser ut til å befinne seg i en mellomstilling mellom muntlige og skriftlige språkbruksområder, er enkelte slike korrespondanser inkludert i kategorien av muntlige kommunikasjoner, som *muntligpregede* kommunikasjoner. Mer offisiell e-post-kommunikasjon faller inn i kategoriene av skriftlige kommunikasjoner internt og eksternt.

kommunikasjon internt, samt i noe *mundtlig kommunikasjon eksternt*. Engelsk er derimot hovedspråket for *skriftlig kommunikasjon*, både *internt* og *eksternt*, samt i det meste av *mundtlig kommunikasjon eksternt* og i *kommunikasjon via ulike datasystemer*. Fagspråklig kommunikasjon faller inn under *mundtlig kommunikasjon internt* etter denne inndelingen, men slike korrespondanser er ofte opphav til en del tilfeller av kodeveksling til engelsk, slik kommunikasjon er derfor nærmere beskrevet i 5.3.

5.2.3 Bruksfordelingen mellom norsk og engelsk synes å være noe sammenfallende med skillet mellom private og offentlige kommunikasjonssituasjoner

Når vi nå har sett hvordan bruken av de to språkene fordeler seg mellom de ulike underdomenene, må vi også betrakte denne fordelingen i henhold til grad av formalitet på de ulike underdomenene, i hvert fall når vi behandler spørsmålet om diglossi. Ulike grader av formalitet tilknyttet to varieteter er ó som beskrevet i kapittel 2 ó noe av opphavet til H/L-distinksjonen i diglossiske språksituasjoner, og begreper om *formelle* og *uformelle* kommunikasjoner er inkludert i de fleste fremstillinger av slike språksituasjoner. Det er likevel ikke avgjort hva som menes med disse to begrepene. I kapittel 2 så vi Ljoslands (2008:39) omtale om et Høyspråk som en varietet til bruk i «formelle høystatussituasjoner», mens et Lavspråk brukes typisk i hjemmet og i mer uformelle situasjoner. Dette gir i seg selv ikke noe tydelig svar på hva som menes med *formalitet*, men Ljosland angir så en del eksempler på «formelle situasjoner eller situasjoner med høy status», deriblant politiske taler og nyhetssendinger. Mæhlum et al., (2003) skriver om to varieteter H og L at:

«H vil generelt vere passande i formelle situasjonar innafor offentlege domene, medan private domene og uformelle situasjonar krev bruk av L.»

(Mæhlum et al., 2003:41)

Mæhlum et al. (2003) oppgir «politikk, religion, yrke og utdanning» som eksempler på *offentlige domener*, mens «familie og vennekrets» oppgis som eksempler på *private domener*. I sitatet over ser det ut til at distinksjonen mellom formelle og uformelle språkdomener også her er noe jamstilt med skillet mellom *offentlige* og *private* kontekster. Dersom vi går ut fra en slik definisjon av formalitet, vil det meste av bedriftenes *skriftlige aktivitet* (altså offentlige kommunikasjoner eller *potensielt* offentlige kommunikasjoner) falle inn i kategorien av *formelle* språkbruksområder. Og i så måte vil resultatene i denne studien antyde at de fleste formelle språkbruksområdene ó de skriftlige kommunikasjonene ó domineres av engelsk.

Definisjonen til Mæhlum et al. (2003) blir imidlertid lite adekvat når det kommer til de *private* språkbrukssituasjonene, for det er ikke sikkert at det er mulig å kategorisere all bedriftsintern kommunikasjon som *private* domener for språkbruk. For å finne en mer egnet definisjon av formalitet kan det derfor være lurt å se til andre definisjoner av diglossi. Mæhlum (2002) beskriver en diglossisk situasjon som tilfeller av

«en funksjonell fordeling mellom to språk der det ene språket [Lav-språket] er knyttet til meravgrensede private og sosiale sfærer, og det andre [Høy-språket] til videre og mer autoritative bruksområder»

(Mæhlum, 2002:5).

Mæhlum (2007) fremstiller *prestisje* som en betydningsfull faktor som bidrar til å skille de to varietetene H og L fra hverandre, i en omtale av utvidet diglossi⁵⁶:

«(í) en sterk *funksjonell differensiering* mellom de to kodene, med A som språket for mer uformelle, dagligdagse kontekster, mens B fungerer som den formelle, «høykulturelle» og prestisjefulle koden.»

Mæhlum (2007:26)

Også Ljosland (2008) angir prestisje som betydningsfullt for skillet mellom H- og L-varieteter. Resultatene av denne studien er kun i svært begrenset grad egnet si noe om hvorvidt prestisje er en faktor som bidrar til en større andel engelskspråklighet, ettersom ingen av kartleggingene inneholdt spørsmål om prestisje. I alle tilfeller tilsier funnene her at det er *de ulike funksjonene* som norsk og engelsk tjener ó og ikke *statusforskjeller* mellom de to ó som er opphavet til den tiltakende bruken av engelsk i sektoren. De to fremstillingene av diglossi synes imidlertid ikke å bringe oss nærmere noen klar definisjon av hva begrepene *uformell* og *formell* konnoterer ó i det hele kan det se ut til at det ikke er helt uproblematisk å avgjøre hva som utgjør *formelle språkbrukssituasjoner*, og det kan se ut til at fremstillingene om dette er noe sirkulære. Mæhlums (2002) beskrivelse av et Lav-språk som en varietet tilhørende «mer avgrensede private og sosiale sfærer» og et Høy-språk som en varietet med «videre og mer autoritative bruksområder» kan likevel være overførbart på tilstanden i bedriftene her: Grenseoppgangen mellom kontekster for bruk av engelsk og norsk synes å være nokså sammenfallende med grenseoppgangen mellom eksterne og offisielle språkbrukssituasjoner på den ene siden og interne og uoffisielle språkbrukssituasjoner på den andre, ettersom de fleste skriftlige underdomener ser ut til å være forbeholdt engelsk. I så måte kan språksituasjonen i de utvalgte bedriftene minne om tilstandene i diglossiske språksamfunn.

⁵⁶ Altså en situasjon der to *ulike språk* fungerer som H og L, slik det her er tale om.

Informant1 fortalte at hans bedrift noen ganger inngår avtaler med norske aktører via engelske kontrakter, fordi enkelte norske bedrifter har «utviklet standardkontrakt som de ønsker å bruke alle veier». Somme selskaper og enkelte av respondentene i denne studien har også vedtatt engelsk som *offisielt språk* i bedriften/konsernet bedriften tilhører. I de fleste bedrifter er det imidlertid ikke slike vedtak, men snarere praktiske hensyn som gjør at engelsk brukes i en rekke eksterne kommunikasjonssituasjoner. Informant4 konstaterte at ansatte i hans bedrift kunne «kommunisere uformelt på norsk» med norske kunder, via faks, telefoner og e-post. Samtidig fremholdt han at en rekke skriftlige dokumenter utarbeides på engelsk, selv under møter som foregår på norsk (jf. avsnitt 4.2.2). Informant4 sin skildring av språkfordelingen tilknyttet en del av møtevirksomheten i hans bedrift later til å være en god beskrivelse av de ulike domenene for bruk av norsk og engelsk i bedriftene i denne studien. De praktiske hensynene som avgjør valg av språk, avtegner et bilde av at de mest utadrettede, offentlige kommunikasjonssituasjonene og domenene for språkbruk er forbeholdt engelsk, mens den mer private kommunikasjonen foregår på norsk. På bakgrunn av dataene fra denne studien kan det derfor være rimelig å konstatere at det finnes enkelte antydninger til en diglossiliknende språksituasjon i den internasjonaliserte industrisektoren som her er undersøkt, nemlig en tydelig funksjonell differensiering mellom norsk og engelsk, samt denne differensieringens sammenfall med eksterne og offentlige/ private og uoffisielle kommunikasjonssituasjoner. Engelsk viser seg imidlertid som dominerende på flere ulike nivåer i bedriftene ó av den grunn er det her ikke tale om «elite closure», slik Myers-Scotton har karakterisert liknende differensierende språkutviklinger (Mæhlum, 2007:16).

5.3 Teknologiens språk er opphav til kodevekslingspraksiser

Det synes særlig å være olje- og gass-sektoren som er preget av en mangel på norske fagtermer, og det er grunn til å tro at andelen engelske fagbegreper er mindre i de mer tradisjonelle segmentene av den maritime sektoren, som nevnt i kapittel 4. Resultatene peker særlig på *tekniske begreper* ó både faguttrykk og begreper tilknyttet ulike datasystemer ó og *produktbetegnelser* som områder der engelske termer er i flertall. Disse funnene bidrar til å forsterke inntrykket av at teknologiens språk først og fremst er engelsk. Dette avsnittet behandler spørsmålet om hvorvidt mangelen på faglige, tekniske begreper på norsk synes å ledsages av engelske ord og uttrykk. Fremstillingen tar også opp spørsmålet om hvilke former for engelskspråklighet en slik terminologimangel ser ut til å medføre.

5.3.1 Kodeveksling, men kanskje også “full bruk av engelsk”?

Spørsmålet om hvorvidt alle fagbegreper tilknyttet bedriftenes virksomheter finnes på norsk, frembrakte ingen tydelige svarfordelinger i de to kartleggingene. En del andre resultater syntes likevel å antyde at en del engelske faguttrykk er i bruk også i intern kommunikasjon, og at slike uttrykk ikke alltid har noe motsvar i norsk. Dette ser særlig ut til å gjelde begreper som brukes i og om skriftlige fremstillinger i den utstrakte dokumentasjonsvirksomheten i sektoren og uttrykk tilknyttet datasystemer som er bygget opp på engelsk. Informantene oppgav eksempler på enkelte faguttrykk og tekniske uttrykk som var best innarbeidet på engelsk, og som derfor ble brukt også i intern kommunikasjon. Informant1 fortalte om bruken av tekniske uttrykk som «governing documents» og «work instructions» i samtaler mellom norsktalende ansatte. Han konstaterte at disse var eksempler på engelske begreper som ble tatt i bruk internt «uten å kanskje bry oss med å oversette dem». Også Informant4 fortalte om liknende praksiser; Han konstaterte at en rekke uttrykk om oljerelaterte virksomheter ikke finnes på norsk, og antok derfor at ansatte som jobbet mot offshoremarkeder, «blander inn engelske ord». Forekomstene av engelsk som følger av slike engelskspråklige begrepsapparat, later altså til å begrense seg til *ordnivå*, og den muntlige kommunikasjonen i slike forbindelser synes for øvrig å foregå på norsk. Bruk av engelske ord i kommunikasjon som for øvrig foregår på norsk, gjenkjenner vi som *situasjonsintern kodeveksling*, der fagbegreper og tekniske uttrykk er kontekst for bruk av engelske ord, mens kommunikasjonen for øvrig foregår på norsk. Også Ljosland (2008) fant at mangelen på norske fagbegreper i fagmiljøet som hun observerte, førte til slike situasjonsinterne kodevekslinger mellom engelsk og norsk, vekslinger på ordnivå innad i ytringer. Mæhlum (2002) skriver at når hele det terminologiske apparatet innenfor et bestemt fagområde er på engelsk, «utløser dette gjerne full bruk av engelsk» (Mæhlum, 2002:4). Mæhlums fremstilling dreier seg i første omgang om akademiske kontekster, om bruk av engelsk i vitenskapelige fremstillinger, og fremstillingen bør først og fremst forstås som en omtale av *skriftlige språkbruksområder*. I muntlige språksituasjoner ó som her ó er det ikke avgjort at en engelskspråklig fagterminologi like selvfølgelig vil medføre full bruk av engelsk, altså bruk av engelsk som selve kommunikasjonsspråket. Resultatene i denne studien ser ut til å antyde at samtaler mellom norsktalende parter oftest foregår på norsk, selv om relevante fagtermer og tekniske uttrykk kommuniseres på engelsk. Det er likevel ikke utenkelig at bruken av engelsk i skriftlig kommunikasjon mellom norsktalende parter er et tilfelle av «full bruk av engelsk», og således et eksempel på den effekten som Mæhlum (2002) omtaler. Undersøkelsene og resultatene i

denne studien er imidlertid ikke tilstrekkelige til å fremsette noen slutninger om dette. I alle tilfeller er det vesentlig å skille mellom bruk av engelsk i *kodeveksling* tilsvarende informantenes beskrivelser, og bruk av engelsk på som *arbeids- og kommunikasjonsspråk*, der hele korrespondanser foregår på engelsk. Ifølge informantene var det verken nødvendig eller hensiktsmessig å la større deler av muntlige internkommunikasjoner foregå på engelsk; Det ser altså ut til at en del engelske faguttrykk er i bruk, uten at slike kodevekslingspraksiser videre utløser «full bruk av engelsk».

5.3.2 En pragmatisk, ikke-nasjonal holdning til språk

Informantene pekte på de internasjonaliserte markedene og samarbeidsnettverkene som årsaker til at relevante fagbegreper innarbeides på engelsk. Bruken av engelske faguttrykk er trolig mer utstrakt i den delen av maritim sektor som er tilknyttet offshore-virksomheter, ettersom denne bransjen hele tiden har vært basert på internasjonalt samarbeid. Dette antydet Informant4, som konstaterte at det sjelden var vanskelig å finne norske uttrykk om skipsbygging, men at dette var annerledes i offshoresektoren, fordi en rekke uttrykk om oljeboring ikke finnes på norsk. I deler av denne sektoren er det av den grunn muligens ikke mulig å snakke om verken *domenetap* eller *registertap*, ettersom en del av terminologien tilknyttet oljevirkomhet aldri har eksistert i norske ordformer. Ellingsve (1999) har drøftet mangelen på norske fagbegreper i nettopp olje- og gass-sektoren, nærmere bestemt mangelen på en norsk terminologi for kjøp og salg av gass og gassprodukter (Ellingsve, 1999:103). Hun reiser spørsmål om hvorvidt det er selvfølgelig at det bør utvikles nasjonale terminologier for fag og virksomheter som kun i begrenset grad håndteres av nasjonalstaten alene. Ellingsve anser mangelen på norsk terminologi som et uttrykk for at gassindustrien ikke har følt behovet for en nasjonalspråklig fagterminologi, og anslår så at språkholdningene i denne bransjen har beveget seg i retning av en mer «pragmatisk, ikke-nasjonal holdning til språk» (Ellingsve, 1999:115). Ellingsves fremstilling og hennes karakteristikk av holdninger til språkvalg synes å stemme svært godt med resultatene i denne studien, særlig informantintervjuene antydet at nettopp slike pragmatiske, ikke-nasjonale holdninger er nokså utbredte blant aktørene i sektoren. Informant2 uttrykket i en slik forbindelse at det jo er mulig å konstruere norske ord for tekniske betegnelser på engelsk, men at det fremstår som lite hensiktsmessig:

Benedikte + Informant2

(i)

1: [er du] enig i at begrepene og [terminologien --]
2: [mm] [ja.]

1: [faguttrykkene ofte er --]
2: [du finner ikke,]

Informant2 + Benedikte

1: du finner veldig, altså du kan lage norske ord, men
2:

Benedikte + Informant2

1: det lager på en måte bare et ekstra ledd, var det noen som sa.
2:

1: [og det er på en måte ikke --]
2: [ja, det, doesn't]

Informant2 + Benedikte

1: make sense.
2:

1:
2: [lattermild]

1: [nei, men det gjør bare] ikke det, [fordi] det blir
2: [[lattermild] rett og slett] [nei]

(í)

1: ja, det blir et ekstra ledd og det er kun forståelig for nordmenn.
2:

1: [og] vi er fem millioner mennesker her, så jeg skjønner liksom ikke helt [poenget.]
2: [ja.] [nei.]

(í)

1: [altså,] alle tekniske uttrykk, altså navn på produkter er på [engelsk.]
2: [jo --] [mm]

Benedikte + Informant2

1: mm. # men når dere, og når dere snakker om det her på huset, [på en måte, så--]
2: [da bruker vi de]

Informant2 + Benedikte

1: engelske [ordene.]
2: [ja.]

1:
2: mm

1: så vi forsøker ikke å fornorske de ordene.
2:

--

Utsagnet synes å knytte an til Ellingsves diskusjon som et uttrykk for at det nettopp er lite hensiktsmessig å utvikle nasjonale begreper for løsninger og produkter som uansett håndteres av langt flere enn kun norsktalende parter. Det samme pragmatiske, ikke-nasjonale hensynet syntest å være årsak til at produktbetegnelser og tekniske uttrykk så vel som store mengder skriftlig dokumentasjon kommuniseres på engelsk. De to kartleggingene antydte at det bedrives lite arbeid med å utvikle norske begreper i de utvalgte bedriftene, og at en del engelske betegnelser her blir anvendt også i intern kommunikasjon. Den utstrakte og tiltakende bruken av engelske fagtermer og tekniske uttrykk bør betraktes i sammenheng med internasjonaliseringen av verdens industrier (som beskrevet i 5.1) og den globale økonomien som de maritime bedriftene opererer i. I slike markeder vil det være funksjonelt og hensiktsmessig å operere med kun én versjon av en del begreper, og å slippe oversettelser mellom engelsk og et nasjonalspråk. Pragmatiske, ikke-nasjonale holdninger til språk er i så måte bidragende til en økende engelskandel i verdens industrier. Mæhlum (2007:186) konstaterer at en viktig forutsetning for språklig ekspansjon i en global målestokk, er at det aktuelle språket representerer *fremskritt* og *utvikling* i forhold til de nasjonale/lokale språkene, for eksempel tekniske og vitenskapelige fremskritt. I denne studiens sammenheng må engelsk sies å utgjøre et verktøy i arbeidet med slike fremskritt, et redskap i utviklingen mot mer spesialiserte industrier og mer avanserte teknologier. De pragmatiske, ikke-nasjonale språkholdningene som fremgår av undersøkelsene her, må betraktes som *hensiktsmessighetshensyn*, et hensyn som i det hele ser ut til å være en svært betydelig årsak til den tiltakende bruken av engelsk i sektoren som studeres her.

5.4 Språklig «funksjonalisme» kan være opphav til usynlig hånd-prosesser

I avsnitt 4.5.1 så vi at *hensiktsmessighet* ó hensynet til hva som er praktisk og økonomisk gunstig og funksjonelt ó er det som oftest avgjør språkspørsmål i de utvalgte bedriftene, naturlig nok. Dette hensynet ser ut til å være årsak til bruk av både norsk og engelsk, ettersom hvilket språk som er det mest hensiktsmessige, varierer fra én kommunikasjonssituasjon til en annen. I somme situasjoner er det mest praktisk å kommunisere på norsk, mens i en rekke andre situasjoner fremstår engelsk som det mest egnede språket. Dette avsnittet behandler *hensiktsmessighet* som det mest vesentlige motivet for bedrifters avgjørelser om språk, og betrakter hvilke følger slike enkeltstående praktiske valg kan få på et mer overordnet nivå.

5.4.1 Funksjonelle årsaker, ikke “mote-årsaker”

Melchers og Shaw (2003) hevder at årsakene som bidrar til engelskens globale ekspansjon, kan samles i de to kategoriene «funksjon» og «mote». Begge kategoriene omtaler markedskrefter som er virksomme i verdens språkmarkeder, men i denne studiens utvalgte bedrifter syntes *funksjonelle hensyn* å være de eneste betydelige årsakene til bruk av engelsk. Bruken av engelske faguttrykk, bruken av engelsk i diverse dokumentasjon, utviklingen av datasystemer i engelske formater og bruken av engelsk i potensielle lingua franca-kommunikasjoner synes alle å skrive seg fra funksjonelle hensyn. Også den engelske utformingen av bedriftenes nettsider synes å bero på en funksjonell årsak, nemlig hensynet til forenkling av arbeidsoperasjoner, ikke på noe form for ønske om å markere tilknytning til internasjonale handelsfellesskap.⁵⁷ Alle disse tilfellene er situasjoner der det er praktisk gunstig og *hensiktsmessig* å ta i bruk engelsk som kommunikasjonsspråk. Motsatt ble enkelte dokumenter kun til bruk «helt internt» i Bedrift4 laget på norsk, fordi det i disse tilfellene var mest hensiktsmessig å slippe å formulere dem på engelsk. Informant4 fremholdt i denne forbindelse at han ikke trodde noen av de ansatte i Bedrift4 «syns det er noe viktig å pynte seg med engelske ord». Informant2 fremstilte den pragmatiske innstillingen til språkvalg slik:

Benedikte + Informant2

(í)

1: har ikke alltid så mye [å si {uforståelig}]

2: [**men jeg er**]

Informant2

ganske pragmatisk i forhold til språk,

vi ønsker ikke å bruke energi på engelsk hvis ikke vi trenger å bruke energi på engelsk.

--

Bedriftene i denne studiens utvalg så vel som næringslivet som helhet drives og styres av økonomiske interesser, vekst og konkurransehensyn ó selve drivkreftene i handelsmarkeder. Valget av språk ut fra funksjonelle hensyn, ut fra hva som er praktisk gunstig, vil nok ofte være forbundet med økonomiske interesser, dét synes også å fremgå av resultatene om engelsk som systemspråk og engelsk på nettsider. Slike funksjonelle hensyn bør sees i sammenheng med nytten, kommunikasjonsverdien til engelsk som et kollektivt gode, i

⁵⁷ Slik Gunnarsson i Kelly-Holmes og Mautner (2010:171) fremholder som en viktig årsak til den engelske utformingen av nettsidene til et utvalg svenske bedrifter.

sammenheng med den enestående rekkevidden engelsk har som lingua franca på det globale språkmarkedet. På bakgrunn av funnene i de ulike undersøkelsene her vil jeg argumentere for at bruken av engelsk i de utvalgte bedriftene beror på slike *funksjonelle hensyn* og på den anselige kommunikasjonsverdien til varieteten, ikke på symbolske verdier som hefter ved varieteten eller andre identitetsforhold tilhørende «mote-årsakene» som Melchers og Shaw (2003) har omtalt. Jeg vil også argumentere for at det samme hensynet til hva som er funksjonelt, medfører bruk av norsk på en del interne språkdomener, fordi det i disse tilfellene er mest effektivt og «naturlig» å kommunisere på norsk.

5.4.2 Funksjonelle, pragmatiske valg kan være opphav til usynlig håndprosesser

Pennycook (1994:9), gjengitt i Mæhlum (2007), påpeker at spredningen av engelsk ofte anses som *naturlig*, *nøytral* og *fordelaktig*; *Naturlig* fordi den anses som en rimelig følge av globaliseringsprosesser, *nøytral* fordi global engelsk ofte løsrives fra språkets kulturelle herkomst, og *fordelaktig* fordi det antas at bruk av engelsk i lingua franca-kommunikasjoner kjennetegnes ved samarbeid og like vilkår (Mæhlum, 2007:157, min oversettelse). Enkelte av funnene i denne studien synes å uttrykke standpunkt som likner denne fremstillingen, blant annet resultatene som angir funksjonelle hensyn og *hensiktsmessighet* som avgjørende for språkvalg. Disse funnene peker på at engelsk anses som nettopp fordelaktig. Informant3 antydte noe av nøytraliteten og noe av det naturlige ved bruken av engelsk i internasjonale kommunikasjoner:

Informant3 + Benedikte

1: det tror jeg nok. [og det,] altså, eneste grunnen til at det blir mer, er jo at du får flere engelskspråklige,
2: [det er jo--]

1: eller # eller annen, andrespråklige [og så] må du ha et fellesspråk.
2: [ja.]

1:
2: ja.

1: ja. og da, så har du en franskmann, så må han også snakke engelsk for å komme til Norge.
2:

(í)

1: og så må han jo skrive alt på engelsk, [likevel,]
2: [mm]

1: # alle må kunne engelsk, det har liksom ikke noe med spesielt norsk å gjøre.
2:

--

Slik Informant3 påpeker, er alle parter avhengig av et fellesspråk i internasjonale kommunikasjoner, og dette er ikke noe særegent for norske aktører. Idet internasjonale samarbeid omfatter stadig flere aktører og språkbrukere, blir det også stadig flere arenaer der det er funksjonelt og praktisk at kommunikasjonen foregår på engelsk, for eksempel i diverse skriftlige dokumenter og korrespondanser, slik vi har sett. Innad i den enkelte bedrift fører de pragmatiske hensynene i en del tilfeller til at dokumenter og systemer kun finnes i engelske utgaver, slik blant annet Informant2 antydte:

Informant2 + Benedikte

1: [vi er] jo ganske pragmatiske, vi gjør det fordi det er, da slipper vi å ha to versjoner av et dokument,

2: [nei.]

--

Slike funksjonelle valg på mikronivå kan imidlertid være opphavet til en mer betydelig utvikling på et overordnet nivå: Til sammen synes disse valgene nemlig å skissere et mønster av at norsk i det hele blir stadig sjeldnere brukt på visse bedriftsinterne språkarenaer, der engelsk overtar ó i datasystemer, tekniske dokumenter og i andre korrespondanser. Denne situasjonen fremstår som en overordnet konsekvens av enkeltaktørers enkeltstående pragmatiske valg, som det kollektive resultatet av språkvalg på mikronivå, i hver enkelt bedrift. Det er altså tale om en utvikling som minner mye om usynlig hånd-prosesser. Usynlig hånd-teorien kan demonstrere nettopp hvordan språkaktørers enkeltvise handlinger får konsekvenser på et mer overordnet nivå når de enkelte handlingene *beveger seg i samme retning*. På denne måten demonstrerer teorien sammenhengen mellom de ulike nivåene i språkutviklinger. Resultatene her antyder at en del enkeltvise valg om språk i de utvalgte bedriftene beveger seg i en liknende retning, ettersom mange av svarene her dreier seg om tiltakende bruk av engelsk på de samme arenaene. Denne tendensen kan også synes å være en uintentert utvikling: Ingen av dataene peker på noe annet enn praktiske hensyn og hensiktsmessighet som årsak til bruk av engelsk. Informant2 uttrykket om bruken av engelsk at «sånn har det bare blitt» og at denne situasjonen i noe grad var «en bransjegrøe». Den utstrakte og tiltakende bruken av engelsk i bedriftene som studeres her, kan på denne måten fremstå som effekten av usynlig hånd-prosesser som er virksomme i sektoren, som en uintentert konsekvens av enkeltstående aktørvalg på mikronivå. Ettersom internasjonaliseringen av verdens markeder og industrier fortsetter å tilta, blir det stadig flere

språkarenaer der det er praktisk og hensiktsmessig at kommunikasjonen foregår på engelsk. Med tiden er det derfor ikke umulig at flere bedrifter og bedrifter i flere sektorer vil komme til å operere med engelsk i en del skriftlige dokumenter og korrespondanser. Usynlig håndmekanismer som følger av funksjonelle valg, vil i slike tilfeller kunne være opphav til at engelsk tar over som kommunikasjonsspråk også på en del bedriftsinterne språkdomener.

5.5 Resultatene av denne studien sett i forhold til tidligere undersøkelser

De tidligere undersøkelsene om språktilstander i norsk næringsliv (beskrevet i Kapittel 1) har fremsatt enkelte påstander om bruken av norsk og engelsk på dette samfunnsområdet. Dersom vi holder resultatene av denne studien opp mot disse undersøkelsene, ser det ut til at en del av dataene her samsvarer med funn fra tidligere, mens enkelte andre av funnene her avviker noe fra resultatene i de tidligere undersøkelsene.

Mål og mening viser til Höglins (2002) undersøkelser om engelsk i Norden og fremholder at

«Engelsk står sterkere i de store bedriftene»

(Regjeringen, 2008:124)

, og videre at «det ikke er så mye engelsk» i mindre virksomheter. Data fra denne studiens undersøkelser antyder imidlertid at engelsk også brukes en god del i små og mellomstore bedrifter⁵⁸, blant annet fordi en del av disse bedriftene tilhører utenlandske selskaper eller konserner, og at en del *bedriftsinterne* korrespondanser av den grunn også omfatter kommunikasjon med utenlandske aktører. Til sammen tilhørte litt over en fjerdedel av svarbedriftene internasjonale konserner, blant disse både små, mellomstore og store bedrifter. I seg selv synes likevel ikke utenlandsk konserntilhørighet å være den mest betydningsfulle årsaken til den tiltakende bruken av engelsk ó denne tendensen fremstår først og fremst som utfallet av den generelle internasjonaliseringen av verdens markeder og samarbeidsnettverk, og av *spesialiseringen* av verdens industrier. Slike omorganiseringer gjør at også små nisjebedrifter får behov for engelsk i lingua franca-kommunikasjoner.

⁵⁸ I den første kartleggingen var det kun svært få – kun 5 – av respondentenesom representerte små bedrifter (1-20 ansatte), men en god del av respondentene (20) representerte mellomstore bedrifter (21-100 ansatte). I den andre kartleggingen fordelte respondentene seg nokså likt over kategoriene av små, mellomstore og store bedrifter. Dataene bør derfor kunne brukes til å si noe om språksituasjonen også i «mindre virksomheter».

Höglins rapport fra 2002 konstaterer også at

«Engelsk står sterkere lengre opp i hierarkiet i bedriftene, på ledelsesnivå: òJu h2gre opp i foretaget man 2r, desto mer engelska»⁵⁹

(H2glin (2002), gjengitt i Regjeringen, 2008:125)

Som beskrevet i avsnitt 4.1.2 kan det muligens se ut til at andelen engelsk p2 ledelsesniv2 i bedriftene p2virkes noe av tilh2righet til et internasjonalt selskap eller konsern. Resultatene her uttrykker imidlertid i tydeligere grad at engelsk er n2dvendig ogs2 i en del *andre deler* av virksomhetene, herunder i bedriftsledd med ansatte som utvikler og anvender de mange skriftlige dokumentene 2 ingeni2rer, teknikere, operat2rer og andre. Bruken av engelsk i disse leddene synes ogs2 2 v2re forbundet med globaliseringen av verdens markeder og industrier: Overf2ring av produksjonsledd til lavkostland gj2r at en del arbeidsoperasjoner m2 nedtegnes i skrift og oversettes 2 ofte via eller til engelsk. Utflagging av produksjonsvirksomheter bidrar p2 den m2ten til at ogs2 produksjonsledd blir omfattet av lingua franca-kommunikasjon 2 *flere niv2er* i industrivirksomheter blir dermed omfattet av engelskspr2klig kommunikasjon, ikke kun ledelsesniv2er i disse virksomhetene. *Norsk i hundre!* fremsetter en p2stand som fremst2r som motsetningen til H2glins (2002) fremstilling:

«Engelsk er i st2rre grad enn tidligere n2dvendig p2 alle niv2er i bedriftene (b2de i intern- og eksternkommunikasjon) p2 grunn av E2S-avtalen og det europeiske arbeidsfellesskapet som f2lger av denne»

Spr2kr2det (2005:107)

At engelsk i st2rre grad enn tidligere er n2dvendig p2 alle niv2er i bedriftene, stemmer bedre med resultatene her. I fremstillingen over er denne utviklingen satt i sammenheng med en 2kt andel utenlandske ansatte; Resultatene her tilsier imidlertid at det er endringene i eierskap og bedrifters organisering som er det mest betydelige opphavet til at engelsk i dag er n2dvendig p2 flere niv2er, og dette til tross for at en del av bedriftene her ogs2 har ikke-norsktalende ansatte. *M2l og mening* konstaterer at arbeids- og n2ringslivet er et sv2rt vidt felt, og at en m2 regne med at bruken av engelsk varierer mye mellom «ulike sektorer, ulike niv2er og ulike bruksomr2der» (Regjeringen, 2008:124). Ogs2 Reve (2007) konstaterer at ulike deler av n2ringslivet p2virkes i ulik grad av globaliseringen. Det er rimelig 2 anta at andelen engelsk i

⁵⁹ Slik ogs2 Mufwene i Coupland (2010:48-50) hevder.

bedriftsinterne kommunikasjoner på ulike nivåer vil være avhengig av hva slags virksomheter og arbeidsområder det er tale om. Dataene fra denne studiens undersøkelser tyder like fullt på at ansatte i ulike virksomhetsledd og på *ulike nivåer* i bedriftene i tiltakende grad forholder seg til engelsk, fordi engelsk svært ofte dominerer *skriftlige* areaer for kommunikasjon.

I omtalen av språksituasjonen i nærings- og arbeidslivet fremholder *Norsk i hundre!* at

«Det er lite som tyder på at engelsk i utstrakt grad brukes der norsk like gjerne kunne vært brukt»

, dersom en ser bort fra symbolsk bruk av engelsk i markedsføringssammenhenger (Språkrådet, 2005:107). Også resultatene her tyder på at bruken av engelsk i svært mange sammenhenger korresponderer med behovet for et lingua franca i de enkelte kommunikasjonsituasjonene⁶⁰. Noen av funnene må likevel sies å kunne moderere konstateringen over noe, herunder funnene om bruk av engelsk i skriftlig kommunikasjon mellom norsktalende parter og i korrespondanser via diverse datasystemer, som begge skriver seg fra hensynet til hensiktsmessighet og lønnsomhet på lengre sikt. Slike kontekster gjør i første omgang ikke krav på et lingua franca, og utgjør således tilfeller «der norsk like gjerne kunne vært brukt». Også svarfordelingen ved spørsmålene om hvorvidt engelsk brukes der det også er mulig å bruke norsk, antyder at engelsk er i bruk på somme «språklige hjemmemarkeder» i de utvalgte bedriftene, jf. (Regjeringen, 2008:15). Hvor «utstrakt» slik bruk av engelsk er, er imidlertid ikke dataene her tilstrekkelige til å beskrive.

5.6 Avtakende bruk av norsk på enkelte avgrensede underdomener

Denne studien har gransket maritim industrisektor som et eget språkdomene, et eget *felt* og språksamfunn tilhørende det overordnede språkdomenet *norsk næringsliv*. Studien har lett etter synkrone spor av pågående språkutviklinger i denne sektoren og etter data som kan bidra til å gi svar på det overordnede forskningsspørsmålet

Utgjør den maritime industrisektoren et felt der bruken av norsk avtar i slik grad at det kan være tale om domenetap for norsk språk?

⁶⁰ Situasjoner med «behov for et lingua franca» betegner her kommunikasjonsituasjoner som også involverer ikke-norsktalende parter.

Domenetap innebærer, som vi har sett, at et språk går ut av bruk på et bestemt språkbruksområde som et resultat av at språkbrukerne ikke lenger bruker eller tar initiativ til å bruke det aktuelle språket. Begrepet om domenetap kan suppleres av begreper om *registertap* og *domenefraskrivelse*, som også betegner årsaker til at et språk ikke lenger er i bruk på bestemte områder, henholdsvis en manglende utvikling av et bestemt ordforråd og en bevisst unnlatelse av en slik utvikling (jf. avsnitt 2.2.2). Formuleringen «i slik grad» i problemstillingen over gir her et nokså betydelig rom for utøvelse av skjønn i avgjørelsen om domenetap. Like fullt må det sies at få av resultatene i denne studien i noen anelig grad tyder på at maritim industrisektor som et hele utgjør et felt der kommunikasjonen i overveiende grad foregår på engelsk. Svarfordelingen ved spørsmålet om «det dominerende språket dersom man betrakter hele virksomheten under ett» er i seg et tydelig uttrykk for at norsk anses som hovedspråket for virksomhetene i de utvalgte bedriftene. Resultatene uttrykker også at norsk er det foretrukne språket i tilfeller der det ikke er «påkrevd å snakke engelsk», og at mye internkommunikasjon i så måte foregår på norsk. Etter disse resultatene å dømme er altså norsk fortsatt det viktigste arbeidsspråket i de utvalgte bedriftene, og problemstillingen over burde kunne besvares med et nokså umiddelbart og tydelig *nei*. En del av de andre resultatene i denne studien synes imidlertid å moderere dette første kategoriske svaret noe, ettersom en del språkbruksarenaer viste seg som tilfeller der det var nettopp påkrevd eller hensiktsmessig at kommunikasjonen foregår på engelsk. Engelsk fremstår slik som det dominerende språket på en del avgrensede *underdomener*, først og fremst i en del skriftlige kommunikasjonskontekster. I en del slike kontekster er norsk valgt bort til fordel for engelsk av praktiske hensyn. Data fra undersøkelsene tyder på at bruksfordelingen mellom de to språkene sammenfaller noe med fordelingen mellom offisiell og uoffisiell kommunikasjon, og at språksituasjonen i de utvalgte bedriftene i så måte har visse fellestrekk med diglossiske språksamfunn. Med disse resultatene i mente blir det noe mer problematisk å kategorisk avvise at det kan være tale om prosesser som innebærer tap av enkelte språkbruksdomener for norsk.

Dersom en skal kunne konstatere at bruken av norsk er *avtagende*, må en kunne påvise at kommunikasjonen på gitte språkbruksområder har gått fra å foregå på norsk til å foregå på engelsk. I denne studiens sammenheng er det enkelte interne språkdomener som passer en slik beskrivelse: Dataene antyder at en del skriftlige dokumenter og nettsider som tidligere var utformet på norsk, nå foreligger kun i engelske versjoner. To av informantene bemerket også at den utstrakte bruken av engelsk i skriftlige dokumenter og korrespondanser utgjør en

utvikling i forhold til hvordan slike var utformet tidligere. Disse områdene utgjør således interne språkdomener der engelskspråklig kommunikasjon ser ut til å ha tatt over for norskspråklig sådan, og det kan dermed også konstateres en *utvikling* i språkpraksisene på disse områdene. Som vi så i avsnitt 2.2.2, holder Mæhlum (2007:166) domenetap for å være resultatet av en fullendt språkskifteprosess, der én varietet *gradvis* har blitt erstattet av en annen *innenfor et gitt samfunnsområde*. Prosessen i retning av et slikt resultat ó en domenetapsprosess ó er ifølge Mæhlum (2007) å anse som

«et *suksessivt* skifte av språk innenfor et avgrenset samfunnsområde»

Mæhlum (2007:166, min utheving)

Den suksessive, gradvise utviklingen som utgjør språkskifteprosesser er av Mæhlum (2007:24) inndelt i fem faser og skjematisk slik:

- Fase I: A (enspråklighet i minoritetsspråket)
- Fase II: Ab (full beherskelse av minoritetsspråket, en viss beherskelse av majoritetsspråket)
- Fase III: AB (full beherskelse av begge språkene)
- Fase IV: aB (en viss beherskelse av minoritetsspråket, full beherskelse av majoritetsspråket)
- Fase V: B (enspråklighet i majoritetsspråket)

I modellen tar Mæhlum utgangspunkt i ulike grader av kompetanse i de aktuelle språkene (*beherskelse*), men det er også mulig å bruke hennes modell for å illustrere *bruksomfanget* av to språk i et språksamfunn, for å illustrere hvor utstrakt bruken av to språk er, på ulike stadier av en språkskifteprosess. De ulike fasene vil da referere til ulike forhold mellom bruksomfanget av de to involverte språkene, slik at Fase I representerer -bruk kun av minoritetsspråket/Språk A og Fase V representerer -bruk av kun majoritetsspråket/Språk B. Dersom vi sammenholder denne studiens resultater med Mæhlums (2007) skjema, blir det tydelig at det overordnede språkbruksområdet her ó maritim industrisektor som *et hele* ó ikke viser tegn til noen generell overgang til bruk av engelsk på majoriteten av språkbruksområdene i de utvalgte bedriftene, således er det heller ikke tegn til noen språkskifteprosess eller domenetap for helheten av denne sektoren. Når denne studien stilte spørsmål om *domenetap* i maritim industrisektor, var det heller ikke fordi det var sannsynlig

at språksituasjonen på dette feltet som et hele ville kunne karakteriseres ved dette begrepet ó da ville det jo i tilfelle vært tale om en sektor som fremsto som et -gjennomangliffisertø språkbruksområde. Det er først og fremst de mer avgrensede underdomenene for språkbruk tilhørende dette overordnede observasjonsfeltet som er interessante å betrakte med tanke på domenetapsprosesser. Enkelte av disse avgrensede språkbruksområdene kan også se ut til å ha gjennomgått slike prosesser, ettersom kommunikasjonen på disse områdene har gått fra å foregå på norsk til å foregå på engelsk; Utforming av kontrakter, dokumentasjon og e-post er eksempler på slike kommunikasjonsområder. På disse delområdene må språkskifteprosessene i retning av -enspråklighet i engelskø sies å være nær fullendte eller fullendte. Dersom en anvender Mæhlums skjematiskering om *bruksomfanget* av norsk og engelsk på de ulike underdomenene fra avsnitt 5.2.2, kan det se ut til at *muntlig og muntligpreget kommunikasjon internt* representerer Fase I, ettersom slik kommunikasjon stort sett foregår på norsk. Fordelingen mellom norsk og engelsk på underdomenet *kommunikasjon via ulike datasystemer* synes derimot å representere Fase IV eller V, ettersom denne i utstrakt grad foregår på engelsk. På dette underdomenet synes altså språkskifteprosessen å være kommet nokså langt. *Skriftlig kommunikasjon internt* i de utvalgte bedriftene her synes å befinne seg i en mellomstilling, ettersom både norsk og engelsk er i bruk i slike korrespondanser. Det er mulig at språkfordelingen på dette området lar seg illustrere som AB ó bruk av begge språkene ó og således representerer mellomstadiet Fase III etter Mæhlums modell. Når språkskifteprosesser har virket og virker på flere slike underdomener tilhørende det samme overordnede språkdomenet, vil disse utviklingene også påvirke situasjonen på det overordnede domenet ó maritim industrisektor - som et hele. De fullendte og pågående overgangene til engelskspråklig kommunikasjon på en del underliggende språkdomener danner til sammen et bilde av en sektor der andelen norskspråklig kommunikasjon *gradvis* har avtatt. Denne gradvise utviklingen kan muligens være spor av en språkskifteprosess på dette området av næringslivet. I så tilfelle må språktilstanden og språkfordelingen på de ulike underdomenene her betraktes som *synkrone spor av domenetapsprosesser* i sektoren som studeres her. Språksituasjonen på disse underdomenene skriver seg fra en manglende bruk av norsk og ikke en mangel på språklige uttrykksmiddel, dermed er det her tale om nettopp domenetap, og ikke registertap (jf. avsnitt 2.2.2). Som beskrevet i avsnitt 2.2.3 har det ofte vist seg at de mest prestisjefulle språkdomenene er de som først går tapt i domenetapsprosesser. Resultatene av denne studien er ikke tilstrekkelige til å kunne knytte de ulike underdomenene til ulike grader av prestisje. Det er imidlertid mulig å konstatere at den mest offentlige, offisielle kommunikasjonen i bedriftene foregår på engelsk, mens mer

private, uoffisielle korrespondanser foregår på norsk. Dette synes å stemme godt med Mæhlums (2007:25) beskrivelse av forløpet i språkskifteprosesser, som tilsier at det er de mest *uformelle* språkdomenene som er mest resistente mot forandringer i språkskifteprosesser. I så måte ser resultatene her ut til å antyde at språkutviklingen i de utvalgte bedriftene har visse fellestrekk med språkskifteprosesser. Overgangen til engelskspråklig kommunikasjon på en del underdomener kan således vitne om pågående domenetapsprosesser i sektoren som disse bedriftene tilhører.

Resultatene av denne studien besvarer altså det overordnede forskningsspørsmålet her med en konstatering om at bruken av norsk synes å ha avtatt på en del delområder tilhørende det overordnede domenet maritim industrisektor, og at disse utviklingene fremstår som domenetapsprosesser som har vært og muligens er virksomme på disse underdomenene. Resultatene antyder at utviklingene skriver seg fra praktiske, funksjonelle hensyn som tilsier at engelskspråklig kommunikasjon er hensiktsmessig i stadig flere sammenhenger. Det er viktig å understreke at det er svært lite trolig at helheten av maritim industrisektor noensinne vil komme til å domineres av engelskspråklig kommunikasjon; Enkelte interne språkbruksområder vil med all sannsynlighet alltid være forbeholdt norsk, herunder en del muntlige internkommunikasjoner. Av den grunn er det viktig å skille mellom helheten av sektoren og tilhørende underdomener i behandlingen av spørsmålet om *domenetap*, dette begrepet kan i denne studiens sammenheng være en kurant beskrivelse av utviklingen på en del delområder for språkbruk, men det kan ikke brukes for å beskrive situasjonen i maritim industrisektor som et hele. I diskusjoner om domenetapsprosesser i universitetsmiljøer har flere påpekt viktigheten av å ikke betrakte academia som et uddifferensiert hele og hevdet at det kan være gunstig å operere med underkategorier som *vitenskapelig publisering*, *studier* og *forskningsformidling* (Mæhlum, 2007:167). Også i studiet av næringslivet som et hele ó som ett, overgripende språkdomene ó og i studiet av språkbruk i utvalgte sektorer eller andre delområder innenfor dette domenet kan det være gunstig å operere med slike avgrensede delområder. Det er imidlertid ikke avgjort at inndelingen i slike vil være den samme fra én sektor til en annen, ei heller at inndelingen av den internasjonaliserte sektoren her vil være overførbar på situasjonen i andre sektorer. Resultatene av denne studien peker også på at fordelingen mellom norsk og engelsk er noe sammenfallende med skillet mellom private, uoffisielle og mer offentlige, offisielle kommunikasjonsområder. Et av resultatene er således at språksituasjonen i de utvalgte bedriftene har visse likhetstrekk med diglossiske språksamfunn. Det er ikke utenkelig at en diglossiliknende situasjon tilsvarende den en kan

skimte her, med tiden også vil kunne komme til å utvikle seg i andre næringslivssegmenter, i takt med at nasjonale bedrifter blir stadig mer internasjonaliserte. Den tiltakende bruken av engelsk som viser seg på en del skriftlige språkbruksområder i de utvalgte bedriftene her fremstår som nettopp et utfall av en tiltakende internasjonalisering av verdens industrivirksomheter og markeder. Det er imidlertid ikke mulig å forutsi hvordan disse utviklingene vil komme til å innvirke på språksituasjonen i andre sektorer, ei heller hvorvidt bruken av engelsk i den internasjonaliserte sektoren som studeres her, vil fortsette å tilta i årene fremover. Det kan like fullt være rimelig å anta at sentrale utviklingstendenser som omlokaliseringen av produksjonsledd og spesialiseringen av verdens industrivirksomheter med tiden kan føre med seg at engelsk overtar som arbeidsspråk på en del delområder også i andre bedrifter i andre næringslivssegmenter. I så tilfelle vil det kunne være tale om tap av bestemte underdomener for bruk av norsk, slik tilfellet synes å være i den internasjonaliserte sektoren som har vært gjenstand for granskningene her.

6 AVSLUTNING

6.1 Oppsummering av resultatene

De foregående kapitlene har presentert undersøkelser om bruksfordelingen mellom norsk og engelsk i maritim industrisektor og drøftet resultatene av disse i lys av utvalgte sosiolingvistiske teorier. Resultatene av undersøkelsene viser at engelsk brukes i svært mange av de skriftlige kommunikasjonskontekstene i studiens utvalgte bedrifter: i en rekke tekniske dokumenter, i kontrakter og møtereferater, i arbeid med diverse datasystemer, som språk for fagterminologien i deler av sektoren og i omtalen av produkter. Mange anser norsk som hovedspråket for kommunikasjonen i deres bedrifter, men det ser ut til at norsk brukes mest i muntlige kommunikasjoner internt i bedriftene, og at bruken av norsk i skriftlige kontekster er relativt begrenset. Resultatene viser også at engelsk brukes i en del mer hjemlige kommunikasjonskontekster som ikke gjør krav på et lingua franca, herunder i e-post-korrespondanser mellom norsktalende ansatte. Dataene antyder også andelen engelskspråklig kommunikasjon er større nå enn den har vært tidligere, som resultat av at en del *underdomener* for språkbruk har blitt overdratt til engelsk.

Den utstrakte bruken av engelsk betraktes her i sammenheng med globaliseringsprosessene som berører verdens industrivirksomheter; Jeg har argumentert for at internasjonalisering av bedrifters eierstrukturer, overføring av produksjonsledd til lavkostland og utvikling mot mer spesialiserte industrivirksomheter favoriserer bruk av engelsk, ettersom alle disse fører til at det oppstår stadig flere arenaer for lingua franca-kommunikasjon. Disse globale omorganiseringene er årsak til at stadig flere mennesker involveres i utvekslinger på tvers av landegrenser, dermed utgjør en del skriftlige dokumenter også *potensiell* lingua franca-kommunikasjon som med tiden kanskje vil skulle deles med utenlandske aktører. Dette forholdet gjør at det er hensiktsmessig at skriftlig kommunikasjon og korrespondanser foregår på engelsk. Oppgaven fremholder at den tiltakende bruken av engelsk skriver seg fra slike funksjonelle hensyn ó hensynet til hva som er praktisk og hensiktsmessig ó og antyder at den samlede effekten av de enkelte bedriftenes funksjonelle språkvalg kan minne om usynlig hånd-prosesser ó til sammen synes disse valgene nemlig å skissere et mønster av at norsk blir sjeldnere brukt på visse bedriftsinterne språkarenaer, der engelsk overtar. Globaliseringen av

verdens markeder og økonomier innebærer at utviklingen av nye teknologier og løsninger i stor utstrekning foregår via internasjonale samarbeid - dét kan være noe av årsaken til at mange av respondentene i denne studien sa seg enige i at «teknologiens språk først og fremst er engelsk».

6.2 Forslag til videre forskning

Dette prosjektet har undersøkt språktilstanden i en svært begrenset del av det omfattende språkdomenet *norsk næringsliv*. Resultatene og konklusjonene her må på ingen måte tillegges noen generell gyldighet, især siden denne studien tar for seg en sektor som nok erfarer globaliseringsprosessene mer direkte enn en del andre deler av næringslivet. Norsk næringsliv som helhet er ó som nevnt innledningsvis ó lite kartlagt med henblikk på språkforhold; Det er således et generelt behov for ny empiri omkring dette temaet. Diskusjonene i denne oppgaven har imidlertid tangert enkelte andre problemstillinger som kanskje vil kunne være interessante utgangspunkt for videre studier av språkforhold i norsk næringsliv og for den generelle diskusjonen om norsk som fremtidsspråk. Det kunne blant annet være interessant å granske språktilstanden i flere NCE-miljøer; Disse næringsklyngene anses som «de mest vekstkraftige og internasjonalt orienterte næringsklyngene i Norge» og vil dermed antakelig utgjøre en svært betydelig del av fremtidens norske næringsliv. Det kunne være interessant å se hvordan den internasjonale innretningen innvirker på språkpraksisene i slike virksomheter. Videre er det mulig å undersøke bruken av engelsk på tvers av ulike sektorer i næringslivet ó det ville for eksempel gå an å undersøke på hvilke språkbruksområder engelsk står sterkest ved å sammenligne situasjonen på liknende språkbruksområder i flere sektorer. En slik språksosiologisk analyse ville kunne si noe om hva som motiverer bruk av norsk og engelsk noe mer generelt, uavhengig av sektortilhørighet. En studie av en mer sociolingvistisk karakter kunne tatt for seg hvilke følger en engelskspråklig terminologi har for faglig kommunikasjon og undersøke om et slikt ordforråd ledsages av kodeveksling eller «full bruk av engelsk» i ulike kommunikasjonskontekster (Mæhlum, 2002:4). Mulighetene for undersøkelser om bruk av norsk og engelsk som arbeidsspråk i de ulike virksomhetene i norsk næringsliv er atskillige, og slike undersøkelser er av både teoretisk og empirisk interesse.

6.3 Fremtidsperspektiver om språk i et globalisert næringsliv

I forlengelsen av diskusjoner om språklig globalisering og om engelskens innflytelse på verdens nasjonalspråk blir det tidvis fremsatt teorier om mulige språklige fremtidsscenarier. Slike teorier skisserer ofte en situasjon der noen få, betydelige språk er dominerende i hver sine respektive verdenshjørner; Kinesisk mandarin blir i slike sammenhenger fremstilt som språket med størst ekspanderende potensiale, i tillegg til arabisk, engelsk, hindi/urdu, russisk og spansk (Mæhlum, 2007:185). Slik Mæhlum (2007) påpeker, styres ikke språk og språkutvikling etter forutsigbare årsaksmekanismer, dermed kan fremtidige språksituasjoner heller ikke forutsies ved hjelp av tekniske kalkyler. Det er ikke mulig å spå hvilken posisjon norsk og engelsk vil komme til å ha om førti år, ei heller hvorvidt bruken av engelsk i arbeids- og næringslivssammenheng vil fortsette å tilta slik den synes å gjøre i dag. Engelsk er vår tids fremste lingua franca og i en del henseender også globaliseringens språk, ettersom de globale omorganiseringene i dag i stor grad foregår ved hjelp av og via engelsk. Som globalt fellesspråk utgjør engelsk et redskap i utviklingen av nye teknologier, og nettopp slik moderniserende kraft er ifølge Mæhlum (2007) et vesentlig grunnlag for språklig ekspansjon i global målestokk. For verdens nasjonalspråk og industrivirksomheter sin del betyr dette at engelskens posisjon som «teknologiens språk» vil kunne komme til å styrkes i årene fremover.

Ulike deler av næringslivet påvirkes i ulik grad av globaliseringen, derfor vil også språkforhold og andelen engelsk fortsette å variere mellom de ulike næringssektorene. Med tiden vil trolig store deler av den vareproduserende industrien i Norge gradvis flyttes til land med lavere lønnskostnader, mens de mer kunnskapsbaserte virksomhetene og tjenesteproduksjon med lokal forankring blir igjen (Reve, 2007). Levedyktige kunnskapsbaserte virksomheter er basert på kapasitet til innovasjon, og i den nye globale økonomien blir teknologiske utviklinger skapt, formidlet og iverksatt på tvers av landegrenser. Innenfor rammene av de enkelte nasjonalstatene vil engelsk dermed få en stadig mer betydelig rolle, som lingua franca, fremmedspråk og arbeidsspråk ved siden av og i tillegg til (og her kan det kanskje også legges til i stedet for) verdens nasjonalspråk (Mæhlum, 2007). Nasjonale organer og næringsvirksomheter må og vil fortsette å måtte tilpasse seg også de språklige konsekvensene av globaliseringsprosessene, herunder behovet for engelsk på stadig flere arenaer for lingua franca-kommunikasjoner ó eller slik Informant3 formulerte dette forholdet: övi skal jo overleve og, så vi er jo nødt til å tilpasse oss det som vi har behov for».

LITTERATUR

- Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism*. Bristol: Multilingual matters.
- Berglund, F. (2011). [Spørreskjema - Utforming av spørsmål og svar i spørreundersøkelser - Foredrag i regi av SSB 21.09.2011].
- Blin, A. (2006). *1648, la paix de Westphalie ou la naissance de l'Europe politique moderne*. Bruxelles: Complexe.
- Blommaert, J. (2010). *The sociolinguistics of globalization*. New York: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P., & Thompson, J. B. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Carpentier, J., & Lebrun, F. (1987). *Histoire de France*. Paris: Seuil.
- Coulmas, F. (Ed.). (1997). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell publishers.
- Coupland, N. (Ed.). (2010). *The Handbook of Language and Globalization*. Chichester: Blackwell Publishers.
- Crystal, D. (2003). *English as a global language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ellingsve, E. J. (1999). Domenefraskrivelse og domenetap - det norske tomrommet i IGUs ordbok. *Nordica Bergensia*, 20.
- Featherstone, M. (Ed.). (1990). *Global culture. Nationalism, globalization and modernity*. London: Sage Publications.
- Hellevik, O. (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforl.
- Holter, H., & Kalleberg, R. (1996). *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforl.
- Höglin, R. (2002). *Engelska språket som hot och tillgång i Norden* (Vol. 2002:561). København: Nordisk Ministerråd.
- Jakobsen, E. W. (2011). Kunnskaps- og innovasjonsdrevne endringer i maritim næring - fra skipsfart til offshore *EKN-rapport*. Tilgjengelig på nett via <http://etkunnskapsbasertnorge.wordpress.com/hovedside-2/formidling-2/ekn-rapporter/>
- Kelly-Holmes, H., & Mautner, G. (Eds.). (2010). *Language and the market*. New York: Palgrave Macmillan.
- Labov, W. (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Ljosland, R. (2008). *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap: om engelsk som akademisk språk i Norge : et kasusstudium i bred kontekst*. 2008:208, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Løchen, H. (2001, 26.7.2001). Norge - et filialland i en filialverden, Artikkel tilgjengelig via Aftenpostens nettarkiv, *Aftenposten*.
- Melchers, G., & Shaw, P. (2003). *World Englishes: an introduction*. London: Arnold.
- Mesthrie, R. (2000). *Introducing sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mæhlum, B. (1999). *Mellom Skylla og Kharybdis: forklaringsbegrepet i historisk språkvitenskap : essay*. Oslo: Novus forl.
- Mæhlum, B. (2002). Engelsk eller norsk? *Samtiden*.
- Mæhlum, B. (2007). *Konfrontasjoner: når språk møtes*. Oslo: Novus forl.
- Mæhlum, B., Røyneland, U., Akselberg, G., & Sandøy, H. (2003). *Språkmøte: innføring i sosiolingvistikk*. Oslo: Cappelen Akademisk forl.

- Norge. (2008). Mål og meining: ein heilskapleg norsk språkpolitikk *St.meld. ...* (Vol. nr. 35 (2007-2008), pp. 262 s.). [Oslo]: [Regjeringen].
- Norge, S. (2004). Norsk terminologi. Kartlegging av nasjonale fagmiljøer, infrastruktur og holdninger. Oslo.
- Ostler, N. (2005). *Empires of the word: a language history of the world*. New York: HarperCollins.
- Regjeringen. (2007). Stø kurs. In N.-o. handelsdepartementet (Ed.), (pp. 45 s.). Oslo.
- Regjeringen. (2008). St.meld. nr. 35 Mål og meining - ein heilskapleg norsk språkpolitikk.
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Reve, T. (2007). Globaliseringen og næringslivet. *Globale Norge - hva nå?* <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/refleks/innspill/oekonomi/reve.html?id=493258> website:
- Røyneland, U. (2005). *Dialektnivellering, ungdom og identitet: ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. nr 231, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Schwab, I.-L. (2007). Engelsk i norsk næringsliv - en antropologisk tilnærming. *Språknytt*, 3/2007.
- Schwach, V. (2009). *Masterprogrammer på engelsk i Norge: i bredde og nisjer* (Vol. 36/2009). Oslo: NIFU STEP.
- Språkrådet. (2005). *Norsk i Hundre!*
- Språkrådet. (2010). *Språkstatus 2010*.
- Språkrådet. (2011). *Språkstatus 2011*.
- Tislevoll, J. R. (2001). *Norsk språkpolitikk og domenetap for norsk språk*. Rapport til Nordisk ministerråd
- Wodak, R., Johnstone, B., & Kerswill, P. (2011). *The Sage handbook of sociolinguistics*. Los Angeles, Calif.: SAGE.

Illustrasjonen på tittelbladet er gjengitt med tillatelse fra kunstneren selv, Richard Borge.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Faksimile av det første nettskjemaet

Spørreundersøkelse om norsk og engelsk fagspråk i bedrifter i maritim bransje

Denne spørreundersøkelsen er en del av et masterprosjekt i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo. Spørreundersøkelsen har som mål å kartlegge bruken av norsk og engelsk i bedrifter i maritim industrisektor. Resultatene av undersøkelsen vil bli presentert i masteroppgaven "Språklig ballast. En undersøkelse om norsk og engelsk fagspråk i norsk maritim industri." Veiledere for prosjektet er førsteamanuensis Unn Røynealand og professor Svein Lie.

Alle opplysninger behandles konfidensielt og i tråd med Datatilsynets retningslinjer. For at utvalget skal bli korrekt, er det fint om du kun svarer én gang på skjemaet.

Jeg er svært takknemlig for at du tar deg tid til å svare på spørsmålene under – det er et betydelig bidrag til et nødvendig kartleggingsarbeid.

I hvilket fylke er din bedrift/din bedriftsavdeling lokalisert?

Akershus ▼

Er bedriften en del av et internasjonalt konsern?

- ☐ Nei
☐ Ja

Omtrent hvor mange ansatte har din bedrift/din bedriftsavdeling?

- ☐ 1 - 20 ansatte
☐ 21 - 100 ansatte
☐ Over 100 ansatte

Hva er bedriftens hovedvirksomhet?

- ☐ Rederivirksomhet (inkludert rigg- og borevirksomhet)
☐ Utstøysproduksjon
☐ Maritim tjenesteyting
☐ Skips- og offshoreverft
☐ Annet

Hvor er bedriftens arbeidskraft rekruttert fra?

- ☐ Hovedsaklig fra Norge
☐ Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland
☐ Hovedsaklig internasjonalt

Arbeides det i din bedrift med å utvikle nye produkter og/eller å fornye eksisterende teknologi?

- ☐ Nei
☐ Ja
☐ Vanskelig å svare

Del II

Om internkommunikasjon i bedriften

Arbeides det i din bedrift med utvikling av norske fagbegreper innenfor bedriftens fagfelt?

- ☐ Nei, bedriften arbeider ikke med utvikling av norske fagbegreper
- ☐ Bedriften arbeider noe med utvikling av norske fagbegreper
- ☐ Ja, bedriften arbeider mye med utvikling av norske fagbegreper

Deltar ansatte i bedriften på språkkurs initiert av bedriften (dvs. kurs i engelsk, norsk og/eller andre typer språkkurs)?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

På hvilket språk er informasjonsbrev og eposter fra ledelsen til øvrige ansatte i bedriften skrevet?

- ☐ På engelsk
- ☐ På norsk
- ☐ På både norsk og engelsk
- ☐ På norsk, engelsk og andre

Hvor ofte vil du si at engelsk tas i bruk skriftlig og muntlig som arbeidsspråk innad i bedriftens ledelse?

- ☐ Svært sjelden
- ☐ Sjelden
- ☐ Nokså sjelden
- ☐ Noen ganger
- ☐ Nokså ofte
- ☐ Ofte
- ☐ Svært ofte

Hvor ofte vil du anta at engelsk tas i bruk skriftlig som arbeidsspråk mellom øvrige ansatte i bedriften?

- ☐ Svært sjelden
- ☐ Sjelden
- ☐ Nokså sjelden
- ☐ Noen ganger
- ☐ Nokså ofte
- ☐ Ofte
- ☐ Svært ofte
- ☐ Vet ikke

Om bedriftens kommunikasjon med eksterne parter

På hvilke(t) språk foregår kontakten med bedriftens kunder og leverandører?

- ☐ På norsk, engelsk og andre
- ☐ På norsk og engelsk
- ☐ På engelsk
- ☐ På norsk
- ☐ Uaktuelt/Vanskelig å svare

På hvilket språk utlyses ledige stillinger i bedriften?

- ☐ På norsk, engelsk og andre
- ☐ På norsk og engelsk
- ☐ På engelsk
- ☐ På norsk

Hvilke er de viktigste årsakene til bruk av engelsk i din bedrift (vennligst sett kryss ved inntil tre av alternativene):

- ☐ Kommunikasjon mellom ansatte med ulike morsmål
- ☐ Teknologiens språk er først og fremst engelsk
- ☐ Nødvendige fagbegreper finnes ikke på norsk
- ☐ Kontakt med kunder og leverandører
- ☐ Profilerings av bedriften som en internasjonal virksomhet
- ☐ Hensyn til Helse, Miljø og Sikkerhet (HMS)
- ☐ Kostnadshensyn
- ☐ Andre

Dersom du krysset av for "Andre", vennligst spesifiser her:

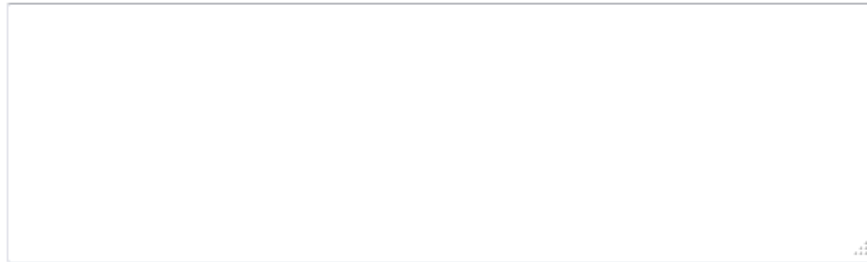
Er norsk som arbeidsspråk mest dominerende (mest brukt) i bedriftens ledelse eller blant de øvrige ansatte (teknikere, operatører og andre)?

- ☐ Norsk er mest brukt på ledelsesnivå
- ☐ Norsk er mest brukt av øvrige ansatte
- ☐ Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

Brukes engelsk noen ganger i tilfeller der det ville vært mulig å kommunisere på norsk?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vanskelig å svare/Vet ikke

Dersom du krysset av for "Ja", hvilke tilfeller dreier det seg om?

Del III

Vennligst ta stilling til følgende påstander

"Alle fagbegrepene som berører bedriftens virksomhet finnes i norske ordformer"

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

"Engelsk er mer nødvendig for bedriften i dag enn for fem år siden."

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

"Teknologiens språk er først og fremst engelsk."

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

“Kontakten med internasjonale kunder er den eneste betydelige årsaken til bruk av engelsk i bedriften.”

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

“Bruk av engelsk er nyttig for bedriften fordi det er kostnadsbesparende.”

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

“Arbeidsspråket internt i bedriften er først og fremst norsk. ”

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

Dersom man betrakter hele virksomheten under ett, hvilket språk vil du si er det dominerende (det mest brukte) språket i din bedrift?

- ☐ Engelsk
- ☐ Norsk
- ☐ Andre

Eventuelle kommentarer til de foregående temaene eller spørsmålene:

Submit

Powered by [Google Docs](#)

[Report Abuse](#) - [Terms of Service](#) - [Additional Terms](#)

Undersøkelse om bruk av norsk og engelsk i bedrifter i NCE NODE-klyngen

Denne undersøkelsen er en del av et masterprosjekt i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo. Masterprosjektet har som mål å kartlegge bruken av norsk og engelsk i bedrifter tilknyttet maritim industrisektor. Resultatene av undersøkelsen vil bli presentert i masteroppgaven "Språklig ballast. En studie om bruk av norsk og engelsk i bedrifter tilknyttet maritim sektor." Veiledere for prosjektet er førsteamanuensis Unn Røyneland og professor Svein Lie.

Alle opplysninger behandles konfidensielt og i tråd med Datatilsynets retningslinjer. For at utvalget skal bli korrekt, er det fint om du kun svarer én gang på skjemaet. Jeg er svært takknemlig for at du tar deg tid til å svare på spørsmålene under – det er et betydelig bidrag til et nødvendig kartleggingsarbeid.

Omtrent hvor mange ansatte har din bedrift?

- ☐ 1 - 20 ansatte
- ☐ 21 - 100 ansatte
- ☐ Over 100 ansatte

Hvor er bedriftens arbeidskraft rekruttert fra?

- ☐ Hovedsakelig fra Norge
- ☐ Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland
- ☐ Hovedsakelig internasjonalt

Er din bedrift en del av et internasjonalt konsern?

- ☐ Nei
- ☐ Ja

Arbeides det i din bedrift med å utvikle nye produkter og/eller å fornye eksisterende teknologi?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vanskelig å svare

På hvilket språk utlyses ledige stillinger i bedriften?

- ☐ På norsk, engelsk og andre
- ☐ På norsk og engelsk
- ☐ På engelsk
- ☐ På norsk

Er norsk som arbeidsspråk mest brukt i bedriftens ledelse eller blant de øvrige ansatte?

- ☐ Norsk er mest brukt på ledelsesnivå
- ☐ Norsk er mest brukt av øvrige ansatte
- ☐ Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

Brukes engelsk i muntlige kommunikasjoner mellom ansatte i bedriften?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

Brukes engelsk i skriftlige kommunikasjoner mellom ansatte i bedriften?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

Hvor ofte vil du si at engelsk tas i bruk som arbeidsspråk i bedriftens ledelse, skriftlig og muntlig?

- ☐ Svært sjelden
- ☐ Sjelden
- ☐ Nokså sjelden
- ☐ Noen ganger
- ☐ Nokså ofte
- ☐ Ofte
- ☐ Svært ofte

Hvor ofte vil du anta at engelsk tas i bruk som arbeidsspråk av øvrige ansatte, skriftlig og muntlig?

- ☐ Svært sjelden
- ☐ Sjelden
- ☐ Nokså sjelden
- ☐ Noen ganger
- ☐ Nokså ofte
- ☐ Ofte
- ☐ Svært ofte

Er engelsk selve arbeidsspråket for noen av de ansatte i din bedrift?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vanskelig å svare

Finnes alle fagbegreper som berører bedriftens virksomhet i norske ordformer?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

Er det noen tekniske årsaker til at engelsk blir brukt i bedriften, for eksempel at programvare eller systemer er på engelsk?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

Dersom du svarte ja, hvilke årsaker dreier det seg om?

Vil du si at norsk de siste årene har tapt bruksområder til engelsk, innenfor virksomhetene i din bedrift?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

Blir engelsk brukt i tilfeller der det ville vært mulig å kommunisere på norsk?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

Dersom du svarte ja, hvilke tilfeller dreier det seg om?

Tror du at engelsk vil bli mer brukt i din bedrift i årene som kommer?

- ☐ Nei
- ☐ Ja
- ☐ Vet ikke/Vanskelig å svare

Del III - Vennligst ta stilling til følgende utsagn

«Norsk og engelsk har hver sine adskilte bruksområder.»

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

«Teknologiens språk er først og fremst engelsk.»

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

«Engelsk brukes oftere i bedriften i dag enn for fem år siden.»

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

«Ekstern kommunikasjon foregår ofte på engelsk og intern kommunikasjon foregår ofte på norsk.»

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

«Bruken av engelsk skyldes ofte at tekniske og/eller fagspesifikke begreper ikke finnes på norsk.»

- ☐ Svært uenig
- ☐ Uenig
- ☐ Litt uenig
- ☐ Verken enig eller uenig
- ☐ Litt enig
- ☐ Enig
- ☐ Svært enig

Dersom man betrakter hele virksomheten under ett, hvilket språk vil du si er det dominerende (det mest brukte) i din bedrift i dag?

- ☐ Engelsk
- ☐ Norsk
- ☐ Andre

Eventuelle kommentarer til de foregående temaene eller spørgsmålene:

Submit

Powered by [Google Docs](#)

[Report Abuse](#) - [Terms of Service](#) - [Additional Terms](#)

Vedlegg 3: Informasjonsbrev til bedriftslederne i det første utvalget

UiO : Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det humanistiske fakultet

Oslo, Blindern 9.11.2011

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt om norsk og engelsk fagspråk i norsk maritim industri

Mitt navn er Benedikte Homme Holstad. Jeg studerer nordisk språk ved Universitetet i Oslo. Som tema for min masteroppgave har jeg valgt å undersøke fordelingen mellom bruk av norsk og engelsk i norske bedrifter i maritim industrisektor, for å forsøke å kaste lys over språksituasjonen i en betydelig del av norsk næringsliv. Det er nemlig et stort behov for å innhente ny kunnskap om norsk språks posisjon innenfor dette samfunnsområdet.

Jeg har utarbeidet et spørreskjema som formidles til lederne i alle bedrifter tilsluttet Norsk Industri, maritim bransje. Skjemaet består av 24 avkrysningsspørsmål og besvares digitalt via googledocs. Det tar i underkant av ti minutter å fylle det ut. Spørreundersøkelsen er en viktig del av studien og det er helt avgjørende at flest mulig fyller ut skjemaet, slik at resultatet blir korrekt og pålitelig. Jeg håper derfor du vil ta deg tid til dette.

Studien og spørreundersøkelsen følger retningslinjene for forskningsprosjekter som er gitt av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), personvernombud for forskning ved UiO. Innsamlede opplysninger vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av mai 2012.

Spørreskjemaets nettside er <http://bit.ly/rvs2wi> .

Det er åpent for besvarelse f.o.m. 8. november 2011 til 1. desember 2011 og du behøver ikke påloggingspassord for å fylle ut skjemaet.

Vedlagt finnes en kort beskrivelse av prosjektet. Dersom du har spørsmål om eller kommentarer til undersøkelsen, må du svært gjerne ta kontakt med meg på telefon (+47) 40 87 00 24 eller e-post sprakligballast@gmail.com , eventuelt med veileder Unn Røyneland på e-post unn.royneland@iln.uio.no .

På forhånd hjertelig takk!

Med vennlig hilsen

Benedikte Homme H.

Veileder Unn Røyneland

Biveileder Svein Lie

Oslo, Blindern 25.1.2012

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt om norsk og engelsk fagspråk

Mitt navn er Benedikte Homme Holstad. Jeg studerer nordisk språk ved Universitetet i Oslo. Som tema for min masteroppgave har jeg valgt å undersøke fordelingen mellom norsk og engelsk i norske bedrifter tilknyttet maritim industrisektor, for å forsøke å kaste lys over språksituasjonen i et viktig segment av norsk næringsliv. Det er særlig den fornyende, utadrettede virksomheten som gjør denne sektoren til et interessant studieområde for undersøkelser om bruk av norsk og engelsk.

Som en del av studien har jeg utarbeidet et nettbasert spørreskjema som formidles til lederne i bedriftene tilsluttet NCE NODE-nettverket, og jeg lurar på om du kunne tenke deg å fylle ut dette. Skjemaet består av 22 avkrysningsspørsmål om bruk av norsk og engelsk og besvares digitalt via googledocs. Det tar cirka fem minutter å fylle det ut, og programmet anonymiserer svarene. For at resultatene skal bli korrekte og pålitelige, er det avgjørende at flest mulig fyller ut skjemaet. Det ville derfor være veldig fint dersom du ville ta deg tid til dette.

Studien og spørreundersøkelsen følger retningslinjene for forskningsprosjekter som er gitt av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), personvernombud for forskning ved UiO. Det betyr at de innsamlede opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og at ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes når oppgaven er ferdig.

Spørreskjemaets nettside er: <http://bit.ly/ncenode> .

Det er åpent for besvarelse f.o.m. 25. januar til 20. februar 2012 og du behøver ikke påloggingspassord for å fylle ut skjemaet.

Vedlagt finnes en kort beskrivelse av prosjektet. Det er et stort behov for å innhente ny kunnskap om norsk språks posisjon innenfor næringslivsdomenet. Av den grunn har dette prosjektet fått Språkrådets masterstipend for prosjekter som gransker bruk av engelsk og norsk i samfunnet.

Dersom du har spørsmål om eller kommentarer til undersøkelsen, må du svært gjerne ta kontakt med meg på telefon (+47) 40 87 00 24 eller e-post sprakligballast@gmail.com , eventuelt med veileder Unn Røyneland på e-post unn.royneland@iln.uio.no .

På forhånd hjertelig takk!

Med vennlig hilsen

Benedikte Homme H.

Samtykkeerklæring

Beskrivelse av prosjektet

Masterprosjektet *Språklig ballast ó En domenestudie om norsk og engelsk i maritim industrisektor* har til hensikt å kaste lys over språksituasjonen i norsk næringsliv ved å kartlegge hvordan bruken av norsk og engelsk fordeler seg i utvalgte bedrifter tilknyttet maritim industri. Prosjektet har et *beskrivende* formål og er ment som et bidrag til kunnskapen om norsk språks posisjon innenfor ulike samfunnsdomener. Kartleggingen tar utgangspunkt i spørsmål om *andelen* norsk og engelsk språk i de utvalgte bedriftene, spørsmål om *hvilke deler* av virksomhetene som rommer mest engelsk/norsk, *motiver* for bruken av de to varietetene og *hvorvidt* tilgjengelig fagterminologi påvirker andelen norsk/engelsk i bedriftene. Veiledere for prosjektet er førsteamanuensis Unn Røyneland og professor Svein Lie.

Anonymitet

Prosjektet følger retningslinjene for forskningsprosjekter som er gitt av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), personvernombud for forskning ved UiO. Det betyr at de innsamlede opplysningene blir behandlet konfidensielt, og at ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes når oppgaven er ferdig. Under intervjuet blir det gjort lydopptak. Disse vil bli transkribert og deretter slettet innen utgangen av mai 2012. I oppgaven vil informasjonen fra intervjuet gjengis som anonymiserte sitater.

Samtykke

Jeg bekrefter å ha lest og forstått informasjonen over og gir med dette mitt samtykke til å delta i studien.

Sted og dato

Signatur

Benedikte Homme Holstad

Vedlegg 6: Intervjuguide

Del I: Innledende om bedriften og bedriftens virksomheter

Oppsummering av bakgrunnsinformasjoner om bedriften og bedriftens virksomheter. Informanten får mulighet til å supplere med andre informasjoner.

Har bedriften andre avdelinger eller kontorer andre steder?

- Hvor er i tilfellet disse kontorene og hvilke virksomheter finnes der?

Cirka hvor mange jobber ved denne avdelingen/dette kontoret?

- Hvilke yrkesgrupper finnes her?

Er det noen utenlandske ansatte ved denne avdelingen?

- I hvilke deler av virksomheten arbeider i tilfelle disse?

Kan alle ansatte snakke norsk?

- Hvis ikke, hvem er det som ikke behersker norsk? (Og hvilke språk behersker disse?)

Kan alle ansatte snakke engelsk?

- Hvis ikke, hvem er det som ikke behersker engelsk? (Og hvilke språk behersker disse?)

På hvilke(t) språk utlyses ledige stillinger i din bedrift?

Hvilke er årsakene til dette?

Del II: Om bruksfordelingen mellom norsk og engelsk

I hvilke deler av bedriften er engelsk mest brukt?

- Hvilke er årsakene til at engelsk blir brukt i disse leddene?

I hvilke deler av bedriften er norsk mest brukt?

Hva er årsakene til at norsk blir brukt i disse leddene?

Finnes det noen tilfeller der det veksles mellom bruk av norsk og engelsk?

Er engelsk er selve arbeidsspråket for noen ansatte?

Det at engelsk brukes mye i den eksterne kommunikasjonen, tror du det påvirker språksituasjonen *internt* i bedriften på noen måte?

Vil du si at det er praktiske hensyn som avgjør hvilket språk man velger å bruke?

- Kan norsk og engelsk sies å ha hver sine adskilte bruksområder i bedriften?

Har du eksempler på at ansatte bruker engelsk der det også ville vært mulig å kommunisere på norsk?

- Hva er årsakene til det? (prestisje?)

Hender det at noen bruker engelsk også når det kun er nordmenn/skandinaver til stede?

Del III: Om fagspråk, tilgjengelig terminologi, parallellspråklighet og språklig vitalitet:

Tror du det er noen *tekniske* årsaker til at ansatte tar i bruk engelsk, for eksempel at datasystemer eller programvare er utarbeidet på engelsk eller at tekniske tegninger er utformet med engelske betegnelser?

- Har du eksempler på situasjoner der norske ord og uttrykk ikke strekker til?

Er det noen av begrepene i tilknytning til bedriftens virksomhet som kun finnes på engelsk?

Flere som har svart på nettskjemaet har skrevet at mye av terminologien (i olje- og gassnæringen) kun finnes på engelsk – er du enig i det?

Hvordan blir begreper og betegnelser for nye produkter og løsninger til, og på hvilke språk oppstår de?

Vet du om det finnes noen databaser eller samlinger for fagbegreper som gjelder bedriftens virksomhet?

Hvilket språk vil du si er det dominerende (det mest brukte) arbeidsspråket i X bedrift i dag?

- Tror du andelen norsk i bedriften vil endre seg noe de neste årene? Eller holde seg konstant?
- Tror du andelen engelsk vil endre seg noe de neste årene? Eller holde seg konstant?

Vil du si at norsk de siste årene har tapt bruksområder til engelsk?

- Hvilke områder gjelder i tilfelle dette?

Vedlegg 7: Felles informasjonsvedlegg til kartleggingene

Språklig ballast – en undersøkelse om norsk og engelsk fagspråk i norsk maritim industri

1. Sammendrag

Dette masterprosjektet har til hensikt å kaste lys over språksituasjonen i norsk næringsliv ved å kartlegge hvordan bruken av norsk og engelsk fordeler seg i bedrifter tilknyttet *maritim industri*.

Kartleggingen vil ta utgangspunkt i spørsmål om *andelen* norsk og engelsk språk i de utvalgte bedriftene, spørsmål om *hvilke deler* av virksomhetene som rommer mest engelsk/norsk, *motiver* for bruken av de to varietetene og *hvorvidt* den tilgjengelige fagterminologien påvirker andelen norsk/engelsk i bedriftene.

I hensikt av å etablere et datasett som kan måles opp mot noen av de teoriene som er fremsatt om språksituasjonen i norsk næringsliv generelt, vil den første delen av kartleggingen være basert på kvantitative metoder for forskning (i form av en strukturert spørreundersøkelse). Enkelte aspekter ved utgangsspørsmålene lar seg imidlertid vanskelig undersøke ved bruk av kvantitativ systematisering; dataene fra spørreundersøkelsen vil derfor bli supplert av mer kvalitativt pregede beskrivelser av språksituasjonen i de enkelte bedriftene.

Prosjektet har et *beskrivende* formål og er ment som et bidrag til kunnskapen om norsk språks posisjon innenfor ulike samfunnsdomener.

2. Bakgrunn for prosjektet

St. meld. Nr. 35 (2007-2008) *ó Mål og mening* ó formulerer følgende ønske og overordnede mål for språkpolitikken:

õå sikre det norske språkets posisjon som eit fullverdig, samfunnsberande språk i Noreg. (St. meld. Nr. 35 [2007-2008] Kap. 1, punkt 1.1.3.1)

I løpet av de siste årene har en rekke sentrale dokumenter om språksituasjonen i Norge pekt på samfunnsområder *ó domener* ó der norsk språk er særlig utsatt for engelskspråklig påvirkning. Et av disse domeneene er i språkdokumentene navngitt som *õnæringslivet*; altså private bedrifter som driver næring. (*Språkstatus 2010*, kap.4) St. meld. Nr. 48 (2002-2003) har tidligere fremholdt som svært viktig å hindre at norsk språk blir

õtrengt til sides av engelsk innenfor sentrale delar av samfunnslivet

Konstateringene hviler på en grunnleggende forventning om at engelskspråklig påvirkning utgjør en betraktelig trussel mot norsk språk som et helhetlig redskap. Slike antakelser er imidlertid kun i liten grad belagt ved konkrete studier av språksituasjoner i norske bedrifter. Allerede i Språkrådets presentasjon av Handlingsplan for styrking av norsk språk (2001) nedfelte Rådet et ønske om å kartlegge bruken av engelsk i næringslivet. Ti år senere

fremstår dette domenet likevel fortsatt som et noe ubeskrevet blad (*Språkstatus 2010*, Kap. 4), blant annet fordi omfanget av sektoren gjør det vanskelig å kartlegge språksituasjonen deri på et helhetlig vis. I 2008-09 gjennomførte Synnovate (på oppdrag fra Språkrådet) en undersøkelse om bedriftslederes og publikums holdninger til og syn på norsk og engelsk i næringslivet. Fra 2004 finnes en rapport om terminologiarbeid i en rekke nasjonale fagmiljøer utført av Standard Norge på oppdrag fra Språkrådet. I tillegg finnes en epost-undersøkelse fra 2005 om bruksområder for norsk og engelsk i tjue av de største selskapene i Norge. Likevel konstaterer den nyeste av disse undersøkelsene innledningsvis at det fortsatt ò i stor grad mangler kunnskap om dette området. Også tilstandsrapporten *Språkstatus 2011* understreker dette.

Med dette prosjektet ønsker jeg å innhente ny kunnskap om språksituasjonen i norsk næringsliv. I denne forbindelse er det viktig å fremheve *det deskriptive formålet* med prosjektet: Masteroppgaven er ment som et forsøk på å bôte på kunnskapsmangelen på dette feltet.

“Terminologi, fagspråk og fagspråklig kommunikasjon på norsk er viktig, både fra en kulturpolitisk, faglig og økonomisk synsvinkel.(...) Et norsk fagspråk må vedlikeholdes og utvikles der fagekspertene befinner seg, det vil si blant annet i næringslivet.”

“Næringslivet er det området som er mest utsatt for press fra engelsk, ved siden av høyere utdanning og forskning. De delene av næringslivet som arbeider internasjonalt, må i større eller mindre grad bruke engelsk eller et annet fremmedspråk i den daglige virksomheten. (...) Det er lite som tyder på at engelsk i særlig grad brukes i situasjoner der norsk like gjerne kunne ha vært brukt. Næringslivet er likevel utsatt, og må prioriteres språkpolitisk i årene fremover.”

(Fra Språkrådets publikasjon
“Norsk i Hundre!” 2005)

“I 2010 er det ikke kommet fram mye nytt om språk og språkbruk i næringslivet og arbeidslivet. Det er et generelt bilde at hele sektoren er lite undersøkt. (...) Språkbruk i næringslivet er upløyd mark, det er gjort lite grunnlagsarbeid og det finnes lite kunnskap.”

(Fra Språkrådets publikasjon
Språkstatus 2011)

Tidsmærke	I hvilket fylke er din bedrifts hovedkvarter?	Er bedriften en del av et internasjonalt konsern?	Omrent hvor mange ansatte har din bedrifts bedriftshovedkvarter?	Hvor er bedriftens hovedkvarter?	Arbeides det i din bedrift med å utvikle nye produkter og/eller å fornye eksisterende teknologier?	Arbeides det i din bedrift med å utvikle nye tekniske ferdigheter hos ansatte?	Declaré ansatte i bedriften på spørsmårene knyttet til bedriftens økonomiske og tekniske ferdigheter i engelsk, norsk og/eller andre typer språkbruk?	På hvilket språk er bedriftens skriftlige kommunikasjon med leverandører?	Hvor ofte vil du si at engelsk ten i bruk skilting og mest kommunikasjon med leverandører?	Hvor ofte vil du si at engelsk ten i bruk skilting og mest kommunikasjon med leverandører?	På hvilket språk foregår kommunikasjon med kunder og leverandører?	På hvilket språk utføres bedrifts aktiviteter i bedriften?	Hvilke av de viktigste arbeidsområdene (fagfelt) i bedriften (eventuelt av for "Andet") som du krysser av for "Andet", venter du på fremtidige utfordringer?	Er norsk som arbeidsspråk mest dominierende (nest bruk) i bedriftens ledelse og operasjonelle aktiviteter?	Brukes engelsk noen ganger i tillegg til det villet vært vanlig å kommunisere på norsk?	"Alle fagligspesifikke saker behandles i norsk bedriftens virksomhet finnes i norske ordforbehold"	"Engelsk er mer nødvendig for bedriften i dag enn for fem år siden."	"Teknologiske språk er først og fremst engelsk."	"Kontakt med internasjonale kunder er den eneste betydningfulle bedriftens kontakt med leverandører i bedriften."	"Bruk av engelsk er vanlig for kontakt med kunder og leverandører i bedriften."	Dersom man betrakter hele virksomheten under ett, hvilket språk vil du si er det dominerende (det mest brukte) språket i din bedrift?	Eventuelle kommentarer til forespørrede bedriftens engelske kompetanse	
#####	Møre og Romsdal	Nei	1 - 20 ansatte	Ustetysproduksjon	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På norsk	Svært sjelden	Svært sjelden	Svært sjelden	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med leverandører i bedriften som er først og fremst engelsk. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Litt eng	Eng	Eng	Eng	Verken eng eller ueng	Svært eng	Norsk	
#####	Nordland	Nei	1 - 20 ansatte	Ustetysproduksjon	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På norsk	Noen ganger	Noen ganger	Noen ganger	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med leverandører i bedriften som er først og fremst engelsk. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Ueng	Litt eng	Eng	Svært eng	Litt eng	Svært eng	Engelsk	På siste svar er det engelsk da all skriftlig materiale som forespørrede bedriftens engelske kompetanse
#####	Oslo	Ja	Over 100 ansatte	Ustetysproduksjon	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På både norsk og engelsk	Ofta	Nokkå oft	Noen ganger	På norsk og engelsk	På norsk og engelsk	Kommunikasjon mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Litt ueng	Svært eng	Litt eng	Verken eng eller ueng	Litt eng	Verken eng eller ueng	Norsk	
#####	Buskend	Nei	21 - 100 ansatte	Skips- og offshore	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På både norsk og engelsk	Ofta	Nokkå sjelden	Ofta	På norsk og engelsk	På norsk og engelsk	Kommunikasjon mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Eng	Ueng	Litt eng	Svært eng	Ueng	Litt eng	Norsk	
#####	Møre og Romsdal	Nei	21 - 100 ansatte	Skips- og offshore	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På norsk	Noen ganger	Nokkå sjelden	Nokkå sjelden	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Litt eng	Svært eng	Svært eng	Eng	Eng	Eng	Engelsk	
#####	Vest-Agder	Nei	Over 100 ansatte	Skips- og offshore	Hovedkvalig fra Norge	Vanskelig å svare	Nei	På norsk	Svært sjelden	Svært sjelden	Nokkå oft	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Svært eng	Svært eng	Eng	Eng	Ueng	Svært eng	Norsk	
11.21.2011 8:35:50	Vestfold	Ja	Over 100 ansatte	Ustetysproduksjon	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På både norsk og engelsk	Svært oft	Ofta	Ofta	På norsk, engelsk og andre	På norsk og engelsk	Kommunikasjon mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Svært ueng	Eng	Eng	Litt eng	Verken eng eller ueng	Verken eng eller ueng	Engelsk	Her manglet flere spørsmål om hvordan de brukte "teknisk språk"
#####	Telemark	Ja	Over 100 ansatte	Skips- og offshore	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På både norsk og engelsk	Ofta	Ofta	Ofta	På norsk og engelsk	På norsk og engelsk	Kommunikasjon mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Litt eng	Litt ueng	Eng	Litt ueng	Ueng	Eng	Engelsk	
#####	Møre og Romsdal	Nei	Over 100 ansatte	Ustetysproduksjon	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På norsk	Nokkå sjelden	Noen ganger	Nokkå oft	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Litt ueng	Eng	Litt ueng	Eng	Verken eng eller ueng	Eng	Norsk	
#####	Møre og Romsdal	Nei	Over 100 ansatte	Skips- og offshore	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På norsk, engelsk og andre	Noen ganger	Nokkå oft	Svært oft	På norsk og engelsk	På norsk, engelsk og andre	Kommunikasjon mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Eng	Litt eng	Eng	Ueng	Verken eng eller ueng	Norsk		
#####	Oppland	Nei	21 - 100 ansatte	Ustetysproduksjon	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På både norsk og engelsk	Noen ganger	Noen ganger	Nokkå sjelden	På norsk og engelsk	På norsk og engelsk	Kommunikasjon mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Litt ueng	Litt ueng	Verken eng eller ueng	Litt ueng	Eng	Eng	Norsk	
#####	Rugland	Ja	1 - 20 ansatte	Maritim tjenesteyting	Hovedkvalig fra Norge	Nei	Nei	På norsk	Nokkå oft	Svært sjelden	Sjelden	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Litt ueng	Litt eng	Eng	Ueng	Ueng	Svært eng	Norsk	
#####	Buskend	Ja	Over 100 ansatte	Ustetysproduksjon	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På både norsk og engelsk	Ofta	Ofta	Nokkå oft	På norsk, engelsk og andre	På norsk og engelsk	Kommunikasjon mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Ueng	Eng	Eng	Ueng	Ueng	Litt ueng	Engelsk	
11.24.2011 9:35:28	Aust-Agder	Nei	21 - 100 ansatte	Ustetysproduksjon	Hovedkvalig fra Norge	Ja	Nei	På norsk	Ofta	Noen ganger	Svært oft	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører. Andre kommunikasjoner mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører. Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet	Nei	Eng	Litt eng	Litt ueng	Ueng	Verken eng eller ueng	Verken eng eller ueng	Andre	Litauisk Pula
#####	Telemark	Ja	1 - 20 ansatte																				

##### Rogaland	Nei	Over 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Ja	På norsk, engelsk og andre	Svært sjelden	Ofta	Ofta	På norsk og engelsk	På norsk	Kommunikasjonen mellom ansatte med ulike morsmål, Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Henryn til felles, Miljø og sikkerhet (H&M), Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Nei	Litt ueng	Eng	Ueng	Ueng	Verken eng eller ueng	Eng	Norsk	Vi har mye innvandrere i kommunikasjonsnivået på engelsk.
##### Hordaland	Nei	21 - 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På norsk	Svært sjelden	Svært sjelden	Svært sjelden	På norsk, engelsk og andre	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Nei	Svært ens	Ueng	Verken eng eller ueng	Svært ens	Verken eng eller ueng	Svært ens	Norsk	
##### Hordaland	Ja	21 - 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Hovedsaklig fra Norge	Vanskelig å svare	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På både norsk og engelsk	Noen ganger	Nokkå sjelden	Sjelden	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Nei	Eng	Verken eng eller ueng	Verken eng eller ueng	Eng	Litt eng	Svært eng	Norsk	
##### Akershus	Ja	Over 100 ansatte	Uttatningsproduksjon	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På engelsk	Ofta	Ofta	Ofta	På engelsk	På engelsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Nei	Litt eng	Eng	Eng	Eng	Eng	Litt eng	Engelsk	
##### Buskud	Ja	Over 100 ansatte	Uttatningsproduksjon	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Ja	På både norsk og engelsk	Svært ofte	Nokkå ofte	Nokkå ofte	På norsk, engelsk og andre	På norsk og engelsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Nei	Litt ueng	Svært eng	Litt eng	Ueng	Litt eng	Eng	Norsk	
##### Nordland	Nei	1 - 20 ansatte	Skips- og offshoreverft	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På norsk	Noen ganger	Noen ganger	Nokkå ofte	På norsk og engelsk	På norsk	Kommunikasjonen mellom ansatte med ulike morsmål, Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Nei	Eng	Eng	Ueng	Ueng	Ueng	Eng	Engelsk	
12.1.2011 8.37-41 Hordaland	Ja	21 - 100 ansatte	Maritim tjenesteyting	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På både norsk og engelsk	Ofta	Noen ganger	Nokkå ofte	På norsk og engelsk	På norsk og engelsk	Kommunikasjonen mellom ansatte med ulike morsmål, Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Ja	Eng	Eng	Ueng	Litt eng	Verken eng eller ueng	Litt eng	Engelsk	Vi har polakker, serbere og finner som behandler norsk, men foretrekker kanskje engelsk i enkelte situasjoner.
12.2.2011 13.39-12 Møre og Romsdal	Nei	21 - 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På norsk	Svært sjelden	Noen ganger	Nokkå ofte	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Nei	Eng	Eng	Verken eng eller ueng	Litt eng	Litt ueng	Svært eng	Norsk	
12.2.2011 14.27-36 Telemark	Ja	21 - 100 ansatte	Uttatningsproduksjon	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På norsk	Nokkå sjelden	Noen ganger	Svært sjelden	På engelsk	På norsk	Kommunikasjonen mellom ansatte med ulike morsmål, Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Nei	Litt ueng	Verken eng eller ueng	Litt eng	Svært eng	Ueng	Svært eng	Norsk	
12.2.2011 16.19-03 Vest-Agder	Nei	21 - 100 ansatte	Maritim tjenesteyting	Hovedsaklig utenlandske	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På engelsk	Svært ofte	Svært ofte	Ofta	På engelsk	På engelsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Ja	Eng	Eng	Ueng	Ueng	Eng	Ueng	Engelsk	
12.7.2011 11.57-05 Sør-Trøndelag	Nei	Over 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Ja	På norsk	Ofta	Ofta	Ofta	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Ja	Ueng	Verken eng eller ueng	Litt eng	Ueng	Verken eng eller ueng	Eng	Norsk	
12.7.2011 13.24-08 Hordaland	Nei	Over 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Ja	På norsk, engelsk og andre	Svært ofte	Nokkå ofte	Nokkå ofte	På norsk og engelsk	På norsk og engelsk	Kommunikasjonen mellom ansatte med ulike morsmål, Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Ja	Eng	Eng	Ueng	Ueng	Eng	Verken eng eller ueng	Norsk	Det kan være tekniske håndbøker, instruksjonsbøker etc.
12.7.2011 13.38-02 Sogn og Fjordane	Nei	21 - 100 ansatte	Maritim tjenesteyting	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Ja	På norsk	Sjelden	Sjelden	Sjelden	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Nei	Ueng	Eng	Ueng	Eng	Litt ueng	Eng	Norsk	
12.7.2011 13.55-02 Møre og Romsdal	Nei	21 - 100 ansatte	Uttatningsproduksjon	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På norsk	Svært ofte	Ofta	Nokkå ofte	På norsk og engelsk	På norsk	Kommunikasjonen mellom ansatte med ulike morsmål, Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Nei	Litt eng	Verken eng eller ueng	Eng	Litt eng	Verken eng eller ueng	Eng	Norsk	
12.7.2011 14.04-04 Akershus	Nei	21 - 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Hovedsaklig fra Norge	Nei	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På norsk	Svært sjelden	Svært sjelden	Svært sjelden	På norsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Nei	Litt ueng	Ueng	Litt eng	Litt eng	Litt ueng	Svært eng	Norsk	
12.7.2011 16.04-05 Møre og Romsdal	Ja	Over 100 ansatte	Arbeid	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Ja	På både norsk og engelsk	Svært ofte	Ofta	Ofta	På norsk og engelsk	På norsk og engelsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Nei	Litt ueng	Svært eng	Litt eng	Litt ueng	Ueng	Litt ueng	Norsk	
12.7.2011 18.27-48 Hordaland	Nei	21 - 100 ansatte	Maritim tjenesteyting	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På norsk	Svært sjelden	Noen ganger	Noen ganger	På norsk og engelsk	På norsk og engelsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Ja	Ueng	Eng	Eng	Svært eng	Verken eng eller ueng	Eng	Norsk	Engelsk brukes en del ganger utelukkende på prosjekter eller når kunden er utenlandsk og man ønsker å unngå språkbarrierer
12.7.2011 20.37-06 Rogaland	Nei	Over 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Vanskelig å svare	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Ja	På norsk	Ofta	Nokkå ofte	Svært ofte	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Nei	Ueng	Eng	Litt eng	Svært ueng	Verken eng eller ueng	Litt ueng	Norsk	
12.7.2011 22.48-03 Stavanger	Nei	21 - 100 ansatte	Uttatningsproduksjon	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utdeling av norske fagbegreper	Nei	På både norsk og engelsk	Nokkå ofte	Ofta	Ofta	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører, Profiling av bedriften som en internasjonal virksomhet, Kontakt med kunder og leverandører	Ver ikke/Vanskelig å svare	Nei	Ofta	Ueng	Ofta	Eng	Ueng	Litt eng	Norsk	

12.8.2011 8.48.58	Møre og Romsdal	Nei	Over 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utvikling av norske fagbegreper	Nei	På både norsk og engelsk	Noen ganger	Noen ganger	Nokså ofte	På norsk og engelsk	På norsk	Kommunikasjonen mellom ansatte med ulike morsmål. Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt av øvrige ansatte	Nei	Svært enig	Enig	Litt enig	Uenig	Svært uenig	Enig	Norsk
12.8.2011 9.14.58	Sogn og Fjordane	Nei	21 - 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Vanskelig å svare	Nei, bedriften arbeider ikke med utvikling av norske fagbegreper	Nei	På norsk, engelsk og andre	Svært ofte	Svært ofte	Svært ofte	På norsk og engelsk	På norsk, engelsk og andre	Kommunikasjonen mellom ansatte med ulike morsmål. Teknologens språk er først og fremst engelsk. Nødvendige fagbegreper finnes ikke på norsk. Kontakt med kunder og leverandører. Profilering av bedriften som en internasjonal virksomhet. Hensyn til Helse, Miljø og Sikkerhet (HMS)	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Nei	Uenig	Enig	Litt enig	Litt enig	Enig	Enig	Norsk
12.9.2011 11.13.47	Vest-Agder	Ja	21 - 100 ansatte	Uttynsproduksjon	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utvikling av norske fagbegreper	Ja	På både norsk og engelsk	Ofte	Noen ganger	Noen ganger	På engelsk	På norsk og engelsk	Profilering av bedriften som en internasjonal virksomhet. Teknologens språk er først og fremst engelsk. Kontakt med kunder og leverandører. Profilering av bedriften som en internasjonal virksomhet	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Ja	Litt enig	Litt enig	Enig	Litt enig	Litt enig	Enig	Norsk
12.9.2011 17.23.14	Aust-Agder	Nei	Over 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Hovedsaklig fra Norge	Vanskelig å svare	Nei, bedriften arbeider ikke med utvikling av norske fagbegreper	Ja	På norsk	Sjelden	Sjelden	Sjelden	På norsk og engelsk	På norsk og engelsk	Kontakt med kunder og leverandører. Profilering av bedriften som en internasjonal virksomhet	Norsk er mest brukt av øvrige ansatte	Nei	Uenig	Litt enig	Enig	Litt uenig	Uenig	Enig	Norsk
#####	Hordaland	Nei	21 - 100 ansatte	Uttynsproduksjon	Hovedsaklig fra Norge	Ja	Nei, bedriften arbeider ikke med utvikling av norske fagbegreper	Ja	På norsk	Svært sjelden	Svært sjelden	Svært sjelden	På norsk og engelsk	På norsk	Teknologens språk er først og fremst engelsk. Nødvendige fagbegreper finnes ikke på norsk. Kontakt med kunder og leverandører	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av de øvrige ansatte	Nei	Litt uenig	Enig	Litt uenig	Enig	Svært uenig	Enig	Norsk
#####	Vest-Agder	Ja	21 - 100 ansatte	Skips- og offshoreverft	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Nei	Nei, bedriften arbeider ikke med utvikling av norske fagbegreper	Nei	På både norsk og engelsk	Noen ganger	Sjelden	Noen ganger	På norsk og engelsk	På norsk	Kontakt med kunder og leverandører	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Nei	Svært uenig	Enig	Svært enig	Svært uenig	Svært uenig	Svært enig	Norsk

Dersom info kommer fra morsmålsspråk og man ikke har oversatt

Vedlegg 9: Fullstendige resultater fra den andre kartleggingen

Tidemerke	Omtrent hvor mange ansatte har din bedrift?	Hvor er bedriftens arbeidskraft rekruttert fra?	Er din bedrift en del av et internasjonalt konsern?	Arbeides det i din bedrift med å utvikle nye produkter og/eller å fornye eksisterende teknologi?		På hvilket språk uttrykkes ledige stillinger i bedriften?	Er norsk som arbeidspråk mest brukt i bedriftens ledelse eller blant de øvrige ansatte?	Brukes engelsk i muntlige kommunikasjoner mellom ansatte i bedriften?	Brukes engelsk i skriftlige kommunikasjoner mellom ansatte i bedriften?	Hvor ofte vil du si at engelsk tas i bruk som arbeidspråk i bedriftens ledelse, skriftlig og muntlig?	Hvor ofte vil du anta at engelsk tas i bruk som arbeidspråk av øvrige ansatte, skriftlig og muntlig?	Er engelsk selvsagt arbeidspråket for noen av de ansatte i din bedrift?	Finnes alle fagbegreper som berører bedriftens virksomhet i norske ordformer?	Er det noen tekniske årsaker til at engelsk blir brukt i bedriften, for eksempel at programvare eller systemer er på engelsk?	Vil du si at norsk de siste årene har blitt brukt mer i din bedrift?	Blir engelsk brukt i tilfeller der det ville vært mulig å kommunisere på norsk?	Dersom du svarer «norsk og engelsk», vil du mer brukt i din bedrift i årene som kommer?	«Norsk og engelsk» har hver sine adskilte bruksområder, eller er de mest overlappende?	«Teknologiens språk er først og fremst engelsk»	«Engelsk brukes ofte i bedriften i kommunikasjon dag om for fem år siden»	«Ekstern kommunikasjon foregår ofte på engelsk og intern kommunikasjon foregår ofte på norsk»	«Bruken av engelsk skyldes ofte at tekniske og/eller fagmessige begreper ikke finnes på norsk»	Dersom man betrakter hele virksomheten under ett, hvilket språk vil du si er det dominerende (det mest brukte) i din bedrift i dag?	Eventuelle kommentarer til de foregående temene eller spørsmålene:	
1.27.2012 12:50:34	1 - 20 ansatte	Hovedsakelig fra Norge		Nei		På norsk og engelsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Nei	Ja	Svært ofte	Svært ofte	Ja	Nei	Nei		Nei	Ja	Nei	Verken enig eller uenig	Svært enig	Uenig	Enig	Svært enig	Engelsk	
1.27.2012 14:22:04	21 - 100 ansatte	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Ja		På norsk, engelsk og andre	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Ja	Ja	Nokså ofte	Nokså ofte	Ja	Nei	Ja	Programvare, deling av systemer Programvare Kan ta kunden til dokumentasjon på engelsk Vi bruker engelsk på dokumentasjon i offshore og marine sektor for dokumentasjon.	Ja	Ja	Uenig	Svært enig	Svært enig	Litt uenig	Litt uenig	Engelsk		
1.30.2012 8:49:35	21 - 100 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Nei	Ja		På norsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Ja	Nei	Svært sjelden	Svært sjelden	Nei	Ja	Ja	Nei	Nei	Nei	Enig	Enig	Uenig	Uenig	Uenig	Norsk		
1.30.2012 13:17:21	21 - 100 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Nei	Ja		På norsk og engelsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Nei	Nei	Svært sjelden	Svært sjelden	Nei	Nei	Ja		Ja	Nei	Ja	Enig	Enig	Enig	Litt enig	Enig	Norsk	
1.30.2012 16:58:07	21 - 100 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Nei		Vanskelig å svare	På norsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Nei	Nei	Sjelden	Sjelden	Nei	Nei	Nei		Nei	Ja	Enig	Svært enig	Enig	Enig	Litt enig	Norsk		
1.31.2012 9:50:14	1 - 20 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Nei	Ja		På norsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Ja	Ja	Svært ofte	Nokså ofte	Nei	Ja	Nei		Nei	Nei	Ja	Uenig	Uenig	Svært enig	Enig	Uenig	Norsk	
1.31.2012 9:51:05	1 - 20 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Nei	Ja		På norsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Ja	Ja	Sjelden	Sjelden	Ja	Nei	Ja	Vi utveksler programvare og nesten all dokumentasjon er på engelsk. Utstrakt internasjonal virksomhet med kontorer i Norge, India, Tyskland, Nederland, Brasil og USA, og en del fra yttligere land. Prosedyrer og systemer bruker engelsk som arbeidspråk. Kontaktet med kunder og leverandører er hovedsakelig på engelsk og regulert av lover i England, India, Tyskland, Brasil, Norge mm. Vi jobber internasjonalt og har både kontor og kunder utenfor Norge, derfor blir det mye kommunikasjon utført på engelsk. Olje og gass industrien er påvirket av det amerikanske mange uttrykk omkring produktet etc. er på engelsk. Kundene er ofte internasjonale og all eksistens dokumentasjon skannes derfor på engelsk.	Nei	Nei	Enig	Litt enig	Uenig	Verken enig eller uenig	Litt enig	Norsk		
1.31.2012 15:08:18	Over 100 ansatte	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Ja	Ja		På norsk og engelsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Ja	Ja	Svært ofte	Svært ofte	Ja	Ja	Ja	Vi jobber internasjonalt og har både kontor og kunder utenfor Norge, derfor blir det mye kommunikasjon utført på engelsk. Olje og gass industrien er påvirket av det amerikanske mange uttrykk omkring produktet etc. er på engelsk. Kundene er ofte internasjonale og all eksistens dokumentasjon skannes derfor på engelsk.	Ja	Ja	Litt enig	Litt enig	Enig	Litt enig	Uenig	Engelsk		
2.1.2012 9:24:00	21 - 100 ansatte	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Nei	Ja		På norsk og engelsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Nei	Nei	Nokså ofte	Noen ganger	Ja	Nei	Ja	Vi jobber internasjonalt og har både kontor og kunder utenfor Norge, derfor blir det mye kommunikasjon utført på engelsk. Olje og gass industrien er påvirket av det amerikanske mange uttrykk omkring produktet etc. er på engelsk. Kundene er ofte internasjonale og all eksistens dokumentasjon skannes derfor på engelsk.	Nei	Nei	Uenig	Litt enig	Enig	Enig	Uenig	Norsk		
2.1.2012 14:43:02	Over 100 ansatte	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Nei	Ja		På norsk og engelsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Ja	Ja	Otte	Nokså ofte	Ja	Nei	Ja	It-systemer Kunders og leverandørers it-systemer og konseptpråk	Ja	Ja	Litt enig	Svært uenig	Enig	Enig	Enig	Norsk		
2.2.2012 13:22:00	1 - 20 ansatte	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Nei	Ja		På norsk	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå	Ja	Ja	Sjelden	Svært ofte	Ja	Ja	Ja	Vi har kun engelsk SW.	Ja	Ja	Uenig	Verken enig eller uenig	Svært enig	Litt uenig	Verken enig eller uenig	Engelsk		
2.6.2012 9:40:58	Over 100 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Ja	Ja		På norsk og engelsk	Norsk er mest brukt av øvrige ansatte	Ja	Ja	Svært ofte	Svært ofte	Ja	Ja	Ja	Dokumentasjons system er på engelsk og brukes også av engelsk språklige.	Ja	Ja	Litt enig	Svært enig	Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Engelsk		
2.6.2012 17:46:10	1 - 20 ansatte	Bedriften rekrutterer arbeidskraft fra både inn- og utland	Nei		Vanskelig å svare	På norsk og engelsk	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Ja	Ja	Otte	Otte	Ja	Nei	Nei		Ja	Nei	Ja	Enig	Enig	Litt enig	Litt enig	Uenig	Norsk	
2.6.2012 19:02:17	1 - 20 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Nei	Ja		På norsk	Norsk er mest brukt av øvrige ansatte	Nei	Ja	Noen ganger	Noen ganger	Ja	Vet ikke/Vanskelig å svare	Nei		Nei	Nei	Ja	Litt uenig	Litt enig	Enig	Enig	Litt enig	Norsk	
2.7.2012 10:05:51	21 - 100 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Ja	Nei		På norsk	Norsk er mest brukt av øvrige ansatte	Nei	Nei	Otte	Otte	Nei	Ja	Ja	It-systemer Kunders og leverandørers it-systemer og konseptpråk	Vet ikke/Vanskelig å svare	Ja	Uenig	Enig	Verken enig eller uenig	Enig	Enig	Norsk		
2.9.2012 11:02:05	Over 100 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Nei	Ja		På norsk	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Nei	Nei	Nokså sjelden	Svært sjelden	Nei	Ja	Nei		Nei	Nei	Ja	Uenig	Enig	Litt enig	Verken enig eller uenig	Enig	Norsk	
2.20.2012 8:40:08	1 - 20 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Nei	Ja		På norsk og engelsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Ja	Ja	Svært ofte	Svært ofte	Nei	Nei	Nei		Ja	Nei	Ja	Litt enig	Enig	Enig	Enig	Litt enig	Engelsk	
2.20.2012 14:09:30	Over 100 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Ja	Ja		På norsk	Norsk er mest brukt på ledelsesnivå Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Nei	Ja	Nokså ofte	Nokså ofte	Ja	Vet ikke/Vanskelig å svare	Nei		Ja	Nei	Ja	Litt enig	Uenig	Enig	Enig	Enig	Norsk	
2.21.2012 12:16:15	21 - 100 ansatte	Hovedsakelig fra Norge	Nei	Ja		På norsk	Norsk brukes cirka like mye i ledelsen som av øvrige ansatte	Nei	Ja	Otte	Otte	Vanskelig å svare	Nei	Ja	språk mellom kunde og bedrift	Nei	Ja	arbeidspråk	Ja	Litt enig	Enig	Enig	Enig	Norsk	